

KS. WITOLD KUJAWSKI – WŁOCŁAWEK

**REPERTORIUM KSIĄG WIZYTACJI
DIECEZJI KUJAWSKO-POMORSKIEJ PRZECHOWYWANYCH
W ARCHIWUM DIECEZJALNYM WE WŁOCŁAWKU**

**Część 2
Wizytacje XVIII wieku
Zeszyt 4
Wizytacje drugiej połowy XVIII wieku**

WYKAZ SKRÓTÓW

ABKP. – Archiwum Biskupów Kujawsko-Pomorskich
ABMK – Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne
ADWł. – Archiwum Diecezjalne we Włocławku
akt – aktualny, -na
krańc. – krańcowe
MHDWł. – Monumenta Historica Dioeceseos Wladislaviensis
wiz. – wizytacja

44

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ABKP. Wiz. 44.**

[2. Tytuł nadany] Punkty przed wizytacją katedry w 1780 roku.

Na karcie 1 jest nagłówek, który może być uważany także za tytuł oryginalny: „Responsoria ad articulos in excerpto pro visitatione generali cathedralis Wladislaviensis, continentes secundum quesita”.

[3. Daty krańc.] **1780.**

[4. Opis zewn.] Łac., pol. 2° (37,7 × 24,5 cm). Stan zachowania księgi dobry. Oprawa

nowa w półpłótno. Księga pisana różną ręką i na kartach różnej grubości. W niektórych fragmentach z licznymi przekreśleniami. Robi wrażenie brulionu, który miał być przepisany na czysto. Liczy kart liczbowanych 39. Trzy ostatnie karty nieliczbowane z odciętych górnym prawym narożnikiem.

[5. Uwagi] Jak to wynika ze wspomnianego nagłówka, jest to przygotowanie do wizytacji generalnej katedry. Było to zapewne w związku z planowanym ingresem biskupa Józefa Ignacego Rybińskiego¹ do katedry, połączonym z wizytacją. Są to właściwie odpowiedzi na pytania, które może nawet ułożył sam ordynariusz. Zawiera dużo wiadomości zwłaszcza do inwentarza katedry oraz o członkach kapituły wrocławskiej. Protokół samej wizytacji nie dochował się do naszych czasów.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Ogólne wiadomości o katedrze, z podaniem wiadomości niekrytycznych, mówiących o rzekomym fundowaniu jej przez Mieczysława I w 966 roku w Kruszwicy i przeniesieniu do Wrocławka w 1159 roku za bp. Onolda. Dalsze wiadomości o katedrze spalonej przez Krzyżaków i o rozpoczęciu budowy obecnej 25 marca 1339 roku. Odpowiedzi 1-8, k. 1-2.

Opis stanu kościoła katedralnego, odpisy treści napisów na epitafiach znajdujących się w katedrze, których było ogółem 46, opis grobów, dzwonów i uposażenia, odpowiedzi 9-23, k. 2^v-4.

Ołtarze i obrazy oraz kaplice. Odpowiedzi 24-31, k. 4-9.

Wyposażenie w paramenty liturgiczne, złoto, srebro, relikwiarze, z miedzi i cyny, mszały, szaty pontyfikalne biskupa i pozostałe utensylia służące do celebry, ornaty, kapy itp. Odpowiedź 32, k. 9-19.

Inne odpowiedzi szczegółowe, nr 33-66, k. 19-21.

Seria biskupów kruszwickich i wrocławskich, zaczęta od Lucidusa, a zakończona na bp. Ostrowskim, który miał być 71 ordynariuszem diecezji. Odpowiedź 67, k. 21-24.

Wykaz prałatów i kanoników wrocławskich, z podaniem bliższych danych personalnych oraz pytania związane z ustrojem kapituły. Odpowiedzi 68-123, k. 25-34^v.

Wykaz anniwersarzy i mszy oraz inne sprawy dotyczące nabożeństw w katedrze i kapituły. Odpowiedzi 147-174, k. 35-39^{v2}.

45

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ABKP. Wiz. 45.**

[2. Tytuł nadany] Dekret bp. Rybińskiego z 1781 roku dla katedry.

[3. Daty krańc.] **1781.**

[4. Opis zewn.] Łac. 2° (38,5 × 24 cm). Oprawa w skórę ze złożonymi brzegami, dawna, poprawiana współcześnie. Stan zachowania księgi bardzo dobry, pismo różnej ręki,

¹ Był biskupem wrocławskim w latach 1777-1806.

² Karty 35-39 są innego formatu, nie zgadza się też kolejność numeracji pytań. Wygląda na to, że zostały dołączone do księgi później.

bardzo staranne. Księga składa się z dwóch części, różniących się formatem kart. Kart 16, w tym k. 16^v pusta.

[5. Uwagi] Jest to dekret reformacyjny po ingresie bp. Rybińskiego dla katedry i pierwszej i jedynej wizytacji.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Dekret reformacyjny dla katedry i kapituły katedralnej wrocławskiej ujęty w 30 punktów, wystawiony w Wolborzu³, dnia 1 czerwca 1781 roku, podpisany własnoręcznie przez bp. Józefa Rybińskiego i jego notariusza, a zarazem sekretarza w czasie wizytacji, Ignacego Czyżewskiego, IUD⁴, scholastyka wolborskiego, uwierzytelniony ponadto pieczęcią tego biskupa w opłatku, k. 1-8^v.

Postulaty, czy raczej uwagi kapituły, wysunięte pod adresem ordynariusza, w związku z pewnymi punktami dekretu reformacyjnego, sformułowane na posiedzeniu kapituły po święcie Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w 1781 roku i odpowiedź biskupa, wystawiona w Wolborzu dnia 23 sierpnia 1781 roku, uwierzytelniona podpisem biskupa, jego sekretarza, Ignacego Czyżewskiego, i pieczęcią biskupią w opłatku, k. 9-9^{v5}.

Powtórzona treść dekretów biskupa, uwag kapituły i wyjaśnień biskupa, w pełni zgodna z poprzednią redakcją, tyle że spisana inną ręką i na kartach mniejszego formatu, k. 10-15^v.

Zatwierdzenie przez biskupa dekretu kapituły o wynagrodzeniu pieniężnym i swobodnym jego ustaleniu, dla tych, co uczestniczą w posiedzeniach generalnych kapituły, k. 16.

46

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ABKP. Wiz. 46.**

[2. Tytuł oryg.] *Decreta reformationis pro ecclesiis ac beneficiis decanatus Nieschoviensis*⁶.

Wyliczono parafie w dekanacie: Nieszawa, Raciążek, Lubanie, Zbrachlin, Słońsk, k. 1.

[3. Daty krańc.] **1779-1782.**

[4. Opis zewn.] Łac. 2° (37 × 22 cm). Stan zachowania księgi bardzo dobry. Oprawa nowa w półpłótno. Pisano pagina fracta, ale pismo niezbyt staranne.

[5. Uwagi] Są to wprawdzie same dekrety wizytacyjne, ale zawierają także sporo

³ Wolbórz był najbardziej ulubioną przez biskupów wrocławskich rezydencją.

⁴ Skrót ten oznaczał doktora obojga praw.

⁵ Owe zastrzeżenia kapituły i odpowiedź biskupa przedstawione na jednej karcie, równolegle, pisane „fracta pagina” To świadczy, że księga została złożona z poszczególnych części.

⁶ W języku polskim tytuł brzmiałby: Dekrety reformacyjne dla kościołów i beneficjów w dekanacie nieszawskim.

wiadomości o samych parafiach. Treści dekretów postanowiono jednak nie przytaczać w niniejszym repertorium.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Dekret dla Nieszawy, k. 1-4.

Dekret dla Raciążka, k. 4^v-5.

Dekret dla Lubania, k. 5^v.

Dekret dla Zbrachlina, k. 6.

Dekret dla Słońska, k. 6^v.

Wyliczenie najważniejszych zaleceń powizytacyjnych dla poszczególnych parafii: Nieszawy, Raciążka, Lubania, Słońska i Zbrachlina, po wizytacji generalnej, która miała miejsce w 1779 roku, k.7-8.

Odpowiedzi proboszczów parafii Nieszawa, Raciążek, Lubanie, Słońsk i Zbrachlin na zasadnicze uwagi dekretów reformacyjnych, dane w 1782 roku, k. 9-10.

47

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ABKP. Wiz. 47.**

[2. Tytuł nadany] Punkty dekretów reformacyjnych dekanatu radziejowskiego z lat 1779-1782. Jest też nagłówek na k. 1: *Principaliora puncta decretorum reformationis pro singulis ecclesiis decanatus Radziejoviensis in visitatione generalis anno Domini 1779 expedita latorum, będący swego rodzaju tytułem łaćńskim.*

[3. Daty krańc.] **1779-1782.**

[4. Opis księgi] Łac. 2° (35,5 × 21,0 cm). Stan zachowania dobry. Oprawa nowa w półpłótno. Kart 6, nierównego formatu i pisanych różną ręką.

[5. Uwagi] Nie ma tu wiele nowych wiadomości o parafiach, a właściwie jest to wykaz usterek, czy zaniedbań, które mają poprawić proboszczowie. Księga składa się z dwóch części, podobnie zresztą zatytułowanych.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

[Część 1]

Nagłówek, czy tytuł, podany wyżej, k. 1.

Bronisław. Uwagi pod adresem dziekana, którym był proboszcz tej parafii, a potem uwagi o parafii Bronisław. Zwrócono uwagę na konieczność pewnych prac przy świątyni, k. 1.

Krzywosądz. Kolator powinien odbudować od podstaw świątynię, w przeciwnym razie trzeba będzie wieś parafialne przydzielić do sąsiednich parafii. k. 1.

Byczyn a. Należy wybudować nową świątynię z posiadanego funduszu (840 florenów polskich), z pieniędzy uzyskanych ze sprzedaży zbędnych sprzętów i innymi sposobami, k. 1.

- R a d z i e j ó w. Aby zapobiec ruinie świątyni, należy wzmocnić ją zewnętrznymi przyporami. Wykaz innych zaleceń, k. 1-1^v.
- B r o n i e w o. Konieczność nowej świątyni, lub naprawy starej, pod groźbą zniesienia parafii. Inne zarządzenia, k. 1^v-2.
- W i t o w o. Wieś i parafia należące do Seminarium Duchownego we Włocławku. Do parafii tej włączono dawną parafię w Płowcach, k. 2.
- P o ł a j e w o. Wykaz koniecznych napraw oraz zalecenie, aby zapisaną na parafię sumę 5000 florenów polskich przenieść na inne dobra, które będą bezpieczniejsze, k. 2.
- P i o t r k ó w [Kujawski]. Zabezpieczyć mury świątyni skarpami, k. 2-2^v.
- B y t o ń. Zabezpieczyć uszkodzoną świątynię. Uregulować przynależność parafialną wsi Świesz, k. 2^v.

[Część 2]

Responsoria ad puncta principaliorum decretorum reformationis pro singulis ecclesiis decanatus Radziejoviensis, in visitatione generalis anno domini 1779 lata, sub tractu visitationis decanalis anno 1782 conscripta, k. 3.

- B r o n i s ł a w. Polecenia dla dziekana i polecenia dla proboszczów⁷, k. 3-4.
- K r z y w o s ą d z, k. 3^v.
- B y c z y n a, k. 3^v.
- R a d z i e j ó w, k. 3^v-4.
- B r o n i e w o, k. 4-4^v.
- W i t o w o, k. 4^v-5.
- K a c z e w o, 5.
- P i o t r k ó w [Kujawski], k. 5-5^v.
- P o ł a j e w o, k. 5^v.
- B y t o ń, k. 6.

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ABKP. Wiz. 48.**

[2. Tytuł nadany] Dekrety reformacyjne dekanatu służewskiego z 1779-1782.

[3. Daty krańc.] **1779-1782.**

[4. Opis zewn.] Łac. 2° (35,5 × 22,0 cm). Stan zachowania dobry. Oprawa nowa w półpłótno. Kart liczbowanych 10. Karty puste: 10^v, 20^v. Pisana różną ręką, niezbyt starannie. Księga złożona z trzech części.

[5. Uwagi] Nie zachowała się księga wizytacji, która była bardzo obszerna. Są to jedynie zarządzenia powizytacyjne.

⁷ Proboszcz z Bronisławia był dziekanem radziejowskim.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

[Część 1]

Dekrety reformacyjne.

Wykaz parafii należących do dekanatu służewskiego, k. 1.

- Bądkowo. Proboszcz – Józef Rożnicki, k. 1
 Łowiczek. Proboszcz – Andrzej Skomerski, k. 1^v.
 Koneck. Proboszcz – Kacper Melhior Latkowski, k. 2-3.
 Straszewo. Proboszcz – Baltazar Zelski, k. 3^v.
 Ostrowąs. Proboszcz – Maciej Górniewicz, k. 4.
 Służewo. Proboszcz – Stanisław Czochoński, k. 5^v6^v.
 Podgórz. Proboszcz – Jan Gwoździkowski, k. 7.
 Grabie. Proboszcz – Piotr Markowski, k. 8-9.
 Kobielice. Proboszcz – Ambroży Dziczekiewicz, k. 9^v
 Sędzin, k. 10

[Część 2]

Principaliora puncta decretorum reformationis pro singulis decanatus Służewiensis ecclesiis, in visitatione generali anno domini 1779 expedita latorum.

Zarządzenia dla dziekana, k. 11.

- Służewo – został wspomniany R. Falitowski, proboszcz z Grabi, który dał zapis na kościół w Służewie, k. 11.
 Bądkowo, k. 11.
 Grabie, k. 11-11^v.
 Koneck, k. 11^v.
 Sędzin, k. 11^v.
 Siniarzewo, k. 11^v-12.
 Straszewo, k. 12.
 Ostrowąs, k. 12.
 Kobielice, k. 12.
 Łowiczek, k. 12.
 Podgorz, k. 12-12^v.

[Część 3]

Wisitatio decanatus Służewiensis, quoad principaliora puncta decretorum reformationis pro singulis ejusdem decanatus ecclesiis parochialibus in visitatione generali anno domini 1779 expedita latorum, facta per decanum, anno domini 1782.

Wykaz (elenchus) parafii i proboszczów dekanatu służewskiego:

- Służewo – Józef Sławiński, kanonik kruszwicki, zarządca parafii Lubanie.
 Szymon Kowalkowski, wikariusz.
 Bądkowo – Józef Rożniecki, kanonik kruszwicki.
 Grabie – Piotr Markowski.
 Koneck – Michał Majewski, dziekan służewski.
 Sędzin – Józef Żurawski, kanonik płocki.

Antoni Morawski, wikariusz.

Siniarzewo – Florian Pajerski, scholastyk kruszwicki, zarządca parafii w Buczynie.

Niejaki Franciszek w charakterze kapelana-wikariusza.

Straszewo – Stanisław Cichocki.

Ostrowąs – Maciej Górniewicz.

Kobielice – Ambroży Dziczekiewicz.

Łowiczek – Andrzej Skomerski.

Podgórz – Jan Gwoździkowski, kanonik kruszwicki, zarządca parafii Orłowo, k. 13.

Zarządzenie dla dziekana i jego odpowiedź, jak wypełniono polecenia, k. 13^{v8}.

Służewo. Poprzedni proboszcz, Stanisław Czochoński, zmarł 31 X 1781 roku, a po nim ustanowiono Józefa Sławińskiego, kanonika kruszwickiego, zarządcę parafii Lubanie. Wikariusz – Szymon Kowalkowski, k. 14-14^v.

Bądkowo, k. 14^v.

Grabie, k. 15.

Koneck, k. 15^v-16.

Sędzin, k. 16.

Sędzin, k. 16^v.

Siniarzewo. Podano wiadomość, że poprzedni zarządca parafii siniarzewskiej i jednocześnie kurator kaczewski, Józef Thorzewski, zmarł w 1782 roku, a po nim nastąpił Florian Pajerski, 16^v-17.

Straszewo. Poprzedni zarządca parafii, Baltazar Zelski, zmarł 5 VIII 1782 roku, a po nim nastąpił Stanisław Cichocki, k. 17.

Ostrowąs, k. 17^v-18.

Kobielice, k. 18.

Łowiczek, k. 18^v.

Podgórz, k. 19-20.

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ABKP. Wiz. 49.**

[2. Tytuł oryg.] Visitatio decanatus Izbiciensis, per decanum loci a. D. 1782⁹.

[3. Daty krańc.] **1782.**

[4. Opis zewn.] Łac. 2° (33,5 × 22,0 cm) Stan dobry. Oprawa nowa w półpłótno. Pisano jedną ręką, niezbyt starannie. Kart 5. Karta pusta 5^v.

[5. Uwagi] Jest to właściwie wizytacja polegająca na sprawdzeniu, czy zostały wypełnione polecenia zawarte w dekretach reformacyjnych z ostatniej wizytacji. Polecił przeprowadzić ją Konsystorz wrocławski.

⁸ Podano tu główne punkty z dekretów reformacyjnych i odpowiedzi na nie.

⁹ Karta 1, na której znajduje się tytuł, posiada napis „raporta o eksekucji dekretów reformationis z dekanatów: izbickiego, inowrocławskiego, kruszwickiego, radziejowskiego, bobrownickiego, słuzewskiego, nieszawskiego”. Ten wykaz przekreślono. Zdaje się, że wykorzystano tę kartę, aby dokleić ją do księgi i na nim napisać wyżej podany tytuł.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Visitatio dekanatus Izbiciensis ex decretis reformationis in ultima visitatione generali, latis, auctoritate et mandato perillustris reverendissimi domini officialis generalis Cujaviensis, per decanum loci expedita anno 1782¹⁰.

Ś w i e r c z y n – proboszczem był Szymon Pellowski, k. 2.

C h a l n o – zarząd parafii miał Szymon Pellowski ze Świerczyna, k. 2^v.

O r l e – proboszcz Mateusz Raszewski, k. 2^v-3.

S a d l n o – proboszcz Baltazar Marciszewski, k. 3^v.

L u b o t y ń – proboszcz Wojciech Zaborowski, k. 4.

M ą k o s z y n – proboszcz Marcin Lewandowicz, k. 4^v-5.

Księga podpisana własnoręcznie przez Jakuba Lewickiego, dziekana i prepozyta izbickiego, w Izbicy w 1782 roku.

50

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ABKP. Wiz. 50.**

[2. Tytuł nadany] Wizytacje dekanatu brzeskiego z 1783 roku.

Na karcie I jest obszerny nagłówek łaciński: *Verificatio punctorum ecclesiarum de canatus Brestensis, ex decretis reformationis visitationis generalis anno 1782 expeditae excerptorum, mihi quo[ue] decano Brestensis, per Illustrissimum Officium Generalem Vladislaviensem ad verificandum injunctorum, in qualibet ecclesia personaliter, cum adjuncto sibi socio, sive notario, anno 1783 fideliter conscripta et connotata.*

[3. Daty krańc.] **1783.**

[4. Opis zewn.] Łac. 2° (35,5 × 22 cm). Stan zachowania dobry. Oprawa nowa w półpłótno. Pismo jednej ręki, dosyć wyraźne i czytelne. Kart 5.

[Uwagi] Są to protokoły wizytacji dziekana, który na polecenie Konsystorza Włocławskiego sprawdził, na ile zostały wypełnione dekrety reformacyjne wizytacji generalnej.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

K ł o b i a. Ponieważ tu był dziekan brzeski, sprawdzono stopień wypełnienia zarządzeń przez dziekana i przez proboszcza, k. 1.

L u b o m i n, k. 1^v.

B o n i e w o, k. 2.

L u b r a n i e c, k. 2-2^v.

Z g ł o w i ą c z k a, k. 2^v.

D a b i e [Kujawskie], k. 3.

O s i ę c i n y, k. 3^v.

¹⁰ Jest to właściwie powtórzony pełny tytuł księgi.

Kościelna Wieś, k. 3^v-4.
 Wieniec, k. 4.
 Kruszyn, k. 4.
 Włocławek [parafia św. Jana], k. 4-5.
 Brześć Kujawski, k. 5.-5^v.

51

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ABKP. Wiz. 51.**

[2. Tytuł nadany] Wizytacja dekanatu inowrocławskiego z 1783 roku.

[3. Daty krańc.] **1783.**

[4. Opis zewn.] Łac. 2° (34,0 × 21,0 cm). Oprawa nowa w półpłótno. Pismo jednej ręki, najprawdopodobniej dziekana inowrocławskiego M[ichała] Wochelskiego. Atrament nieco wyblakł. Kart 3.

[5. Uwagi] Dziekan, którym, po śmierci poprzedniego dziekana Żukińskiego (proboszcz w Tucznie), został [Michał] Wochelski, na polecenie Konsystorza Włocławskiego, sprawdził, jak zostały wypełnione polecenia powizytacyjne wizytacji generalnej z 1779 roku.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Wyjaśnienie dziekana o celu przeprowadzenia niniejszej wizytacji, k. 1.

Sprawozdanie, jak dziekan wypełnił otrzymane polecenia, k. 1.

Tuczn o. Wspomniano, że przednio był proboszcz Żukiński, k. 1.

Dźwierzchn o. Proboszczem był Kielczewski¹¹, kustosz włocławski, k. 1^v.

Dąbrówka. Parafią zarządzał, niewiadomego imienia, Łaski, rektor z Łabiszyna, k. 1^v.

Inowrocław w. Sprawdzono wykonanie dekretów odnoszących się do kościoła św.

Mikołaja, kościoła Najświętszej Marii Panny, przytułku, prebendy św. Jakuba, którą posiadał niejaki Rydzyński, kościoła Świętego Ducha, k. 1^v-2^v.

Łabiszyn. Sprawdzono wykonanie dekretów odnoszących się do kościoła parafialnego i kościoła filialnego św. Jana, k. 2^v.

Pęchowo, k. 2^v-3.

Liszkiwo, k. 3.

Kościelec, k. 3.

Lisewo, k. 3.

Jaksice, k. 3^v.

Protokół tej wizytacji dziekańskiej zakończony został własnoręcznym podpisem dziekana Wochelskiego, k. 3^v.

¹¹ Był to zapewne Szymon Kielczewski, który potem został archidiaconem włocławskim. Biogram tego pralata zob. S. Chodyński, *Katalog pralatów i kanoników włocławskich*, [rkps w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku], s. 382, 384-388.

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ABKP. Wiz. 52.**

[2. Tytuł nadany] Wizytacja dziekańska dekanatu kowalskiego, przez dziekana Jana Miszewskiego, w 1783 roku odbyta.

[3. Daty krańc.] **1783.**

[4. Opis zewn.] Łac. 2° (36,0 × 21,0 cm). Stan dobry. Oprawa nowa w półpłótno. Pismo wyraźne. Kart liczbowanych 6.

[5. Uwagi] Uwaga na wstępie księgi zawiera wyjaśnienie, że jest to sprawdzenie wykonania punktów dekretów wizytacyjnych „visitationis generalis Lipskiane”¹², dokonane w grudniu 1783 roku przez dziekana miejscowego. Ten dziekan podał więcej danych o stanie wizytowanych parafii.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Wyjaśnienie celu wizytacji dziekańskiej, k. 1.

Ł a n i e t a. Proboszcz – Leon Sierakowski, od 1783 roku, k. 1.

L u b i e ń. Proboszcz – Walenty Gadkowski, mający także zarząd nad afiliowaną do Lubienia parafią Wola Pierowa. Kościół w Woli Pierowej wymagał naprawy, ale kolator, Jan Magnuski, nie wywiązywał się ze swoich obowiązków. k. 1-1^v.

K ł ó b k a. Proboszcz – Bartłomiej Kadulski, k. 1^v-2.

C h o d e c z. Proboszcz – Franciszek Bilski, k. 2.

P r z e d e c z. Proboszcz – Ignacy Horski, wikariusz – Antoni Pogorzelski opuścił parafię i przeszedł na wikariusza kościoła katedralnego w Gnieźnie. Proboszczowi w Przedczu pomagał zakonnik franciszkanin konwentualny¹³, 2-2^v.

B ł e n n a. Poprzedni proboszcz, Ludwik Berkowski, zmarł 6 XII 1782 roku, a jego następcą został dotychczasowy wikariusz z Izbicy, Wojciech Wilski, k. 2^v-3.

C h o c e ń. Proboszcz – Stanisław Wolski, k. 3-3^v.

G r a b k o w o. Proboszcz – Antoni Osiński, k. 3^v-4.

Ś m i ł o w i c e. Parafia należała do wikariuszy katedry wrocławskiej. Poprzedni zarządca, Maciej Groczyński, zmarł, a po nim parafią zarządzał Jan Miszewski, dziekan kowalski [proboszcz parafii Białotarskiej], k. 4-4^v.

K o w a ł. Proboszczem był Michał Mdzewski, archidiakon dobrzyński, oficjał płocki. Przy kościele szpitalnym św. Fabiana i Sebastiana był Franciszek Bujalski. Kościół szpitalny Świętego Ducha był naprawiany przez jego rektora, Rocha Sadkowskiego, k. 4^v-5.

K ł o t n o. Proboszcz – Piotr Smuglewski, k. 5-6.

B i a ł o t a r s k. Proboszcz – Jan Miszewski, dziekan kowalski, k. 6-6^v.

Protokół podpisał własnoręcznie dziekan Jan Miszewski, k. 6^v.

¹² Naturalnie chodzi tu o archidiakona wrocławskiego, Kazimierza Leona Lipskiego, który z ramienia biskupa Rybińskiego był wizytatorem. Biogram tego archidiakona zob. *C h o d y ń s k i, Katalog*, s. 517-522.

¹³ Nie podano z jakiego klasztoru.

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ABKP. Wiz. 53.**

[2. Tytuł nadany] Wizytacja dekanatu kruszwickiego z 1782 roku.

[3. Daty krańc.] **1779-1784.**

[4. Opis zewn.] Łac. 2° (36,0 × 22,5 cm) Oprawa nowa w półpłótno. Księga pisana różną ręką. Kart liczbowanych 10. Karta pusta: 6^v.

[5. Uwagi] Księga składa się z kilku części. Pierwsza, to dekrety reformacyjne wizytacji z 1779 roku. Część druga zawiera sprawdzenie dziekana, sporządzone na polecenie Konsystorza Włocławskiego, na ile zostały one wypełnione. Kolejna część, to dołączone rejestry roczne dochodów parafii Rzadkwın.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

[Część I.]

Wykaz zasadniczych punktów dekretów reformacyjnych z wizytacji 1779 roku.

Ostrów nad Gopłem, k. 1.

Ostrów koło Strzelna, k. 1

Strzelno, k. 1-1^v.

Kościeszki, k. 1^v.

Piaski, k. 1^v.

Polanowice, k. 1^v.

Stodoły, k. 2.

Rzadkwın, k. 2.

Rzeczycza, k. 2.

Sławsk, k. 2.

Chełmce, k. 2^v.

[Część II]

Dziekan kruszwicki i kanonik kapituły kolegiaty kruszwickiej, Franciszek Ostromięcki, wypełniając polecenie Konsystorza Włocławskiego z dnia 2 XII 1782 roku, przeprowadził, najprawdopodobniej w lipcu 1783 roku, wizytację dekanatu. Zasadniczo interesował się sprawami remontów świątyni, zabudowań parafialnych i uposażeniem parafii, k. 3.

Ostrów nad Gopłem, k. 3.

Ostrów koło Strzelna, k. 3-3^v.

Strzelno, k. 3.

Kościeszki, k. 4.

Piaski, k. 4

Polanowice, k. 4-4^v.

Stodoły, k. 4^v.

Rzadkwın, k. 4^v-5.

Rzeczycza, k. 5.

S ł a w s k, k. 5-5^v.

C h e ł m c e, k. 5^v-6.

Odowiedź, jak dziekan wypełnił to, co miał nakazane, k. 6.

Protokół wizytacyjny podpisany własnoręcznie przez dziekana w Polanowicach dnia 30 VII 1783 roku, k. 6.

[Część III.]

Regestry roczne dochodów i wydatków parafii Rządkwini z lat 1781-1782; 1782-1783, 1783-1784 i pismo do władz pruskich, podpisane przez proboszcza z Rządkwina, Stefana Pilachowskiego, dnia 15 III 1784 roku, k. 7-10.

Odpis uposażenia parafii Rządkwini z wizytacji 1763 roku, k. 10^v.

54

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ABKP. Wiz. 54.**

[2. Tytuł oryginalny] Visitatio decanatus Gniewkoviensis a. 1784.

[3. Daty krańc.] **1784.**

[4. Opis zewn.] Łac. 2° (38,0 × 24,0 cm). Oprawa nowa w półpłótno. Pismo jednej ręki, staranne, najprawdopodobniej dziekana gniewkowskiego Mikołaja Osińskiego. Kart liczb. 4. Karty 1-2 są mniejszego formatu, chociaż pisane tą samą ręką.

[5. Uwagi] W miesiącu lipcu 1784 roku, dziekan gniewkowski dokonał sprawdzenia wykonania dekretów reformacyjnych z ostatniej (1779) wizytacji generalnej. Najpierw podawał punkt dekretu, a potem ocenę jego wypełnienia.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Wykonanie zarządzeń pod adresem dziekana wystawionych, k. 1.

G n i e w k o w o, k. 1^v-2.

P ł o n k o w o, k. 2-2^v.

P i e r a n i e, k. 2^v.

P a r c h a n i e, k. 2^v.

B r a n n o, k. 2^v.

M u r z y n n o, k. 2^v.

G ó r a, k. 3.

B r u d n i a, k. 3^v.

S z a d ł o w i c e, k. 3^v.

O s t r o w o k o ł o G n i e w k o w a, k. 3^v.

O r ł o w o, k. 4.

C h ł e w i s k a, k. 4^v.

S o l e c [Kujawski], k. 4^v.

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ABKP. Wiz. 55(91).**

[2. Tytuł oryg.] Wizyta dziekańska dekanatu brzeskiego kujawskiego, natenczas przez [...] księdza Jana Wiconowskiego, dziekana, z rozkazu Jaśnie Wielmożnego Józefa Rybińskiego, biskupa kujawskiego i pomorskiego, roku 1786 sprawiedliwie odprawiona.

[3. Daty krańc.] **1786.**

[4. Opis zewn.] Pol. 2° (35,5 × 22,5 cm). Stan zachowania księgi dobry. Oprawa nowa w półpłótno. Pisana jedną ręką. Pismo czytelne. Kart liczb. 63. Karty puste: 26^v, 38^v, 53^v, 57^v.

[5. Uwagi] Jest to wizytacja dziekańska, wprowadzie z polecenia biskupa, ale dziekan nie wystawiał dekretów reformacyjnych. Pierwsza z szeregu wizytacji, których protokoły zostały spisane w języku polskim. Zapisano dużo wiadomości do biografii księży. W parafiach był zwyczaj dawania kartek do spowiedzi wielkanocnej, jednak żadnych opłat nie pobierano, chyba, że sami parafianie składali jakąś ofiarę. Przy okazji wyliczania miejscowości parafialnych, podawano także ich właścicieli.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Na k. 1^v nieliczbowanej sporządzony ołówkiem spis parafii i stron, na których się znajdują protokoły wizytacji.

K ł o b i a

Wieś. Kościół i zabudowania plebańskie spaliły się. Była tylko kaplica drewniana „na glinę lepiona”, która mogła pomieścić 150 osób, pw. św. Wojciecha, patronatu monarszego. Wykaz wsi parafialnych: Kłobiaz z młynem, Gołębin, Kaniewo, Jerzmanowo, Mikołajki, Paruszki, Otmianowo, Dwór Świątniki. Wykaz właścicieli poszczególnych wsi, k. 1.

Wykaz sprzętów kościelnych. Był jeden ołtarz. Obraz Matki Bożej, uważany za łaskami słynący, k. 1-1^v.

Kaplica prywatna w Otmianowie, własności Glińskich, z indultem na odprawianie nabożeństw. Kapelana nie miała, tylko w razie potrzeby zapraszano zakonnik z klasztoru we Włocławku. Szkoły i przytułku nie było, k. 1^v.

Sposób sprawowania sakramentów Do spowiedzi wielkanocnej było zobowiązanych 425 osób. Był zwyczaj wydawania kartek do spowiedzi, ale bez żadnego wynagrodzenia, k. 1^v-2^v.

Proboszcz – Józef Golewski, od 1755 roku. Ponieważ był sparaliżowany, w parafii nie mieszkał, a zastępował go dominikanin, Damian Szadkowski. Dokładny opis sprawowania nabożeństw, a także prowadzonych ksiąg parafialnych. Innych kapłanów nie było. Nie było wykroczeń natury moralnej ze strony parafian, k. 2^v-3^v.

Uposażenie parafii, k. 3^v-4.

B o n i e w o

Wieś. Wykaz wsi parafialnych: Broniewo, Łąki Zwiastowe, Łąki Wielkie, Osiecz Wielki, Wólka Paruszowska, Arciszewo, część miejscowości zwanej Wymysłowo. Parafia

liczyła 255 katolików. Był jeden Żyd w Wólce Paruszewskiej. Kościół drewniany, fundowany przez podkomorzego brzesko-kujawskiego, Sebastiana Jarnowskiego, w 1694 roku, uległ ruinie i nowy wystawił obecny proboszcz, pw. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny, tylko poświęcony. Prawo patronatu należało do Urbana Glińskiego, k. 4-4^v.

Opis świątyni, jej wyposażenia, ołtarze i obrazy. Odpusty na św. Rocha i św. Jana Nepomucena. Kaplica prywatna w Osieczu. Szkoły i przytułku nie było, k. 4^v-5.

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 229 osób, k. 5-5^v.

Proboszcz – Paweł Lesikowski, od 1749 roku, rezydował w parafii i sam sprawował nabożeństwa i duszpasterstwo, k. 5^v-6^v.

Uposażenie parafii, k. 6^v-7^v.

L u b o m i n

Wieś będąca własnością biskupa włocławskiego, który dał ją na uposażenie sufraganowi włocławskiemu, którym aktualnie był Jan z Dembowej Góry Dembowski¹⁴. Parafia obejmowała tylko samą wieś Lubomin. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 78 osób. Dzieci było 16. Kościół drewniany, konsekrowany w 1676 roku przez biskupa sufragana, Stanisława Domaniewskiego¹⁵, nosił tytuł Świętej Trójcy i wezwanie Wszystkich Świętych. Prawo patronatu należało do tego, w czym ręku znajdowały się dobra Lubomin, k. 7^v.

Opis kościoła, jego wyposażenie, ołtarze i obrazy. Bractwo, szkoły, czy przytułku nie było, k. 7^v-8^v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 8^v-9.

Proboszczem, a raczej zarządcą, był Franciszek Leniecki, z zakonu kanoników regularnych [pewnie z Lubrańca], w parafii rezydujący, k. 9^v-10.

Uposażenie parafii, k. 10-10^v.

Z g ł o w i ą c z k a

Wieś. Wykaz wsi parafialnych: Zgłowiączka, Borek, Dębina Grójecka, Grójec, Grójczyk, Janiszewo, Janiszewek, Koniec, Kwilno, Miłżyn, Miłżyńskie Budy, Siemnowo, Siemnowek, folwark Skowronkowo, Smogorzewo, Sułkowo, Sułkówki, Wola Sosnowa z Rumunkiem, Żydowo i Żydówek. Parafian było około 900 osób, innowierców z rodzinami 10, Żydów z rodzinami 2. Kościół murowany, pw. Narodzenia Matki Boskiej, inkorporowany kanonikom regularnym z Lubrańca, k. 10^v.

Opis kościoła, jego wyposażenia, ołtarze i obrazy. Odpusty obchodzono na święto Narodzenia Matki Bożej i na św. Mikołaja. Kaplica publiczna w Grójcu pw. Świętego Krzyża, w której były corocznie dwa odpusty na uroczystość [Znalezienia i Podwyższenia] Krzyża Świętego. Nie było stałego kapelana, ale Teofil Sikorski, [pewnie właściciel Grójca], w razie potrzeby zapraszał zakonnik z klasztoru reformatów z Włocławka. Szkoły i przytułku nie było, k. 10^v-11.

Sposób sprawowania sakramentów. Do spowiedzi było zobowiązanych ok. 900 osób, k. 11-12.

¹⁴ Biogram tego sufragana włocławskiego zob. S. Ch o d y ń s k i, *Biskupi sufragani włocławscy*, Włocławek 1906, s.75-77.

¹⁵ Biogram tego sufragana włocławskiego zob. C h o d y ń s k i, *Biskupi sufragani*, s. 61-64.

Ponieważ ten kościół był inkorporowany do parafii w Lubrańcu, dlatego posiadał tylko zarządcę. Był nim Sykstus Rzepnicki, kanonik regularny, który rezydował w parafii i prowadził duszpasterstwo. Innych kapłanów nie było. Obyczaje parafian były dobre, k. 12-12^v.

Uposażenie parafii, k. 12^v-13.

Lubraniec

Miasto. Miejscowości parafialne: Lubraniec miasto, Korzeszynek, Redecz Wielki, Krowice, Dobierzyn, Kazanie, Osowo, Siarczyce, Biernatki, Młyn Górny i Dolny, Lubrańczyk, Turowo. Na terenie parafii mieszkało ok. 800 katolików, 120 innowierców i 700 Żydów. Kościół murowany, przez biskupa poznańskiego, [Jana] Lubrańskiego, w 1490 roku poświęcony¹⁶, pw. św. Jana Chrzyciela. Parafia inkorporowana kanonikom regularnym, którzy obierali proboszcza parafii, k. 13-13^v.

Opis świątyni, jej wyposażenia, ołtarze i obrazy. Znajdowały się liczne relikwie, w tym także Krzyża Świętego, z dokumentami autentyczności. Odpusty były z okazji świąt: św. Józefa, św. Anny, Matki Boskiej Szkaplerznej, św. Augustyna, Podwyższenia Krzyża Świętego, święta Matki Bożej, k. 13^v-14.

Wykaz anniwersarzy i sum zapisanych z obowiązkiem odprawiania mszy za ofiarnodawców, k. 14^v.

Były bractwa: św. Anny, św. Józefa, Matki Boskiej Szkaplerznej. Innowiercy zbierali się na modlitwę w domu prywatnym, Żydzi zaś mieli swoją bożnicę. Szkoły i szpitala nie było, k. 14^v-15.

Sposób sprawowania sakramentów. Do spowiedzi wielkanocnej było zobowiązanych ok. 800 osób, k. 15-15^v.

Proboszcz – Stanisław Wandkowski, kanonik regularny. Sam sprawował duszpasterstwo, ale gdy było trzeba, korzystał z pomocy zakonników. Zakonników było 9. Dwóch było na inkorporowanych parafiach w Zgłowiączce i Bytoniu, trzeci zaś zarządcą innej parafii diecezjalnej, ale za zgodą przełożonych, k. 15^v-16^v.

Uposażenie parafii, k. 16^v-17^v.

Dąbie [Kujawskie]

Parafia, do której należały wsie: Dąbie, Borucin, Redecz Krukowy, Wola Kąkowa, Dąbek i Stok. Parafia liczyła 490 katolików. Nie było innowierców, ani Żydów. Kościół drewniany, nosił wezwanie Wszystkich Świętych, a kolatorem był wówczas Ignacy Zagajewski, k. 18.

Opis świątyni i jej wyposażenia. W Borucinie była kaplica prywatna, ale chociaż był indult biskupa zezwalający na nabożeństwa, tych w niej nie odprawiano. Szkoły i przytułku nie było, k. 18-18^v.

Sposób sprawowania sakramentów. Wiernych zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych było 490 osób¹⁷, k. 18^v-19.

Proboszcz – Tomasz Morzycki, od 1783 roku, w parafii rezydował i sam sprawował duszpasterstwo. Innych kapłanów nie było, k. 19-20.

Uposażenie parafii, k. 20-20^v.

¹⁶ Wspomniany w protokóle Grzegorz Lubrański był kanclerzem wielkim koronnym, bratem Jana.

¹⁷ Byłaby tu nieścisłość, ponieważ nieco wcześniej liczbę tę podano, jako wszystkich parafian.

Osięciny

Kościół drewniany, nieco zniszczony. Proboszcz – Jan Osiński nie przyjął wizytującego dziekana, k. 20^v-21.

Kościelna Wieś

Wsie należące go parafii: Kościelna Wieś, Bodzanowo Małe, czyli Bodzanówek, Pocieryn, opuszczona wieś Durdowo, Bilno, Ujma mała, Dunaj, Ruszki, Krotoszyn, Bartłomiejewice, Żakowice, Zagajewice, Osówka (te dwie wsie były opuszczone), Pniewy, Lekarzewice, Konary, Osłonki. Parafia liczyło ok. 1000 parafian. Innowierców nie było. Kościół murowany z cegły, pw. św. Wawrzyńca. Prawo patronatu należało do Antoniego Kanigowskiego, k. 21.

Opis świątyni i jej wyposażenia, k. 21

Kaplica publiczna w Ruszkach, wystawiona przez Kazimierza Umińskiego w 1747 roku. Kolatorem aktualnie była Teresa z Biesiekierskich Umińska. Był indult przez bp. Rybińskiego wydany, zezwalający na sprawowanie nabożeństw. Kaplica nosiła wezwanie Świętej Trójcy. Kapelanem był Franciszek Pinnicki z zakonu bernardynów. Kaplica posiadała pewne uposażenie. Opis kaplicy i jej wyposażenia, k. 22.

Nie było kaplic prywatnych, szkoły i szpitala, k. 22-22^v.

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych były zobowiązane 794 osoby, k. 22-23.

Proboszcz – Józef Szczygielski, od 1758 roku, rezydujący w parafii i sam sprawujący duszpasterstwo, k. 23-23^v.

Uposażenie parafii, k. 23^v-24^v.

Brześć Kujawski

Miasto. Świątynia pw. św. Stanisława B.M., murowana z cegły, patronatu kapituły katedralnej wrocławskiej. Podano nieco wiadomości historycznych o tej świątyni. Wsie: Jądrowice, Miechowice, Falborz, Falborek, Kuczyna, leżące za rzeką Zgłowiączką, nie raz w porze wiosennej miały utrudniony dostęp do kościoła z powodu zerwania grobli na rzece, k. 24^v.

Kościół Świętego Ducha, fundowany przez Władysława, księcia kujawskiego i sieradzkiego, w 1284 roku na Krakowskim Przedmieściu wystawiony. Obecna świątynia, drewniana, odbudowana przez [Tomasza] Niemierza¹⁸, archidiacona wrocławskiego. W 1565 roku kościół ten, wraz z uposażeniem, został inkorporowany do parafii Brześć, k. 24^v.

Opis świątyni parafialnej, którą w 1786 roku remontował Feliks Lewiński, kanonik wrocławski¹⁹, jej wyposażenie, ołtarze o obrazy. Znajdowały się relikwie św. Stanisława i inne, ale bez dokumentu autentyczności. Odpusty na św. Stanisława, poświęcenia kościoła i św. Anny. Ten ostatni z racji bractwa tej patronki. Była prebenda, zwana królewską, pod tytułem św. Stanisława, najpierw na zamku brzeskim, a po jego zniszczeniu, po rezygnacji z niej przez Wojciecha Sulińskiego, prałata kanclerza wrocławskiego²⁰,

¹⁸ Biogram tego prałata zob. Chodźński, *Katalog*, s. 665-667.

¹⁹ Biogram Feliksa Łukasza Lewińskiego, kanonika, potem prałata wrocławskiego, sufragana wrocławskiego i biskupa podlaskiego zob. Chodźński, *Katalog*, s. 492-505.

²⁰ Biogram tego prałata, kanclerza, a potem kustosa zob. Chodźński, *Katalog*, s. 890-892.

w 1783 roku przeniesiona do kolegiaty kruszwickiej. Druga prebenda związana z ołtrem Wszystkich Świętych, potem do ołtarza św. Rocha, a wreszcie do ołtarza św. Apolonii przywiązana oraz trzecia prebenda Najświętszej Marii Panny i św. Grzegorza, w 1420 roku fundowana, z obowiązkiem codziennej mszy, co zamienił w 1477 roku biskup włocławski, Zbigniew [Oleśnicki]²¹, na pięć mszy w każdym miesiącu, k. 24^v-29.

Tabela parafii brzesko-kujawskiej. Miejscowości parafialne: miasto Brześć Kujawski i wieś: Stary Brześć, Falborz, Kuczyna, Miechowice, Jądrowice, Falborek, Rządka Wola, Popowiczki, Pikutkowo, Guźlin oraz osady młyńskie Piaski i Staromiejski. W samym Brześciu było osób 580, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 491 osób. Akatolików nie było, zaś Żydów było 112, k. 25-26.

Bractwo św. Anny, dosyć dawne, skoro wspomniano ks. Kapuścińskiego, pewnie promotora tego bractwa, w 1638 roku. Posiadało własne uposażenie. Nie było kaplic publicznych, ale w Miechowicach, dobrach Mniewskich, była kaplica prywatna, z indultem na odprawianie nabożeństw. Osobnego kapelana nie posiadała, ale w razie potrzeby zapraszano zakonnik dominikanina z Brześcia. Żydzi mieli swój dom, gdzie zbierali się na modlitwę. Szkoły nie było. Szpital był na Przedmieściu Krakowskim, przy kościele Świętego Ducha, fundowany w 1294 roku przez Jana z Gostynina, prepozyta tego kościoła, z własnym uposażeniem, co zostało potem złączone z kościołem parafialnym. Opis uposażenia. Aktualnie było 6 podopiecznych, k. 29-29^v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 29^v-30.

Proboszcz – Feliks Lewiński²², kanonik włocławski, od 1785 roku, po rezygnacji poprzedniego proboszcza, niewiadomego imienia, Małowieskiego. Miał dyspensę na łączenie kanonii i probostwa. W parafii było dwóch kapłanów, sprawujących obowiązki na wzór mansjonarzy oraz organistów, ale nazwisk nie zanotowano, k. 30-30^v.

Klasztor dominikanów, w którym było 8 kapłanów i 1 brat zakonny, k. 30^v.

Uposażenie parafii, stan zabudowań przy parafii i kościele Świętego Ducha, k. 31-33.

W i e n i e c

Wsie parafialne: Wieniec, Brzezcie, Jaranowo, Jaranówek, Rumunek Dubielewo, Wolica Połowa (pewnie któraś z obecnych wsi Wolica), Karczma, Nowy Młyn, Kąty, Siedlimin z Rumunkiem, Zawada Młyn, Mazurowo (pewnie obecne Mazury). Parafian było ok. 700 osób oraz jedna rodzina innowiercza i jedna żydowska. Świątynia, po spaleniu, odbudowana w 1717 roku przez bp. Krzysztofa Szembeka²³, konsekrowana w 1763 roku przez biskupa sufragana włocławskiego, Jana Dembowskiego, pw. św. Mikołaja. Parafia należała do kanonika kaznodziei z kapituły włocławskiej, k. 33-33^v.

Opis świątyni, jej wyposażenia, ołtarzy i obrazów. Relikwie Krzyża Świętego, bez dokumentu autentyczności. Odpusty na święto Narodzenia Matki Bożej i św. Mikołaja. Nie było bractwa, ani żadnych kaplic. Szpital spalił się, ale ubodzy mieli inne, wygodne mieszkanie. Przebywał w nim dziad i dwie baby, k. 34.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 34-34^v.

²¹ Był biskupem włocławskim w latach 1473-1480, potem arcybiskupem gnieźnieńskim.

²² Biogram tego kanonika, a potem sufragana włocławskiego i biskupa podlaskiego, zob. Ch o d y Ń s k i, *Katalog*, s. 492-505.

²³ Był biskupem włocławskim w latach 1720-1738, później arcybiskupem gnieźnieńskim. Zachodzi tu nieścisłość, chyba że fundował tę świątynię, jako członek kapituły, zanim został biskupem we Włocławku.

Proboszcz – Ignacy Mierosławski, kanonik wrocławski²⁴, od 1772 roku, rezydujący we Wrocławku. W parafii nabożeństwa i duszpasterstwo sprawował wikariusz, Andrzej Lassota, k. 34^v-35^v.

Uposażenie parafii, k. 35^v-36.

Wrocławek

Kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela. Relikwie i odpusty, k. 36^v-39.

Tabela parafii wrocławskiej. Miejscowości parafialne: miasto Wrocławek i wsie: Zamcze, Korabniki, czyli Ołędry, Świech z młynami Rudą i Łubą, Kapitulka Młyn, Słodowy Młyn, Lęg z Budami, Łasice, Modzerowo, Wistka Królewska, Pustkowie Papieska. Wiernych razem 2165 osób, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 1634 osoby. Innowierców i Żydów nie było, k. 37-39.

Prebend nie było. Przy świątyni parafialnej kaplica Pięciu Ran Pana Jezusa i kaplica Najświętszej Marii Panny z zapisami na odprawianie specjalnych nabożeństw, k. 39-40.

Bractwa: Świętej Trójcy, św. Anny, Aniołów Stróżów, filadelficzne, Szkaplerza Świętego, każde z osobnym uposażeniem. Cechy: piwowski, szewski, krawiecki, piekarski, rybacki, szynkowny, garncarski, każdy opiekujący się którymś z ołtarzy w kościele parafialnym i z własnym uposażeniem, k. 40^v-44.

Kaplic prywatnych ani publicznych nie było²⁵, prócz kościółka filialnego w Dobiegniewie, w którym były nabożeństwa dla parafian parafii Wistki Wielkiej, czyli Kościelnej [Szlacheckiej], k. 44-44^v.

Szkoły parafialnej nie było, ponieważ przy katedrze istniała szkoła katedralna. Szpital parafialny z własnym uposażeniem, ale bez własnego kościoła i kapelana, k. 44^v-45.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 45-45^v.

Proboszcz – Paweł Kurowski, od 1776 roku, spośród wikariuszy katedralnych wrocławskich, którzy byli kolatorami tej parafii. Sposób sprawowania duszpasterstwa, k. 45^v-47.

Klasztor franciszkanów reformatów na Przedmieściu, w którym mieszkało 24 zakonników, k. 47-47^v.

Uposażenie parafii, k. 47^v-49.

Opis świątyni, ołtarze, wykaz paramentów liturgicznych, k. 49-51^v.

Zabudowania parafialne i inwentarz, k. 51^v-52.

Uwagi dodatkowe, k. 52-52^v.

Wistka Wielka

W Wistce Wielkiej, czyli Szlacheckiej, czyli Kościelnej, był dawniej kościół parafialny pw. św. Bartłomieja, odpowiednio wyposażony i uposażony, który w następstwie nieszczęść i wojen przestał istnieć, a na tym miejscu stał tylko krzyż. Ostatnio, obok stanął nowy kościół, wystawiony przez Andrzeja Zboińskiego²⁶. Przy nim miała zostać przywrócona parafia. Opis uposażenia, jakie dawniej przynależało parafii, k. 52^v-54^v.

²⁴ Biogram tego kanonika, a potem prałata kantora wrocławskiego, zob. Chodźński, *Katalog*, s. 631-632.

²⁵ Nie wiadomo dlaczego nie wspomniano o kościele św. Wojciecha i o kościele św. Stanisława.

²⁶ Nie podano tu daty. Nastąpiło to krótko przez tą wizytację.

Tabela parafii Wistka. Wsie parafialne: Wistka [Szlachecka], Wistka Królewska²⁷, Modzerowo, Dobiegniewo, Dąb Niemiecki, Dąb Polski, Jazy, Ruda i Telążna, teraz do Kowala należąca, Skoki²⁸. Wiernych ogółem 300 osób, z czego do sakramentów wielkanocnych przystępowało 256 osób. Innowierców było 280 osób, a Żydów 15, k. 53-54.

Wykaz wsi parafialnych w protokole: Wistka Kościelna, czyli Szlachecka, Wistka Mała, czyli Królewska, Modzerowo, Młyn Telążna, Dobiegniewo, Dąb, Skoki²⁹. Opis historii parafii po zniszczeniu kościoła. Administrował nią proboszcz z Włocławka, osobiście, lub przez wikariusza, albo też zlecał to franciszkanom z Dobrzyńnia nad Wisłą, k. 54^v-55.

Opis świątyni w Dobiegniewie, jej wyposażenia i uposażenia. Podano wiadomość, że w tym czasie, gdy nie było kościoła w parafii Wistka, wieś Telążna przeszła do parafii Kowal, a Skoki do parafii Duninowo i do nich jeszcze należały, k. 55-58.

K r u s z y n

Tabela parafii Kruszyń. Wsie parafialne: Kruszyń, Kruszynek, Dębice i Poddębice, Łagiewniki z Młynem Diabełek, Nakonowo z młynem, Łopatki, Lijewo, Świętosław, Koszanowo, Humlin, Grobce, Sokołowo z młynem, Sykuła, Smółsk z młynem, Nowa Wieś z folwarkiem Gałki. Wiernych ogółem 1300 osób, z czego do sakramentów wielkanocnych przystępowało 1150 osób. Innowierców 2 osoby i 2 Żydów, k. 56-57.

Kościół murowany z cegły, przed ok. 140 laty fundowany przez niepodanego imienia Dąbskiego, kanonika krakowskiego, scholastyka kieleckiego i proboszcza kruszyńskiego, konsekrowany przez biskupa włocławskiego, Kazimierza Floriana Czartoryskiego³⁰, pw. Znalezienia Świętego Krzyża, patronatu królewskiego, k. 58.

Opis świątyni, jej wyposażenia, ołtarzy i obrazów. Były relikwie Świętego Krzyża, ale bez dokumentów autentyczności, k. 58-60.

Kaplica publiczna usytuowana przy młynie zwanym Diabełek, drewniana, kryta dachówką, pw. św. M a r k a, niekonsekrowana, nie posiadała też własnego kołatora, ani uposażenia. W święto patrona udawała się tam procesja z Kruszyńa i odprawiano mszę. Kaplica prywatna we dworze, w Dębicach i druga w Smółsku, posiadające zezwolenia na odprawianie nabożeństw, ale nie było stałych kapelanów, tylko w razie potrzeby zapraszano jakiegoś zakonnika. Była jedna rodzina innowiercza i jedna rodzina żydowska. Szkoły nie było, a także przytułku, k. 60.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 60-61.

Proboszcz – Jan Wiconowski, dziekan brzeski i egzaminator prosynodalny, w parafii od 1759 roku. Rezydował na miejscu i nie posiadał innego beneficjum. Sam sprawował duszpasterstwo, k. 61-62.

Uposażenia parafii, do którego należał folwark Sykuła, dziesięciny i zabudowania parafialne, k. 62-63^v.

²⁷ Nie jest zrozumiałe, na jakiej podstawie wieś tę zaliczono poprzednio do parafii włocławskiej.

²⁸ Wynika z tego, że poprzednio parafia była rozległa i tak Modzerowo, jak i Skoki do niej należały. Nie są znane dokumenty które prawnie odłączałyby te wsie od parafii w Wistce Szlacheckiej.

²⁹ Widać z powyższego, że okręg tej parafii w Wistce obejmował także Modzerowo, włączone potem do Włocławka i Skoki, teraz w parafii Duninów, w diecezji płockiej.

³⁰ Był biskupem włocławskim w latach 1654-1674, później arcybiskupem nominatem gnieźnieńskim

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ABKP. Wiz. 56.**

[2. Tytuł nadany] Wizytacje dekanatu gniewkowskiego z 1786 roku.

[3. Daty krańc.] **1786.**

[4. Opis zewn.] Pol., Łac. 2° (35,0 × 21,0 cm). Stan zachowania dobry. Oprawa nowa w półpłótno. Pismo dosyć staranne i czytelne, ale atrament nieco wyblakły. Pisano często fracta pagina. Kart liczbowanych 27. Karty puste: 5^v, 13^v.

[5. Uwagi] Dekanat gniewkowski znajdował się już pod zaborem pruskim, czyli należał do królestwa pruskiego. Była to wizytacja dziekańska, jednak pewne zalecenia pozawizytacyjne dziekan zostawiał. Ta wizytacja nie zawiera tak dokładnych wiadomości, nie podaje ogólnej liczby wiernych, innowierców i Żydów mieszkających na terenie parafii.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI³¹

G n i e w k o w o

„Wizyta kościoła gniewkowskiego, odprawiona przez X. Mikołaja Osińskiego, kanonika kruszwickiego, dziekana gniewkowskiego, plebana płonkowskiego w roku 1786, dnia 16 listopada”.

Położenie i stan kościoła. Miasto Gniewkowo. Kościół murowany, znacznej wielkości, pw. św. Mikołaja, fundowany przez któregoś z książąt, patronatu królewskiego. Wykaz sprzętów kościelnych. Bractwa: literackie, szewskie i ubogich. Kaplic prywatnych nie było. Kaplica publiczna Świętego Krzyża, za miastem, niedokończona, bez własnego uposażenia. Szkoły nie było. Poprzednio nakazano odbudować szpital, ale jeszcze tego nie uczyniono. Miejscowości parafialne: Gniewkowo miasto, Lipie, Perkowo, Buczkowo, Truszczyzna, Chrzastanowa, nowa kolonia Wymysłów, Olędry Dąbki, Sejdorf, Jark, Katorynka, Jajtowy, Osiek, Glinno Małe i dwie karczmy³², k. 1-1^v.

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych: mężczyzn 297, kobiet 327, razem 624 osoby, k. 1^v.

Uposażenie parafii, stan gospodarski, k. 1^v-2^v.

Proboszcz – Kajetan Bratkowski od 1758 roku, chociaż posiadający prebendę w katedrze wrocławskiej, zawsze mieszkał przy parafii. Miał do pomocy kapelana spośród franciszkanów reformatów z konwentu z Podgórze, k. 1^v.

B r a n n o

„Wizyta kościoła brańskiego, odprawiona przez Xiędza Mikołaja Osińskiego, kanonika kruszwickiego, dziekana gniewkowskiego, plebana płonkowskiego w roku 1786, dnia 16 października”.

Położenie i stan kościoła. Kościół drewniany, niekonsekwentny. Prawo patronatu posiadał zdaje się Antoni Niewieściński, właściciel Branna. Wyposażenie kościoła. Nie było

³¹ Jako tytułki wizytacji poszczególnych parafii dano oryginalne tytuły z księgi. Ponieważ księga ta jest w języku polskim, zaniechano bardziej szczegółowego przedstawiania treści.

³² Niektórych z tych miejscowości nie da się zidentyfikować.

prebend, kaplic. Bractwo Pięciu Ran Pana Jezusa. Był organista i kapela, utrzymywani przez kolatora. Wsie parafialne: Branno, Markowo, Gęzewo, Kijewo i karczma Wygoda położona w lesie, k. 3.

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych: mężczyzn 155, kobiet 163, k. 3-3^v.

Uposażenie parafii bardzo małe, k. 3^v.

Nie było proboszcza, a opiekę nad parafią miał Franciszek Gularski, proboszcz z Ostrowa. Jednak przy kościele w Brannie mieszkał, utrzymywany przez kolatora, ks. Jerzy Trendell, jako kapelan. Nie spełniono dekretu z poprzedniej wizytacji, aby kolator wyznaczył uposażenie dla proboszcza i kandydata na niego prezentował, k. 3^v.

G ó r a

„Wizyta kościoła górskiego, odprawiona przez X Mikołaja Osińskiego, kanonika kruszwickiego, dziekana gniewkowskiego, w roku 1786, dnia 20 lipca”.

Położenie i stan kościoła. Kościół drewniany, zbudowany w 1680 roku, konsekrowany, w 1700 roku. Wyposażenie świątyni. Nie było bractwa. Kaplica prywatna we wsi Szarlej, mająca zgodę biskupa. Organista, utrzymywany przez kolatora, uczył dzieci. Szpitala nie było. Wsie parafialne: Góra, Łąkocin, Radojewice, Karczyn, Szarlej, Łojewo, Sikorowo, Jaronty, Pławinek, Dziennice, Dulsk, Niemojewo, Witowy, k. 4.

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych: mężczyzn 411, kobiet 379, razem 790, k. 4-4^v.

Uposażenie parafii-stan gospodarski, k. 4^v-5.

Proboszcz – Maciej Stobiński, od 1752 roku. Zalecenie dziekana, aby proboszcz przedstawił biskupowi swój projekt pokrycia w połowie kosztów remontów kościoła, i żeby nakłonić kolatora, aby pokrył drugą połowę kosztów, k. 5.

M u r z y n n o

„Wizyta kościoła murzynowskiego, odprawiona przez Mikołaja Osińskiego, kanonika kruszwickiego, dziekana gniewkowskiego, plebana płonkowskiego, dnia 12 grudnia w roku 1786”.

Położenie i stan kościoła. Kościół drewniany, budowany „niedawno” przez proboszcza Mateusza Swadowskiego, niekonsekrowany, patronatu królewskiego. Wyposażenie świątyni. Nie było bractwa, szkoły, kaplic, szpitala. Do parafii należały wsie: Murzynno, Murzynek, Nowa Wieś, Klepary, k. 6-6^v.

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych: mężczyzn 115, kobiet 107, razem 222 osoby, k. 6^v.

Uposażenie parafii, stan gospodarski, k. 6^v-7.

Proboszcz – Marcin Baranowski od 1786 roku, posiadający jeszcze w zarządzie parafię w Solcu [Kujawskim], gdzie rezydował. W Murzynnie miał kapelana z klasztoru w Podgórzu. Zakonnicy też sprawowali nabożeństwa i duszpasterstwo. Dziekan zostawił zalecenie, aby świątynię naprawić i odzyskać należne parafii uposażenie, k. 7-7^v.

O r ł o w o

„Wizyta kościoła orłowskiego odprawiona przez X Mikołaja Osińskiego, kanonika kruszwickiego, dziekana gniewkowskiego, w roku 1786, dnia 4 grudnia”.

Położenie i stan kościoła. Kościół drewniany, afiliowany do parafii w Podgórzu i był

patronatu monarszego. Wyposażenie świątyni. Nie było funduszu dla bractwa, prebend, kaplic, organisty, nauczyciela i szpitala. Do parafii należała tylko wieś Orłowo, k. 8.

Sposób sprawowania sakramentów. Ogółem do spowiedzi było tylko 73 osoby, k. 8.

Uposażenie parafii, stan gospodarski, k. 8^v.

Proboszcz – Jan Gwoździkowski, właściwie proboszcz w Podgórzu, tu jednak rezydujący. Wizytator zanotował, że kapłan ten więcej ziemskimi, aniżeli kościelnymi, sprawami się zajmował, k. 8^v.

O s t r o w o k o ł o G n i e w k o w a

Kościół w tej wsi drewniany, wystawiony w 1746 roku przez ówczesnego dziedzica Ostrowa, Franciszka Głębockiego. Nie był konsekrowany. Prawo patronatu należało do miejscowych dziedziców. Aktualnie był nim niejaki major wojsk pruskich. Wykaz paramentów kościelnych. Było bractwo Szkaplerza Najświętszej Marii Panny, uposażone w 1758 roku przez Konstancję Głębocką. Kaplic, szkoły i szpitala nie było. Wsie parafialne: Ostrowo, Wierzbiczany, Wielowieś, Bąbolin, k. 9-9^v.

Sposób sprawowania sakramentów. Ogółem do spowiedzi wielkanocnej było 226 osób, k. 9^v.

Uposażenie parafii, stan gospodarski, k. 9^v-10.

Proboszcz – Franciszek Gularski, od 1766 roku.

P a r c h a n i e³³

Protokół spisany dnia 11 X 1786 roku. Wizytację przeprowadził dziekan, Mikołaj Osiński.

Opis świątyni. Była ona wystawiona przez Ignacego Boruckiego, proboszcza z Parchania, i innych dobrodziejów w 1761 roku, pw. św. Wojciecha, konsekrowana przez biskupa sufragana wrocławskiego, Cypriana Wolickiego³⁴. Prawo patronatu należało do monarchy. Wyposażenie w paramenty liturgiczne, k. 11-11^v.

Bractwo Najświętszej Marii Panny Różańcowej zaprowadzone w 1715 roku, przez Floriana Kobylńskiego, dominikanina, z zapisanym uposażeniem. Szkoły nie było. Wsie parafialne: Parchanie, Modliborzyce, Szpital, Śróbsk, Gąski, Olszewice i Balczewo, k. 11^v.

Opis sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych ogółem 422 osoby, k. 11^v-12.

Uposażenie parafii, k. 12-12^v.

Proboszcz. Po śmierci poprzedniego proboszcza, niepodanego imienia, Boczkowskiego, proboszczem był Rafał Michał Kurowski z zakonu kanoników regularnych premonstratensów z Witowa, od 1784 roku, k. 12^v-13.

P i e r a n i e

„Wizyta kościoła pierańskiego, odprawiona przez X. Mikołaja Osińskiego, kan. kruszw., dziekana gniewkowskiego, plebana plonkowskiego w roku 1786, dnia 19 lipca”.

³³ Protokół ten spisany inną ręką, bez dzielenia fracta pagina. Nazwa tej wsi pisana wówczas była: Parkanie.

³⁴ Biogram tego biskupa sufragana pomorskiego, zob. C h o d y Ń s k i, *Biskupi sufragani*, s. 86-88.

Kościół drewniany, zbudowany z ofiar pobożnych ludzi, gromadzących się tu przed obrazem Matki Bożej, słynącym łaskami, ukończony w 1733 roku, konsekrowany przez biskupa sufragana wrocławskiego, Franciszka Kanigowskiego³⁵, w roku 1743, k. 14.

Opis świątyni i jej wyposażenia, k. 14-15.

Sposób sprawowania sakramentów. Ogółem do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 300 osób, k. 15.

Uposażenie parafii i stan gospodarski, k. 15-15^v.

Proboszcz. Po śmierci poprzedniego proboszcza, Wojciecha Żurawskiego, dziekana gniewkowskiego i proboszcza w Pieraniu, w 1786 roku prezentowany był Ambroży Dzieczkiewicz, proboszcz z Kobielic, ale do czasu ustanowienia, zatrudnił tu kapelana z zakonu franciszkanów, k. 15^v.

S o l e c K u j a w s k i

„Wizyta kościoła szuleckiego, odprawiona przez X. Mikołaja Osińskiego, kanonika kruszwickiego, dziekana gniewkowskiego, plebana płońkowskiego w roku 1876, dnia 28 grudnia”.

Miasteczko Szulec, czyli Solec. Kościół drewniany, za miastem od strony południowej, parafialny.

W roku 1736 kościół wystawiony przez Franciszka Moszczeńskiego, kasztelana inowrocławskiego, starostę soleckiego za sumę 1234 tyńfów, zapłaconą przez Żydów z miasteczka Łobżenica, tytułem kary za to, że kupili od złodzieja srebra i rzeczy skradzione z kościoła dawnego, nad Wisłą stojącego. Resztę dołożył ówczesny proboszcz, Wojciech Lipiński, proboszcz i obywatel z Solca. Niekonsekrowany. Prawo patronatu należało do monarchy, k. 16.

Opis świątyni i jej wyposażenia, k. 16.

Było bractwo św. Anny. Szkoły nie było, ale było polecenie królewskie (pewnie króla pruskiego), aby po parafiach były szkoły, ale nie było wiadomo, kiedy to nastąpi. Szpitala nie było, bo został sprzedany jakiemuś innowiercy, k. 16.

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych: mężczyzn 99, niewiast 73, razem 172 osoby, k. 16-16^v.

Uposażenie parafii i stan gospodarski, k. 16^v-17^v.

Proboszcza stałego nie było, a tylko zarządca Marcin Baranowski, od 1775 roku, który ostatnio wziął parafię Murzynno, ale jeszcze mieszkał w Solcu, k. 17^v.

S a d ł o w i c e³⁶

Protokół spisany 30 X 1786 roku. Wizytację przeprowadził dziekan Mikołaj Osiński.

Kościół drewniany, wybudowany w 1763 przez proboszcza miejscowego, Jana Boruckiego, przy pomocy biskupa wrocławskiego, Antoniego Ostrowskiego³⁷, i innych dobrodziejów. Prawo patronatu należało dawniej do biskupa wrocławskiego, a ówczasnie do króla pruskiego, k. 18.

³⁵ Biogram tego biskupa sufragana wrocławskiego, zob. C h o d y ń s k i, *Biskupi sufragani*, s. 72-74.

³⁶ Protokół spisany inną ręką.

³⁷ Był biskupem wrocławskim w latach 1762-1777, później arcybiskupem gnieźnieńskim.

Opis świątyni i jej wyposażenie. Było bractwo Opatrzności Bożej założone w 1762 roku. Brak szkoły i czy szpitala. Wsie parafialne: Szadłowice, Więclawice, Latkowo, Słońsk, k. 18-18^v.

Sposób sprawowania sakramentów. Ogółem do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 309 osób, k. 18^v-19.

Uposażenie parafii i stan gospodarski, k. 19-19^v.

Proboszcza stałego nie było. Zastępował go Jan Wochelski z zakonu premonstratensów, przysłany tu przez władzę kościelną, k. 19.

I n o w r o c ł a w

„Wizyta kościołów w mieście Inowrocławiu będących, odprawiona przez X. Mikołaja Osińskiego, kanonika kruszwickiego, dziekana gniewkowskiego, plebana płonkowskiego, roku 1786, dnia 30 listopada”.

Położenie i stan kościoła parafialnego, pierwszego, pw. [św. Mikołaja, nazywany farnym]. Murowany, okazały. Przez dłuższy czas był zaniedbany i opuszczony, ostatnio naprawiony i w 1786 roku na nowo poświęcony. Prawo patronatu należało do monarchy. Należały do niego: kościół M a r i i P a n n y i szpitalny, zwany prebendą św. J a k u b a. Opis świątyni i jej wyposażenia. Opis ołtarzy i funduszy do nich zapisanych, czyli prebend. Przy ołtarzu św. Anny było bractwo tej patronki, k. 20-21

Kościół św. J a k u b a, na przedmieściu za bramą bydgoską. dawniej miał swojego zarządcę, prezentowanego przez monarchę, ale w 1769, za zgodą króla, przyłączony, wraz z uposażeniem, do kościoła św. Mikołaja, z czego utrzymuje się teraz wikariusz. Opis tego kościoła i wyposażenie, k. 21^v-22.

Kaplica, czyli kościółek B o ż e g o C i a ł a, stojący na Staromieściu, przy drodze toruńskiej, starożytny. Opis świątyni i jej uposażenia i wyposażenia, k. 22.

Kaplica Ś w i ę t e g o K r z y ż a, za brama Mątewską, w kierunku południowym, rozebrana z nakazu wizytatorów w 1779 roku. Na jej miejscu stał Krzyż. Przy tej kaplicy był szpital z uposażeniem, ale teraz dochody nie dochodziły i ubogich nie było, k. 22^v.

Kaplica, czyli kościół Ś w i ę t e g o D u c h a, za brama toruńską, po rozebraniu dawnego, wystawiony w 1770 roku przez ówczesnego jego rektora, Szymona Rykalskiego. Przy tej kaplicy był szpital, mający własne uposażenie, w tym wioskę Dalkowo. Prepozyta prezentowali wikariusze katedry włocławskiej, k. 22^v.

Kaplic prywatnych nie było. Nie było szkoły. Dawniej był szpital parafialny, ale teraz nawet nie wiadomo gdzie był sytuowany. Do parafii należało samo miasto wewnątrz murów miejskich, k. 22.

Sposób sprawowania sakramentów. Ogółem w mieście do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych ok. 800 osób, k. 23.

Uposażenie parafii i stan gospodarski, k. 23-24.

Proboszcz – Michał Wochelski, dziekan inowrocławski, od 1782 roku, tu rezydujący, chociaż był kanclerzem kruszwickim. Miał dwóch wikariuszy: Antoniego Rojewskiego i Kazimierza Ostrowskiego. Na terenie parafii był klasztor franciszkanów, k. 24.

Kościół parafialny na przedmieściu zwanym Staromieście, pw. P a n n y M a r i i. Murowany z kamienia. Prawo patronatu należało do monarchy. Kościół wymagał znacznej naprawy. Opis świątyni i jej wyposażenia. Kościoły i kaplice na terenie parafii tej zostały opisane przy kościele św. Mikołaja. Blisko tego kościoła stał szpital, w którym było 5 ubogich. Miał on pewne uposażenie. Wsie należące do parafii: Popowice, Batkowo,

Rąmbin, Strzemkowo, Gnojno, Balin, Dalkowo, Jajewo, Turzany, Marcinkowo, Komaszycy, Trzaski, Szymborze, Marulewy, k. 24-25.

Sposób sprawowania sakramentów. Do spowiedzi wielkanocnej było zobowiązanych 720 osób, k. 25.

Uposażenie parafii i stan gospodarski, k. 25-25^v.

Proboszcz ten sam co w kościele św. Mikołaja, Michał Wochelski, dziekan, od 1782 roku. Obowiązki wikariusza spełniali ci sami kapłani, co przy kościele św. Mikołaja. Przed ponownym oddaniem do służby bożej kościoła św. Mikołaja, w kościele Panny Marii były wszystkie nabożeństwa. Teraz przeniesione do kościoła św. Mikołaja, k. 25^v-26.

Dezyderaty wysunięte przez proboszcza, aby znieść stare kościółki św. Jakuba i Bożego Ciała, aby sprzedać pewne pole, które nie przynosiło dochodu, aby uregulować sprawę nabożeństw w kościele klasztornym, k. 26.

Chlewiska

„Wizyta kościoła Chlewiskiego, odprawiona przez X. Mikołaja Osińskiego, kanonika kruszwickiego, dziekana gniewkowskiego w roku 1786, dnia 18 lipca.

Kościół drewniany, konsekrowany, patronatu dawniej biskupa włocławskiego, a potem króla pruskiego. Opis świątyni i jej wyposażenia. Nie było bractw, szkoły, ani szpitala. Wsie parafialne: Chlewiska, Mleczkowo, Zdunowy, Przybysław, Chrostowo i Zakrzewo (ta ostatnia wieś pozostała jeszcze Polsce), k. 26^v-27.

Sposób sprawowania sakramentów. Do spowiedzi wielkanocnej było zobowiązanych 360 osób, k. 27.

Stan gospodarski i uposażenie parafii, k. 27-27^v.

Proboszcz – Antoni Morawski, od 1784 roku, 27^v.

W Zakrzewie był klasztor karmelitów Bosych, k. 27^v.

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ABKP. Wiz. 57.**

[2. Tytuł nadany.] Wizytacja dziekańska dekanatu izbickiego a 1786 roku.

Na karcie 1 jest podany nagłówek tej treści: „Wizyta dziekańska kościołów w dekanacie izbickim leżących, czyniona w roku pańskim 1786”.

[3. Daty krańc.] **1786.**

[4. Opis zewn.] Pol. 2° (36,5 × 22,0 c.). Stan zachowania dobry. Oprawa nowa w półpłótno. Pismo dosyć czytelne, ale nie zawsze staranne, co można wytłumaczyć kłopotami ze wzrokiem wizytującego dziekana, o czym sam wspomniał na zakończenie księgi. Kart 14.

[5. Uwagi] Wizytacje tę przeprowadził Jakub Lewicki, dziekan izbicki.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Mąkoszyn

Kościół we wsi Mąkoszyn drewniany, wystawiony staraniem Wojciecha Bielickiego, dziedzica z Mąkoszyna, Andrzeja Morzyckiego i z Grochowickich Morzyckiej, około 1780 roku³⁸. Opis świątyni i jej wyposażenia. Szkoły i szpitala nie było. Uczył organista. Wsie parafialne: Mąkoszyn, Mchowo, Mchówek, Janowice, Morzyce, Goczki i Budy Morzyckie, k. 1.

Sposób sprawowania sakramentów. Do spowiedzi wielkanocnej ogółem zobowiązanych było 450 osób, k. 1-1^v.

Uposażenie parafii, k. 1^v.

Proboszcz – Tomasz Raniecki, od 1786 roku. Nie posiadał innego beneficjum i sam sprawował duszpasterstwo. Wykaz kilku ksiązek własnych proboszcza, k. 1^v-2.

Zalecenia dziekana, k. 2.

Lubotyń

Wieś. Kościół murowany, stary, patronatu biskupa wrocławskiego, wymagający naprawy, zwłaszcza fundamentów i ścian. Opis świątyni i jej wyposażenia. Wsie parafialne: Lubotyń, Bogusławice, Goraj, Olędry Zakrzewskie, Zakrzewo, Ośno Dolne, Ośno Górne, Ośno Podleśne, Brzeziny, nazwane Spólnik, Ryn, k. 2-2^v.

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było 611 osób, k. 2^v-3.

Uposażenie parafii, inwentarz i zabudowania parafialne, k. 3-5.

Proboszcz – Wojciech Zaborowski, od 1774 roku. Nie posiadał innego beneficjum. Zatrudniał do pomocy kapelana, zakonnika paulina, [pewnie z Brdowa], który w niedziele i święta głosił kazania. W Bogusławicach, należących do Rafała Wodzińskiego, mieszkał kapłan Józef Słomski, mający prawo odprawiania w kościele lubotyńskim, ale rzadko z tego prawa korzystał. k. 5-5^v.

Sprawozdanie, na ile wypełniono zalecenia z poprzedniej (1781 roku) wizytacji i zalecenia dziekana, teraz uczynione, k. 5^v-6.

Sadlno

Wieś Michała Sokołowskiego. Kościół z murowanym prezbiterium i drewnianą nawą. Za obecnego proboszcza, Adam Sokołowski dokonał znacznej naprawy świątyni. Opis świątyni i jej wyposażenia. Wsie parafialne: Sadlno, Słomkowo, Witkowice, Tomisławice³⁹, Sosnowice, Kryszkowice, Janowice, Ziemięcín, Boguszyce, Wierzbinek, Sinogać, Chlebowo, Zakrzewek, Młyn Łysek, Młyn Dziadoch, Młyn Sinogacki, Młyn Pogorzały, Młyn Kazubek, Olendry pod Łyskiem, Olendry na Górkach Boguskich. Szpitala i szkoły nie było, k. 6-7.

Sposób sprawowania sakramentów. Do spowiedzi wielkanocnej było zobowiązanych 804 osoby, k. 7-7^v.

Uposażenie parafii i zabudowania parafialne, k. 7^v-9.

Proboszcz – Balcer Maraszewski, od 1758 roku. Innego beneficjum nie posiadał. Wykaz kilku ksiązek własnych proboszcza, k. 9.

³⁸ Wizytator napisał tylko 178, nie podając ostatniej cyfry.

³⁹ Obecnie ośrodek samodzielnej parafii.

Sprawdzenie, jak wykonano zalecenia z poprzedniej wizytacji z 1781 roku i zalecenia wizytującego dziekana, k. 9-9^v.

Orle

Wieś. Kościół drewniany, wybudowany w 1775 roku przez biskupa wrocławskiego, Antoniego Ostrowskiego, tylko poświęcony. Opis świątyni i jej wyposażenia. Wsie parafialne: Orle, Galczyce, Bycz, Potołówek Olendry, Borek Olendry, Nowe Olendry, Sadziska, Młyn Żelazek, k. 9^v-10.

Sposób sprawowania sakramentów. Do spowiedzi wielkanocnej było zobowiązanych 100 osób, k. 10.

Uposażenie parafii, k. 10-10^v.

Proboszcz – Mateusz Raszewski, od 1766 roku. Innego beneficjum nie posiadał, k. 10^v.

Sprawdzenie, na ile wykonano zalecenia z wizytacji 1781 roku i zalecenia obecnego wizytatora, k. 10^v-11.

Świerczyn

Wieś. Kościół drewniany, którego kolatorem był Ignacy Trzebuchowski, właściciel Świerczyna, był tak zniszczony, że wymagał wystawienia nowego. Opis świątyni i jej wyposażenia. Szkoły i szpitala nie było. Wsie parafialne: Świerczyn, Bodzanowo, Paniewo, Paniewek, Świerczynek, Hów, Golonki, Młyn Zochel, Młyn Topola, k. 11-11^v.

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych były zobowiązane 424 osoby, k. 11^v-12.

Uposażenie parafii, k. 12-12^v.

Proboszcz – Szymon Pellowski, od 1758 roku. Innego beneficjum nie posiadał. Wykaz kilkunastu ksiąg należących do proboszcza, k. 12^v-13.

Sprawdzenie, na ile wykonano polecenia z poprzedniej wizytacji 1781 roku i zalecenia obecnego wizytatora, k. 13.

Chalno

Wieś z kościołem z kamienia ciosanego, który, zaliczany był do tzw. kościołów „duninowskich”. Kolatorem był dziedzic Chalna. Opis świątyni, wymagającej pilnej naprawy i jej wyposażenia. Kaplica publiczna we wsi Czamanin i jej opis. Wsie parafialne: Chalno, Czamanin, Kamieniec, Wółka, Woła Cheromice, Opielanki, Miłachowo, Zgniły Głuszynek, Koziaty, Młyn Chalneński i Młyn Olszak, k. 13-14.

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 456 osób, k. 14.

Uposażenie parafii, k. 14-14^v.

Proboszcza własnego nie było. Parafią zarządzał dziekan miejscowy. W Chalnie kapłanem był Stanisław Ulanowicz, k. 14^v.

Nie było żadnych poleceń powizytacyjnych, bo nie było stałego proboszcza, k. 14^v.

Na zakończenie dziekan wydał ocenę, że proboszcz z dekanatu izbickiego znał naukę Kościoła i prowadził przyzwoite życie. Wyjaśnił, dlaczego nie wypełnił poleceń zwizytowania parafii dziekana kowalskiego. Dziekan ten bowiem zobowiązał się dać znać, kiedy będzie mogła wizytacja się odbyć, ale dotąd tego nie uczynił. Za ewentualne niedociągnięcia w wizytacji dziekan przeprosił i wyjaśnił, że niedomagał mu wzrok, którego musiał oszczędzać, aby nie stać się zupełnym kaleką. Na koniec oświadczył, że z tego

powodu nie nadaje się do pełnienia funkcji dziekana. Księga kończy się własnoręcznym podpisem dziekana i proboszcza izbickiego, Jakuba Lewickiego, k. 14^v.

58

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ABKP. Wiz. 58.**

[2. Tytuł oryg.] *Visitatio decanalis ecclesiarum in decanatu Covaliensi existentium, per Illustrem Admodum Reverendum Joannem Miszewski, decanum Covaliensem, parochum Białotarsensem, commendarium Śmiłowicensem. Anno 1786 peracta.*

[3. Daty krańc.] **1786.**

[4. Opis zewn.] Łac., Pol. 2° (35,5 × 22.0 cm). Stan zachowania dobry. Oprawa nowa w półpłótno. Pismo wyraźne. Kart liczb, 70.

[5. Uwagi] Jest to wizyta dziekańska, przeprowadzona wg punktów ustalonych przez samego ordynariusza wrocławskiego, biskupa Józefa Ignacego Rybińskiego i przesłanych dziekanowi za pośrednictwem Konsystorza Wrocławskiego. Zasadniczo księga została spisana w języku łacińskim, jednakże opisy wnętrza świątyni, jej wyposażenia, zostały napisane po polsku. Wydaje się, że wg przesłanych punktów, sami proboszczowie spisywali protokoły, zaś dziekan je sprawdzał i podpisywał. Wskazywać na to zdaje się różny charakter pisma poszczególnych protokołów i nieco inna kolejność zapisów, a także dokładność relacjonowanych spraw parafii dotyczących.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Jan Miszewski, dziekan kowalski, proboszcz białotarski, zarządca parafii Śmiłowice, powiadamiał proboszcza dekanatu kowalskiego, specjalnym pismem, wystawionym w Śmiłowicach, dnia 13 II 1786 roku o mającej się odbyć wizytacji. Jednocześnie wyjaśniał, że wizytacja będzie wg punktów ustalonych przez biskupa Rybińskiego, k. 11-1^v.

Akt rozpoczęcia wizytacji, co miało miejsce w Grabkowie, dnia 30 VII 1786 roku, k. 1^v.

G r a b k o w o

Wieś należąca do biskupa wrocławskiego kościół murowany, pw. św. Marii Magdaleny, którego kolatorem był biskup wrocławski, k. 1^v.

Opis wnętrza kościoła, jego wyposażenia. Było bractwo św. Marii Magdaleny, św. Józefa i św. Rocha, zaprowadzone przez 4 lata (1782), przez ówczesnego proboszcza. Wsie parafialne: Grabkowo, Dziardonice, Dąbrówka Folwark, Dąbrówka Połajewska, Osówek, Kępka Szlachecka, Kępka Księża, Szczutkowo, Wilkowie, Czerniewice Szlacheckie, Czerniewiczki i młyn Ruda, k. 2-4.

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych ok. 700 osób, k. 4.

Uposażenie parafii, k. 4-5.

Proboszcz – Antoni Kosiński, od 1751 roku. Nie posiadał innego beneficjum i w parafii rezydował. W parafii nie było innowierców i Żydów, k. 5-5^v.

Protokół ten podpisał osobiście dziekan, k. 5^v.

K o w a ł

Miasto (oppidum) królewskie, k. 5^v.

Opis świątyni, ołtarzy i wyposażenia, k. 5^v-8.

Opis zabudowań plebańskich i uposażenia parafii, k. 8-9^v.

Bractwo Różańcowe i bractwo św. Barbary, k. 9^v.

Proboszcz – Michał Mdzewski, archidiakon dobrzyński, nierezydujący w Kowalu, który uposażenie probostwa wydzierżawił osobie świeckiej, ale za zezwoleniem biskupa ordynariusza. Porządek nabożeństw. Miejscowości parafialne: Miasto Kowal, Rakutowo, Węśławice, Dobrzelewiec, Zakrzewiec, Bogustawice, Łojaszewo, Gołaszewo, opuszczona wieś Pelczyce, Wola, osada młyńska Człapa, Krzewent i wieś Telażna, należąca jednak do parafii Wistka⁴⁰. Wiernych zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych było 2363 osoby, akatolików było 14, zaś Żydów 228, k. 9^v-11.

Postulaty Rocha Korpusińskiego, wikariusza z Kowala, który skarżył się na szczupłą pensję i na bardzo złe mieszkanie, k. 11.

Postulaty Franciszka Bujalskiego, wikariusza i prebendarza przy kościele św. Fabiana i Sebastiana, k. 11^v.

Postulaty bractwa różańcowego, podpisane przez prezydenta miasta Andrzeja Tobolczyka i zarządu bractwa: Antoniego Piekarskiego, Jakuba Markowskiego, Jana Piekarskiego, Piotra Kozanowicza, k. 11^v.

Kaplica św. M i k o ł a j a.

Nie było dokumentów do uposażenia kaplicy i prebendy, k. 12.

Kościół św. F a b i a n a i S e b a s t i a n a. Opis świątyni i uposażenia. Tę prebendę miał Franciszek Bujalski, k. 12.

Kościół szpitalny Ś w i ę t e g o D u c h a, za miastem. Opis kościoła i jego wyposażenia. Prebendę tę miał, po śmierci Rocha Sadkowskiego, Antoni Chrzanowski, k. 12-13^v.

Protokół podpisali dziekan i wizytator, k. 13^v.

K ł o t n o

Wież należąca do dóbr stołowych biskupa włocławskiego. Kościół drewniany, zbudowany przez archidiakona włocławskiego, Stanisława Niemierza⁴¹ w 1666 roku, konsekrowany w 1690 roku, pw. Świętej Trójcy, patronatu biskupa włocławskiego, k. 14.

Opis świątyni i jej wyposażenia. Wsie parafialne: Kłotno, opuszczona wieś Wólka, Kurowo, Grodno, Baruchowo, Świątkowice, k. 14-17.

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 441 osób, k. 17-17^v.

Uposażenie parafii, k. 17^v-19.

Proboszcz – Piotr Smuglewski, od 1776 roku, rezydujący w Kłotnie, k. 19.

Protokół podpisany przez wizytatora Miszewskiego, k. 19.

Ł a n i ę t a.

Wież szlach. Kościół murowany, pw. św. Mikołaja i św. Barbary. Patronat należał do właścicieli Łaniet, k. 19^v.

⁴⁰ Ponieważ w parafii Wistka nie było świątyni, a parafia została złączona z parafii we Włocławku, wieś mające bliżej do sąsiednich parafii, tam się udawały.

⁴¹ Miał właściwie imiona Tomasz Stanisław. Biogram tego pralata włocławskiego, zob. C h o d y ń s k i, *Katalog*, s. 665-667.

Opis świątyni i jej wyposażenia, k. 19^v-21.

Uposażenie parafii, k. 21-22.

Proboszcz – Szymon Sierakowski, który jeszcze jako kleryk niższych święceń, otrzymał tę parafię w 1780 roku, ale jeszcze tego roku przyjął święcenia kapłańskie. Wkrótce został dotknięty poważną chorobą. Wsie parafialne: Lanieta, Suchodębie i opuszczona wieś Lipie. Wiernych ogółem było 290 osób, Żydów natomiast 7, k. 22^v.

Protokół podpisany przez dziekana Miszewskiego, k. 22^v.

Lubień i Wola Pierowa⁴²

Lubień, miasto dziedziczne Norberta i Tomasza Brzeczkich. Kościół pw. św. Katarzyny, drewniany, patronatu tychże dziedziców, k. 23.

Opis świątyni, jej wyposażenia oraz wykaz kilku ksiąg. Istniało bractwo różańcowe, k. 23-24^v.

Uposażenie parafii, k. 24^v-25^v.

Miejscowości parafialne: Miasteczko Lubień, Narty Kąty, Czaple, Gagowy, Kaliska, Sępka, Kobyła Łąka, Kamienna, Świerna i dwie osady młyńskie, ale ich nazw nie podano, k. 25^v.

Wola Pierowa

Wieś dziedziczna Jana Magnuskiego, a w niej kościół drewniany, afiliowany do parafii Lubień, pw. św. Andrzeja, wymagający znacznej naprawy, k. 25^v.

Opis świątyni i jej wyposażenia, k. 25^v.

Uposażenie parafii, k. 25^v-26.

Wsie parafialne: Wola Pierowa, Kołomia i Olszowa, k. 26.

Proboszczem obydwóch parafii [Lubień i Wola Pierowa] był Walenty Gadkowski, od 1772 roku. Zwrócono uwagę, aby postarać się o podniesienie dochodów z parafii Wola Pierowa, aby można było utrzymać przynajmniej wikariusza, k. 26-26^v.

Liczba parafian w obu parafiach razem dochodziła ok. 800 osób, k. 26^v-27.

Kłó b k a

Wieś szlach, należąca do Komeckich, a w niej kościół pw. św. Prokopa, którego początki sięgają 1155 roku, k. 27.

Opis świątyni, której prezbiterium było murowane, a nawa główna drewniana i jej wyposażenia, k. 27-28.

Uposażenie parafii, k. 28-29.

Proboszcz – Bartłomiej Nadulski, przedtem altarzysta z Chodcza, od 1762 roku, k. 229^v.

Wsie parafialne: Kłóbkka, Rzezewo, Krzewie, Lutobórz, Modlibórz, Szewo, Bilno, Unisławice, Rzegocin, k. 29^v.

Ilości wiernych zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych nie znalazł proboszcz i miał, po sprawdzeniu, przesłać te wiadomości dziekanowi, ale nie wypełnił tego zobowiązania, k. 29^v.

Protokół podpisany przez wizytatora, dziekana Miszewskiego.

⁴² W rzeczywistości parafie te zostały częściowo opisane osobno. Najpierw Lubień, a potem Wola Pierowa.

Ch o d e c z

Miasto dziedziczne Józefa Kretkowskiego. Kościół pw. św. Dominika, k. 29^v-30.

Opis świątyni i jej wyposażenia. Opis szpitala parafialnego, k. 30-33.

Uposażenie parafii, 33-36.

Uposażenie mansjonarzy, fundowanych w 1461 oraz altarzystów, k. 36-37.

Proboszczem, po przejściu poprzedniego, Franciszka Bilskiego, do Przedcza, był od 1785 roku Ignacy Czyżewski, scholastyk wólborski, sędzia surogat w Konsystorzu Włocławskim, z prezenty Jakuba Zygmunta Kretkowskiego, ale z powodu innych zajęć, mało w Chodczu przebywający. Duszpasterstwo sprawował przez swoich wikariuszy. Jednym z nich, a raczej kapelanem kaplicy Matki Bożej, był Szymon Bienkiewicz, zaś wikariuszem, ale dopiero niedawno tu pracującym, był Józef Słomski, tak iż dziekan nie był w stanie określić jego gorliwości duszpasterskiej, k. 37-38.

Miejscowości parafialne: Miasteczko Chodecz i wsie: Lubieniec z młynem, Wola Adamowa, Łania, Żurawice, Brzyszewo z opuszczoną wsią Sobiewy (może to dzisiejsze Sobiczewy), Gole, Stróże, Fajewo, Sławęcín, Zalesie, Kubłowo z Budami Narty, Prošno, Pieszki, Psary, Kromszewice z dwoma młynami, Zbijewo, Zbijewek z młynami, Broniszewo, Chrustowo, Cetty, Strzygi, Bogolomia, Strzyżki, Iłowo, Mielno Górne, Zieleniewo, Łakno, Ogorzelewo, Pyszkowo, Mielinek, Uklejnica z młynem, Chodeczek, Szczecin, k., 38-38^v.

Wiernych zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych było 1330 osób, akatolików 6, Żydów 7, k. 38^v.

Protokół podpisał sam wizytator, dziekan Miszewski, k. 38^v.

P r z e d e c z

Miasto królewskie. Kościół murowany, pw. św. Mikołaja, niedawno przez ówczesnego proboszcza, Jana Hoffmana od podstaw odbudowany. Prawo patronatu należało do monarchy, k. 38^v.

Opis świątyni i jej wyposażenia, k. 38^v-40.

Zabudowania parafialne i uposażenie parafii, z uwzględnieniem zapisów na niektóre altarie, k. 40-42^v.

Opis kaplicy św. K a t a r z y n y, stojącej na miejscu dawnego kościoła parafialnego, niedawno odbudowanej przez starostę przedeckiego, Kossowskiego, k. 42^v.

Proboszcz, po śmierci poprzedniego, Ignacego Horskiego, w 1785 roku – Franciszek Bilski. Wprawdzie przy parafii mieszkał, ale obowiązki duszpasterskie wykonywał przez wikariusza. Był nim Ignacy Czołgorzewski, k. 42^v-43^v.

Miejscowości parafialne: Miasto Przedecz, Kłokoczyn, Arkuszewo, Dziwie, Zalesie, Żarowo, Rybna, Folwark św. Katarzyny, Nowa Wieś, Zbójmo, Kobylata, Łączewna, k. 43^v.

Protokół sprawdził i podpisał dziekan Miszewski, k. 43^v.

B ł e n n a

Wieś dziedziczna Franciszka Świerczyńskiego. Kościół drewniany, pw. św. Małgorzaty, nowy, niedawno przez nieżyjącego już proboszcza, Ludwika Berkowskiego, wybudowany, z kaplicą, k. 43c

Opis świątyni i jej wyposażenia. Katalog ok. 60 książek, k. 43^v-47.

Zabudowania parafialne i uposażenie parafii, k. 47-49.

Proboszczem, po śmierci Ludwika Berkowskiego (6 XII 1782 roku), został, z wikariatu w Izbicy, Wojciech Wilski, k. 49-50.

Wsie parafialne: Błenna, Dziewczopole, Dziewczopólko, Gogoły, Rogózki, Śmieły, Dębianki, Wyszczelice, k. 50.

Wiernych zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych było 250 osób, k. 50.

Protokół podpisał wizytator Miszewski.

C h o c e ń

Wieża dziedziczna Tomasza Brzeszczkiego (pewnie Brzeskiego). Kościół odbudowany w 1761 roku, pw. św. Idziego, przez Józefa z Lubrańca Dąbskiego, kasztelana kowalskiego i Stanisława Wolskiego, ówczesnego proboszcza choceńskiego, tylko poświęcony, k. 50.

Opis świątyni, ołtarze i wyposażenie, k. 50-53^v.

Uposażenie parafii, k. 53-55^v.

Proboszczem, po śmierci w 1785 roku Stanisława Wolskiego, poprzedniego proboszcza, został w 1786 roku Antoni Byszewski, który nie posiadał innego beneficjum, w Choceniu rezydował i o parafię dbał, k. 55^v-56^v.

Wsie parafialne: Chocień, Chocenek, Krukowo, Jarantowice, Siewiersk, Sieroszewo, Łąki, Świątniki, Szczytno, Borzymowice, Niemojewo, Borzymie, Ząbin, Ząbiniek, Bodzanowo, Bodzanówek. W parafii mieszkało katolików zdolnych do sakramentów wielkanocnych 780 osób, k. 56^v-57.

Protokół podpisał wizytator, ks. Miszewski.

Była to ostatnia parafia wizytowana przez dziekana Miszewskiego. Parafie w Białotarsku, gdzie był proboszczem, i Śmiłowice, gdzie mieszkał i był zarządcą, miał zwizytować dziekan izbicki, Jakub Lewicki. Dlatego na zakończenie tej wizytacji umieszczono dezyderaty proboszczów dekanatu, a także postulaty samego dziekana, które nasunęły się podczas wizytacji. I te podpisał osobiście dziekan i wizytator, k. 57-57^v.

B i a ł o t a r s k

Uwaga wstępna, że na mocy zarządzenia bp. Rybińskiego z dnia 3 XII 1785 roku, wystawionego w Warszawie, dziekan izbicki dokona wizytacji parafii Białotarsk i Śmiłowice. Przeprowadził je w 1786 roku.

Białotarsk, wieś kapituły płockiej. Kościół pw. Znalezienia Świętego Krzyża, po pożarze w 1782 roku odbudowany przez kapitułę płocką, jako kolatora, nie był konsekrowany, ale tylko poświęcony, na mocy zezwolenia od Konsystorza Włocławskiego, przez dziekana i proboszcza białotarskiego Jana Miszewskiego, k. 58.

Opis świątyni i jej wyposażenia, k. 58^v-61.

Zabudowania parafialne i uposażenie parafii, k. 61-63^v.

Proboszcz – Jan Miszewski, dziekan kowalski, ustanowiony na to probostwo w 1777 roku. Za zgodą władzy kościelnej, w Białotarsku, jako wikariusz, zatrudnił zakonnik karmelitę z klasztoru w Kłodawie, Jozafata Krokowskiego. Sam Miszewski, jako zarządca parafii Śmiłowice, tam rezydował i spełniał obowiązki duszpasterskie. W parafii Białotarsk było zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych ok. 700 osób, akatolików 30 i 10 Żydów, k. 63^v-64^v.

Wsie parafialne: Białotarsk, Dąbrówka, Górki, Patrowo, Działkowo, Działkówiek, Wąwał, Huta Działkowska, Beszyn, Siemiony, Gulewo, Zawada, Zakrzewo, Nowa Kolonia Skrzyński, Okna, Lubaty, k. 34^v.

Uwaga właściciela Patrowa i mieszkańców Rembowa, aby wieś Rembowo, za dawnego proboszcza z Białotarska, Walentego Modrzeńskiego, w 1777 roku przyłączona do parafii Solec, w diecezji płockiej, została przywrócona do parafii Białotarsk, k. 64^v.

Ś m i ł o w i c e

Wieś królewska. Śmiłowice z kościołem pw. św. Bartłomieja, który został przez króla Zygmunta Augusta dany kolegium wikariuszy katedry wrocławskiej, k. 65. Opis świątyni i jej wyposażenia, k. 65-67^v.

Uposażenie parafii, k. 67^v-69^v.

Proboszczem, w charakterze zarządcy, Jan Miszewski, proboszcz z Białotarska, tu rezydujący od 1783 roku, k. 69^v-70.

Wsie parafialne: Śmiłowice, Olganowo, Wichrowice, Skibice, Szatki i Kuźnice. Wiernych zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych było 380 osób. Innowierców i Żydów nie było, k. 70.

Mieszkańcy niektórych wiosek z parafii sąsiednich, które miały bliżej do Śmiłowic, wyrazili życzenie, aby do tej parafii zostali przyłączeni, k. 70.

Dziekan izbicki, Jakub Lewicki, jako wizytator, uwierzył protokół wizytacji parafii Białotarsk i Śmiłowice, własnoręcznym podpisem, k. 70.

Indeks parafii w dekanacie kowalskim, zrobiony później, ale nie jest wiadomo, czyją ręką, k. 70^v.

59

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ABKP. Wiz. 59.**

[2. Tytuł nadany.] Wizytacja dekanatu nieszawskiego w 1786 roku.

[3. Daty krańc.] **1786.**

[4. Opis zewn.] Łac. Pol. 2° (36,0 × 22,0 cm). Stan zachowania dobry. Oprawa nowa w półpłótno. Kart liczbowanych 17. Karty puste: 1^v, 10^v. Pismo dosyć czytelne, ale różną ręką.

[5. Uwagi] Jest to wizyta dziekańska. Wprawdzie na karcie I jest tytuł „Wizyta kościołów koneckiego, raciańskiego i nieszawskiego”, to jednak zdecydowano się na nadanie nowego tytułu, który bardziej odpowiada treści. W księdze bowiem nie ma parafii Koneck. Ponieważ przy rozpoczęciu wizytacji w Słońsku i Raciańsku podano wizytatora, Józefa Śliwińskiego, kanonika kruszwickiego, dziekana nieszawskiego i plebana lubańskiego, należy sądzić, że także parafie w Nieszawie on wizytował.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

N i e s z a w a

Tytuł wizytacji tej parafii: „Na artykuły nam od JWXiędza Józefa Rybińskiego, biskupa Kujawskiego i Pomorskiego podane, kładą się odpowiedzi roku 1786”, k. 2⁴³.

⁴³ Tych punktów było 328.

Miejscowości parafialne: Miasto Nieszawa, wsie: Wólne, Przepust, Folwark Dymiec, Plebanka, Holendry, Rybitwy, Starkowiec, Mniszek, Dzierżączka. Innowierców w mieście było 16, zaś w Holendrach za Wisłą 86 osób. Żydów nie było, k. 2.

Wiadomości historyczne o Nieszawie, ale pomyłono jeszcze Nieszawę pod Toruniem, z obecną, mówiąc, że obecny kościół był fundacji Władysława Jagiełły i że w nim umieszczono w 1428 roku kolegiatę kruszw. [św. Wita], zniszczoną potem przez Krzyżaków. Prawdą natomiast jest, że obecny kościół w Nieszawie, był początkowo filialnym w parafii Przepust, aż bp Rozrażewski dokonał zmiany i Nieszawa stała się siedzibą parafii, a kościół w Przepuście stał się filialnym. Kościół w Nieszawie pw. św. Jadwigi [Śląskiej], murowany i konsekrowany, patronatu monarszego, k. 2-2^v.

Opis świątyni i jej wyposażenia, k. 2^v-3.

Relikwie i odpusty, k. 3-3^v.

Prebendy i beneficja. Były dwie prebendy i dwie altarie. Kapelan fundacji Krzywdów powinien pochodzić albo z rodziny fundatora, albo przynajmniej z Nieszawy, Brześcia czy Radziejowa i być mieszczańinem. Miał go prezentować proboszcz nieszawski i magistrat. Druga prebenda była fundacji niejakiej Pankowej, k. 3^v-4.

Bractwo różańcowe i św. Barbary. Miały swojego kapelana. Opiekowały się swoimi ołtarzami. Cechy, chociaż istniały, nie przejawiały gorliwości opieki nad ołtarzami, jedynie zbierały się na swoich mszach, k. 4-4^v.

Była kaplica św. Wojciecha. Innowiercy za Wisłą posiadali dom modlitwy i cmentarz, chociaż dzieci przywozili do chrztu do Nieszawy, k. 4^v.

Szkoły parafialnej nie było, ale w Domu Miejskim uczył dzieci niejaki Brzyszkowski. Szpital fundacji Bieńków, stojący obok kaplicy św. Wojciecha i drugi fundacji Krzywdów, k. 4^v-5.

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych ok. 800 osób k. 5-6.

Proboszcz – Wojciech Mokronowski, od 1779 roku. Nie rezydował, bo posiadał dziekanie płocką i jeszcze inne beneficja. W Nieszawie utrzymywał zarządcę, który zawsze tu mieszkał. Opis nabożeństw w kościele nieszawskim. Zarządcą, a zarazem kapelanem fundacji Pankowej był Andrzej Rejer. Drugi kapłan, także jako wikariusz pracujący, to kapelan fundacji Krzywdów, Wojciech Romanowicz, k. 6-8.

Klasztor franciszkanów konwentualnych, w którym było 10 zakonników. Gwardian Jacek Sommer, prezydent [przeor] Idzi Gargieliński, kaznodzieja Kajetan Kisielewski i zakonnicy kapłani: Rafał Grondecki, Czesław Ludwicki, Tadeusz Czajkowski, Hieronim Różycki, Stefan Ulanowicz oraz bracia Stefan Puzowski i Jan Maniecki, k. 8-8^v.

Uposażenie parafii, k. 8^v-10.

S ł o Ń s k

„Wizyta kościoła słońskiego, odprawiona przez X. Józefa Sławińskiego, kanonika kruszwickiego, dziekana nieszawskiego, plebana lubańskiego w roku 1786 w miesiącu październiku, k. 11.

Wiesz z kościołem drewnianym, w 1728 roku wystawionym przez bp. Krzysztofa Szembeka, położonym nad samą Wisłą. Opis świątyni i jej wyposażenia. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych ok. 250 osób. Uposażenie parafii. Proboszcz – Jan Bytner, od 1760 roku. Uwaga na końcu, że sędziwość proboszcza nie pozwalała mu już należycie kierować parafią i jej gospodarstwem, k. 11-12^v.

Zbrachlin

„Wizyta zbrachlińskiego kościoła odprawiona przez X. Józefa Sławinskiego, kanonika kruszwickiego, dziekana nieszawskiego, plebana lubańskiego w roku 1876, w miesiącu październiku”.

Wieża kapituły wrocławskiej. Kościół murowany. Podano niedorzeczną datę konsekracji – 1104 rok. Prawo patronatu należało do kapituły wrocławskiej, k. 13.

Opis świątyni i jej wyposażenia, k. 13-13^v.

Wsie parafialne: Zbrachlin, Siutkowo, Waganiec, Niszczewy. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 225 osób, k. 13^v.

Uposażenie parafii Zbrachlin, k. 13^v-14.

Proboszcz – Jan Tabaczyński, od 1760 roku, k. 14.

Uwaga końcowa, dopisana później, że za tego proboszcza pogorszył się stan materialny parafii, k. 14-14^v.

Raciążek

Wizyta kościoła raciażskiego odprawiona przez [...] X. Józefa Sławińskiego, kanonika kruszwickiego, dziekana nieszawskiego roku 1786, 20 listopada.

Miasto Raciążek. Kościół murowany, pw. Wszystkich Świętych i św. Hieronima, w murach wystawiony w 1597 przez bp. Rozrażewskiego, a za jego następców wykończony. Konsekrowany przez biskupa sufragana wrocławskiego, Baltazara [Miaskowskiego], k. 15.

Opis świątyni i jej wyposażenia, k. 15-15^v.

Prebend nie było. Bractwo różańcowe i literackie. Kaplic nie było. Nie było też szkoły, chociaż niekiedy uczono w mieście, ale było mało chętnych z powodu niedbalstwa i niedostatku. Był szpital z niewielkim uposażeniem, k. 15^v.

Miejscowości parafialne: Raciążek. Podzamczon Niestuszewo, Markuszewice, Sierzchowo, Dąbrówka, Turzenko, Turzno, Siarzewo, Otłoczynek, osady młyńskie Kut, Kuczek, Stanawy i Ostrów Miejski, k. 15.

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 890 osób, k. 15^v-16.

Uposażenie parafii, k. 16-16^v.

Proboszcz – Ignacy Nagórczewski, od 1780 roku, mieszkający stale w Warszawie. Wikariusz – Jan Schultz, od 1769, prowadził całe duszpasterstwo, k. 16^v-17.

Przypomniano punkty dekretu reformacyjnego z wizytacji 1780 roku, odbytej przez Bazylego Złockiego. Przypomniano, że powinien być drugi wikariusz, bo parafia dosyć liczna, że należy przeprowadzić prace przy kościele. Dopisano potem, co zrobiono w czasie kiedy proboszczem był Nagórczewski. Wreszcie uwagi dziekana, także o potrzebie drugiego wikariusza i o potrzebnych pracach remontowych, k. 17-17^v.

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ABKP. Wiz. 60.**

[2. Tytuł nadany] Wizytacje dekanatu radziejowskiego z 1786 roku.

[3. Daty krańc.] **1786.**

[4. Opis zewn.] Pol., Łac. 2° (36,0 × 21,5 cm). Księga zszyta z różnych części, różniących się nieco rozmiarami i pisanych różną ręką. Pisali z pewnością sami proboszczowie parafii. Stan zachowania dobry. Pismo czytelne. Oprawa nowa w półpłótno. Kart liczbowanych 35. Karty puste: 2^v, 6^v, 10^v, 14^v, 18, 18^v, 21^v, 27^v, 35^v.

[5. Uwagi] Jest to wizytacja dziekańska dekanatu radziejowskiego, chociaż jest też protokół wizytacji parafii izbickiej, widocznie dziekan radziejowski wizytował dziekańską parafię w Izbicy. Zasadniczo dekanat radziejowski leżał jeszcze w granicach Polski, ale niektóre miejscowości znalazły się już pod zaborem pruskim. Najprawdopodobniej protokoły te, zostały sporządzone przez samych proboszczów, a następnie sprawdzone przez dziekana, który nieraz czynił pod nimi swoje uwagi. Stąd protokoły różnej dokładności, w zależności od sumienności proboszcza. Jednakże dziekan nie podał nigdzie swojego nazwiska. Opisy świątyń dosyć dokładne, chociaż nie podawano ich wezwania. W tym czasie, jak to zdaje się wynikać z protokółów wizytacyjnych, wchodziła praktyka, że organiści uczyli dzieci.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

K a c z e w o

Kościół we wsi Kaczewo, wystawiony w 1721 roku przez sufragana wrocławskiego, Wojciecha Bardzińskiego⁴⁴. Konsekrowany, patronatu biskupa wrocławskiego, k. 1.

Opis świątyni, jej wyposażenia. Wsie parafialne: Kaczewo, część mniejsza Wąsewa, Zagórzycze, Świątniki, Rogalin, Czarnotki, opuszczona wieś Pendolin i karczma Podgaj, k. 11-1^v.

Sposób sprawowania sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było 250 osób, k. 1^v.

Uposażenie parafii, k. 1^v.

Proboszcz – Bartłomiej Beliński, od 1782 roku, k. 1^v-2.

Zarządzenie wizytacyjne i ocena, jak proboszcz wypełnił polecenia poprzednie, k. 2.

P i o t r k ó w [Kujawski]

Wieś. Kościół murowany. Powtórzono niekrytyczne wiadomości o początkach kościoła w X w. Prawo patronatu należało do dziedzica miejsc. Kazimierza Bogatko i dziedzica Lubsina, Leona Gąsiorowskiego, k. 3.

Opis świątyni i jej wyposażenia. Wsie parafialne: Piotrków, większa część Wąsewa, Palczewo, czwarta część Świesza, Lubsin, Gradowo, Wójcin i Jurkowo leżące już w Prusach, k. 3-3^v.

⁴⁴ Biogram tego sufragana wrocławskiego zob. C h o d y ń s k i, *Biskupi sufragani*, s. 67-69

Sprawowanie sakramentów. Do spowiedzi wielkanocnej było zobowiązanych 870 osób, k. 3^v-4.

Uposażenie parafii, k. 4-4^v.

Proboszcz – Michał Lenczowski, kanonik wrocławski⁴⁵, od 1763 roku. Mieszkał częściowo we Wrocławku, a częściowo w Piotrkowie. Miał wikariusza, Jana Drabikowskiego, który sprawował wszystkie czynności duszpasterskie, k. 4^v.

Ocena wykonania poprzednich zarządzeń wizytacyjnych z 1768 roku, k. 4^v.

P o ł a j e w o

Wieś z kościołem wystawionym w 1652 roku przez dziedzica Połajewa Jarnowskiego, tylko poświęcony. Prawo patronatu należało do Walentego Mchowskiego, k. 5.

Opis świątyni i jej wyposażenia. Nie było szkoły i szpitala. Wsie parafialne: Połajewo, Połajewek, Nowa Wieś, Ruck Wielki, Przewóz Mały, k. 5.

Sposób sprawowania sakramentów. Do spowiedzi wielkanocnej zobowiązanych było 209 osób, k. 5^v.

Uposażenie parafii, k. 5^v.

Proboszcz – Jaroszewski od 1756 roku, rezydujący w parafii, k. 5^v.

Ocena wypełnienia poprzedniego dekretu reformacyjnego, k. 5^v-6.

W i t o w o

Wieś. Kościół drewniany, fundowany przez biskupa sufragana wrocławskiego w 1694 roku⁴⁶, dawniej patronatu biskupa wrocławskiego, ale od 1720 roku przez bp. Konstantego Szaniawskiego⁴⁷ inkorporowany misjonarzom św. Wincentego a Paulo, [zarządzającym Seminarium Duchownym we Wrocławku], k. 7.

Opis świątyni i jej wyposażenie. Bractwo Świętej Trójcy. W Płowcach była kaplica prywatna. Szpital dla ubogich, ale bez własnego funduszu. Wsie parafialne: Witowo, Faliszewo, Torzewo, Pścinnno, Sadług, Sadłużek, Drwalewo, Powalkowice, Pścinniek, Czarnocice i osada młyńska zwana Zazdrość. Ponadto Płowce i Latkowo, z dawnej parafii Płowce, teraz nieistniejącej, k. 7-8.

Sposób sprawowania sakramentów. Do spowiedzi wielkanocnej było zobowiązanych 800 osób, k. 8.

Uposażenie parafii, k. 8-9.

Proboszcz – Augustyn Wasielewicz, zakonnik spośród misjonarzy św. Wincentego a Paulo i prefekt [rektor] Seminarium Wrocławskiego, [pewnie tu nie rezydujący], od 1778 roku. Na wikariusza przewidziany był Walenty Mazurowicz, będący jeszcze diakonem i uczący się w seminarium, a tymczasem zastępował go misjonarz Michał Mazurowski, k. 9.

Sprawozdanie z wypełnienia ostatniego dekretu reformacyjnego i zarządzenia reformacyjnego, k. 9^v-10.

⁴⁵ Biogram tego kanonika, a potem prałata kustosa, zob. C h o d y ń s k i, *Katalog*, s. 487-489.

⁴⁶ Prawdopodobnie był to Andrzej Albinowski, zanim został sufraganem wrocławskim, bo został nim w 1695 r. Przedtem był członkiem kapituły wrocławskiej. Zob. C h o d y ń s k i, *Katalog*, s. 8-12, t e n z e, *Biskupi sufragani*, s. 66-67.

⁴⁷ Biskup wrocławski w latach 1701-1720, później biskup krakowski.

Broniewo

Wieś. Kościół drewniany, fundowany przez Józefa Karnkowskiego⁴⁸, kantora włocławskiego w 1784, który był też jego kolatorem, k. 11.

Opis świątyni i jej wyposażenia. Był organista, ale dzieci nie uczył, bo parafianie o to nie dbali. Był szpital, w którym mieszkał organista, dziad kościelni i dwie baby. Wsie parafialne: Broniewo, Szostka, Płowki, Broniewek i gościniec (pewnie rodzaj karczmy), zwany Gościniec Dębowy, k. 11-12.

Sposób sprawowania sakramentów. Do spowiedzi wielkanocnej były zobowiązane 492 osoby, k. 12-12^v.

Uposażenie parafii, k. 12^v-13^v.

Proboszcz – Józef Karnkowski, kantor włocławski, od 1782 roku, najczęściej we Włocławku przebywający. Wikariusz – Antoni Chrzanowski, k. 13^v.

Sprawozdanie z tego, co uczynił ostatni proboszcz i zalecenia wizytacyjne, k. 14.

Postulat proboszcza, aby wieś Bieganowo, które ma do Broniewa bliżej, aniżeli do Byczyny, do tej parafii przyłączyć, k. 14.

Byczyna

Wieś. Kościół drewniany. Widniejąca data 1603 na ścianie za ołtarzem wielkim zdaje się sugerować, że wtedy mógł być zbudowany. Prawo patronatu należało do mansjonarzy włocławskich, k. 15.

Opis świątyni i jej wyposażenia. Organista nie uczył dzieci. Mieszkał w szpitalu, bo dom dla szkoły, postawiony przez poprzedniego organistę [i nauczyciela], zabrał dwór na swój użytek. Wsie parafialne: Byczyna, Bieganowo, Bodzanowo, opuszczona wieś Broniszewek, Kłonowo, Kłonówek, Kuzlino, Nagórki, Pilichowo, Piolunowo, Szalonki, Szczebłotowo i dwa gościnnie Fortuna i Zieleniec zwanymi, k. 15-16.

Sposób sprawowania sakramentów. Do spowiedzi wielkanocnej były zobowiązane 603 osoby, k. 16-16^v.

Uposażenie parafii, k. 16^v-17.

Proboszcz – Florian Pajerski, od 1766 roku, jednocześnie prałat scholastyk kruszwicki, ale mieszkał w Byczynie i sam prowadził duszpasterstwo, k. 17-17^v.

Sprawozdanie z wypełnienia poprzednich zarządzeń. zalecenie dekretu reformacyjnego, aby wybudować nową świątynię. Postulat proboszcza, aby parafia dostała zezwolenie na wyrąb drewna w lasach orzelskich [Orle – własność biskupów włocławskich], k. 17^v.

Bronisław

Wieś. Kościół drewniany, fundowany przez prepozyta norbertanek z Płocka i jego patronatu, k. 18.

Opis świątyni i jej wyposażenia. Był organista, ale dzieci nie uczył, bo parafianie o to nie dbali. Szpitala nie było. Wsie parafialne: Bronisław i Koszczały. Dwie wsie, a mianowicie Papros i Skotniki, leżały już w Prusach, k. 18-19.

Sposób sprawowania sakramentów. Do spowiedzi wielkanocnej było zobowiązanych 360 osób, k. 19-19^v.

Uposażenie parafii, k. 19^v-20.

Proboszcz – Bartłomiej Bożykiewicz, od 1760 roku. Rezydował w parafii, k. 20-20^v.

Sprawozdanie z wypełnienia poprzednich dekretów reformacyjnych, k. 20^v-21.

⁴⁸ Biogram tego prałata kantora włocławskiego zob. Chodźki, *Katalog*, s. 367-368.

K r z y w o s ą d z

Wieś. Kościół drewniany, patronatu Modlińskiego, tak zniszczony, że nie nadawał się już do remontu, k. 22.

Opis świątyni i jej wyposażenia. Był organista, ale parafianie nie posyłali dzieci do nauki. Szpitala nie było. Do parafii należały wsie: Krzywosądz, Dobre, Czołpin i Smarplin, k. 22-22^v.

Sposób sprawowania sakramentów. Do spowiedzi wielkanocnej było zobowiązanych 325 osób, k. 22^v-23.

Uposażenie parafii, k. 23.

Proboszcza nie było, tylko kapelan, którym był zakonnik, Efrem od św. Scholastyki, karmelita bosy z Zakrzewa, przy parafii mieszkający, k. 23-23^v.

Wizytator zanotował, że była pogłoska, że kolator przygotowywał drewno na nową świątynię, k. 23^v.

R a d z i e j ó w

Miasto królewskie. Kościół murowany, fundowany w 1331 roku przez biskupa krakowskiego „Grocjusza” [Jana Grota]⁴⁹, konsekrowany, k. 24.

Opis świątyni i jej wyposażenia. Bractwa Świętej Trójcy, Różańcowe i św. Anny. Po usunięciu pijarów ze Szkoły Radziejowskiej, nie było żadnego jej „dyrektora”. Szpital za miastem, a w nim 4 ubogich. Miał on dawniej swoje uposażenie, ale ówczesnie nic nie dostawał i ubodzy żyli z jałmużny i tego, co dawał proboszcz. Miejscowości parafialne: Miasto Radziejów, Skibin, Stary Radziejów, Opatowice, Czołówek, Czołowo, Biskupice, Próchnowo, Obory, k. 24-24^v.

Sposób sprawowania sakramentów. Do spowiedzi wielkanocnej było zobowiązanych 1017 osób, k. 24^v-25.

Uposażenie parafii, k. 25-25^v.

Proboszcz – Mikołaj Twarowski z zakonu pijarów. Jako wikariusz miał innego zakonnika, Salezego Kossowskiego. Obydwaj sprawowali duszpasterstwo, k. 25^v-26.

W Radziejowie był klasztor franciszkanów konwentualnych, a przy kościele parafialnym, klasztor pijarów, k. 26-26^v.

W sprawie poprzedniego dekretu reformacyjnego, nakazującego remont kościoła parafialnego, proboszcz wyjaśnił, że nie stać parafii na taki wydatek. Sprawozdanie, co uczyniono ostatnio dla polepszenia stanu świątyni, k. 26^v.

Postulaty proboszcza, k. 27.

I z b i c a [Kujawska]⁵⁰

Kościół w mieście Izbicy, murowany, patronatu miejscowych dziedziców, k. 28.

Opis świątyni i jej wyposażenia. Bractwa nie było. Kaplica publiczna pw. św. Floriana, na [Pustyni], drewniana, z wyposażeniem. Dawniej przy pałacu w Izbicy też była kaplica, teraz zaniedbana. Był organista, ale nie uczył dzieci, ponieważ miasteczko posiadało swojego nauczyciela. Szpital, fundowany przez niejakiego Jana Łabęckiego, w którym przebywało 9 ubogich. Miejscowości parafialne: miasteczko Izbica, Sokołowo,

⁴⁹ Biskup krakowski w latach 1326-1347.

⁵⁰ Zdaje się, że wizytator, dziekan radziejowski, miał zleconą wizytację parafii dziekańskiej w Izbicy Kujawskiej.

Skarbanowo, Bierzyn, Kuczyce, Osiecz Mały, Wietrzychowice, Obalki, Naczachowo, Szczkowo Wielkie, Szczkowo Małe, Ciepliny, Budy Cieplińskie, Nowa Wieś, Chociszewo, Chotel, Komorowo, Wólka Komorowska, Śmielnik, Tymień, Długie, Grochowiska, Ślazewo, Świszewy, Zdrojówka, Skaszyńskie Budy, Skaszyn, Sarnowo, dwie osady Budy Sarnowskie, Budy Pasieczne, osada młyńska Pasięka, osada młyńska Młyn Sokołowski, osada młyńska Żaba Skarbanowska, k. 28-29.

Sposób sprawowania sakramentów. Wiernych zobowiązanych do spowiedzi wielkonocej było 1602 osoby, k. 29-29^v.

Uposażenie parafii, k. 29^v-30^v.

Proboszcz – Jakub Lewicki, od 1774 roku, rezydujący w parafii. Wikariuszem był Roch Kowalski, bernardyn z klasztoru kolskiego, k. 30^v-31.

Sprawozdanie, co nowego zrobił ówczesny proboszcz i jak wypełnił dekret reformacyjny, k. 31-31^v.

Opinia wizytatora o duchowieństwie dekanatu radziejowskiego. Tylko o proboszczu z Bytonia, zakonniku kanoników regularnych lateraneńskich wydał opinię, że mało przebywał w parafii i nie stosował się do przepisów obowiązujących przy pobieraniu „Jura Stolae”⁵¹, k. 31^v.

Bytoń

Protokół ten spisany dnia 27 X 1786 roku.

Wieś z kościołem drewnianym, nowym, wystawionym w 1753 roku przez Pawła Kolańczkowskiego, kanonika lateraneńskiego, prepozyta lubrańckiego [parafia Bytoń była inkorporowana do parafii w Lubrańcu], k. 32.

Opis świątyni i jej wyposażenia. Nie było bractwa. W Świeszu była kaplica prywatna, bardzo zaniedbana i chyląca się ku ruinie. Uposażenie parafii, między innymi w wieś Popowiczki. Szpitala nie było, chociaż byli ubodzy – dwóch dziadów i dwie baby. Wsie parafialne: Bytoń, Świesz, Nasiłowo, Niegibalice, Bielawy, Morzyce, Stróżewo, Dąbrówka, Brylewo, Popowiczki, k. 32-33.

Sposób sprawowania sakramentów. Wiernych zobowiązanych do spowiedzi wielkonocej było 664 osoby, k. 33-34.

Uposażenie parafii, k. 33^v.

Proboszcz – Stanisław Wandkowski, kanonik lateraneński i prepozyt z Lubrańca, który ma jeszcze parafię w Zgłowiączce i Bytoniu, gdzie duszpasterstwo sprawował przez zarządców. Nie podano nazwiska zarządcy parafii w Bytoniu, k. 33^v-34^v.

Nieco wiadomości o uposażeniu, k. 34^{v52}.

Protokół dziekana radziejowskiego, sporządzony 8 I [1787 r], który dwukrotnie był w parafii Bytoń, ale nie zastał zarządcy, chociaż za pierwszym razem zostawił prośbę, aby ten raczył nie oddalać się z parafii. Za drugim razem zastał wyżej spisany protokół.

⁵¹ Zasadniczo na tym protokole kończyła się wizytacja dekanaty, bo w swoim czasie dziekan nie zastał zarządcy parafii w Bytoniu. Przy drugiej bytności zastał przygotowane niedbale sprawozdanie ze stanu parafii, ale samego zarządcy nie zastał. Dlatego po zamknięciu tej księgi dołączył wiadomości o parafii bytońskiej.

⁵² Ten protokół, spisany niedbale, sporządził komendarz bytoński i zostawił dla dziekana, ale sam nie odważył się z nim spotkać.

Dowiedział się, że do chorych w parafii przyjeżdżają proboszczowie parafii sąsiednich, jak również o tym, że komendarz z Bytonia pobierał wygórowane opłaty za posługi duszpasterskie.

61

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ABKP. Wiz. 61.**

[2. Tytuł nadany] Wizytacja dekanatu służewskiego z 1786 roku.

[3. Daty krańc.] **1786.**

[4. Opis zewn.] Pol., Łac. 2° (36,0 × 22,0 cm). Stan zachowania księgi dobry. Także i ta księga została zszyta z różnych części, przygotowanych przez poszczególnych proboszczów. Stąd pisana także różną ręką. Pismo na ogół staranne i czytelne. Kart liczbowych 55. Karty puste: 4^v, 8^v, 9^v, 16^v, 20^v, 28^v, 34^v, 43^v, 47^v.

[5. Uwagi] Wizytacja dziekańska, w której poszczególni proboszczowie przygotowali sprawozdania o parafiach według doręczonych im punktów, na które odpowiadali. Ponieważ jest to księga w języku polskim, dlatego w repertorium tej księgi nie starano się przedstawiać bardziej szczegółowo jej treści, jako, że sama księga nie nasuwa trudności, przy korzystaniu z niej. Nie podawano nazwiska dziekana wizytującego, ale był nim Michał Majewski, proboszcz z Konecka, jak to zanotowano przy wizytacji parafii Łowiczek. Na karcie „tytułowej” jest tylko napis: „decanatus Służewiensis”.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Służewo

Miasto dziedziczne Antoniego Niemojewskiego, kanonika wrocławskiego⁵³ i poznańskiego. Kościół murowany, fundowany przez Jana Służewskiego i jego żonę Małgorzatę z Kretkowskich, konsekrowany w 1581 roku przez biskupa wrocławskiego, Stanisława Karnkowskiego⁵⁴. Prawo patronatu należało przemiennie raz do dziedziców Służewa i Przybranowa, k. 1.

Opis świątyni i jej wyposażenia. Katalog kilkudziesięciu książek o tematyce teologicznej. Bractwo św. Anny. Był nauczyciel uczący częściowo przy kościele, częściowo w miasteczku. Szpital był. Miejscowości parafialne: miasteczko Służewo i wieś: Przybranowo, Ośno, Białeblota, Goszczewo, Wólka, Stara Wieś, Broniszewo, k. 1-2^v.

Sposób sprawowania sakramentów. Nie podano liczby osób zobowiązanych do spowiedzi wielkanocnej, k. 2^v.

Uposażenie parafii, w tym także przewidziane dla mansjonarzy, k. 3^v-4.

Proboszcz – Antoni Dembowski, koadiutor scholastyk wrocławski⁵⁵, od 1785 roku. Miał dwóch wikariuszy: Szymona Kowalkowskiego i jednego z zakonników konwentu z Podgórze, którzy prowadzili duszpasterstwo, k. 4.

⁵³ Biogram tego kanonika zob. C h o d y ń s k i, *Katalog*, s. 667-668.

⁵⁴ Był biskupem wrocławskim w latach 1567-1581, później arcybiskupem gnieźnieńskim.

⁵⁵ Biogram tego prałata zob. C h o d y ń s k i, *Katalog*, s.190-191.

B ą d k o w o

Wizytacja miała miejsce 25 XI 1786 roku. Wieś dziedziczna kapituły wrocławskiej. Kościół murowany, stary, patronatu kapituły wrocławskiej, k. 5.

Opis świątyni i jej wyposażenia. Było Bractwo św. Anny. Nie było szkoły i szpitala. Wsie parafialne: Bądkowo, Słupy, Wysocin, Wysocinek, Kałęczyn, Bachórka, Kalinowiec, opuszczona wieś Gawrony i Dąbrówka oraz Toporzyszczewo, k. 5-6.

Sposób sprawowania sakramentów. Do spowiedzi wielkanocnej było zobowiązanych 650 osób, k. 6-6^v.

Uposażenie parafii, k. 6^v-7^v.

Proboszcz – Franciszek Sobiechowski, od 1783 roku, rezydujący na miejscu i sprawujący duszpasterstwo, k. 7^v-8.

G r a b i e

Wieś dziedziczna Stanisława hrabiego na Lubrańcu Dąbskiego. Kościół murowany, patronatu miejscowych dziedziców, k. 10-10^v.

Opis świątyni, jej wyposażenia. Bractwa nie było. Kaplica dla pustelnika w Borze Grabskim. Kaplica prywatna w Ośniszczewie, ale bez zezwolenia na nabożeństwa. Organista utrzymywany przez proboszcza. Przytułek dla ubogich, wystawiony przez obecnego proboszcza, z własnym wyposażeniem. Wsie parafialne: Grabie, Opoki, Wilkostowo, Opoczki, Ośniszczewo, Kawęczyn, Starobrabie, Maciejewo i karczmy z nazwami: Kuchnia, Wodki, Pieczonka i Brzeczka, k. 10^v-13.

Sposób sprawowania sakramentów. Do spowiedzi wielkanocnej było zobowiązanych ok. 600 osób, k. 13-13^v.

Uposażenie parafii, k. 1315.

Proboszcz – Piotr z Markowic Markowski, od 1766 roku. Rezydował na miejscu i sam sprawował duszpasterstwo, k. 15^v-16.

K o b i e l i c e

Wieś z kościołem drewnianym, wystawionym przez Andrzeja Ruszkowskiego w 1647 roku, konsekrowanym w 1658 roku przez biskupa sufragana, Piotra Mieszkowkiego⁵⁶. Prawo patronatu należało do miejscowych dziedziców, k. 17.

Opis świątyni i jej wyposażenia. Nie było bractwa, szkoły, kaplic, czy szpitala. Wsie parafialne: Kobieliце, Michałowo i Konary, leżące już w Prusach, k. 17-18.

Sposób sprawowania sakramentów. Do spowiedzi wielkanocnej było zobowiązanych ok. 290 osób, k. 18^v.

Uposażenie parafii, k. 19-19^v.

Proboszcz – Ambroży Dziczekiewicz, od 1771 roku, ale był już prezentowany na parafię w Pieraniu i czekał na zatwierdzenia władz pruskich, k. 20.

K o n e c k

Wizytacja miała miejsce w miesiącu październiku 1786 roku. Wieś Stanisława hrabiego na Lubrańcu Dąbskiego. Kościół drewniany, po spaleniu się poprzedniego, wystawiony przez Helenę z Walewskich Zakrzewską i jej syna z pierwszego małżeństwa, Józefa Grabskiego, w 1728 roku, pw. św. Idziego, k. 21.

⁵⁶ Biogram tego sufragana wrocławskiego zob. Ch o d y ń s k i, *Biskupi sufragani*, s. 49-50.

Opis świątyni i jej wyposażenia. Bractwo Aniołów Stróżów. Organista uczył dzieci. Szpitala nie było. Wsie parafialne: Koneck, Chromowola, Święte, Kamieniec, Parchowo i Gęsin, k. 21-23^v.

Sposób sprawowania sakramentów. Do spowiedzi wielkanocnej było zobowiązanych 606 osób, k. 23^v-24.

Uposażenie parafii, k. 24-25^v.

Proboszcz – Michał Majewski, od 1781. Sam, bez wikariusza, sprawował duszpasterstwo, k. 25^v-26.

Sprawozdanie, jak wypełniono ostatnie polecenia wizytatora i nowe nabytki dla parafii. Wskazane byłoby, aby proboszcz ten miał wiariusza, który by od niego nauczył się przykładowego życia, tym bardziej, że na jego utrzymanie był przeznaczony dochód ze wsi Parchowo, k. 26-28.

Ł o w i c z e k

Kościół pod tytułem Świętego Krzyża i wezwaniem św. Idziego. Wizytacja przeprowadzona przez dziekana służewskiego i proboszcza z Konecka w 1786 roku przeprowadzona, k. 29.

Kościół częściowo murowany, częściowo drewniany. Prawo patronatu należało do Józefa Kanigowskiego. Opis świątyni i jej wyposażenia. Arcybractwo Różańca świętego. Organista mógłby uczyć dzieci, gdyby byli chętni. Szpitala nie było. Do parafii należały tylko dwie wioski: Łowiczek i druga, tu nie wymieniona, k. 29-30.

Sposób sprawowania sakramentów. Wiernych zobowiązanych do spowiedzi wielkanocnej ok. 250 osób, k. 30.

Uposażenie parafii, k. 30-31.

Proboszcz – Andrzej Skomerski, od 1764 roku, sam sprawujący duszpasterstwo. Proboszcz wyraził pragnienie, aby parafie powiększyć o wioski blisko Łowiczka leżące, k. 31-31^v.

O s t r o w ą s

Kościół drewniany, fundowany przez Ignacego Słupskiego, prepozyta norbertanek z Płocka w 1631 roku, patronatu zakonnicy norbertanek z Płocka, k. 32.

Opis świątyni i jej wyposażenia. Bractwa, kaplic, szkoły i szpitala nie było. Wsie parafialne: Ostrowąs, Słomkowo, Brzeźno, Kruszyn i Kruszynek, Brudnowo i Zamyślin, k. 32-32^v.

Sposób sprawowania sakramentów. Do spowiedzi wielkanocnej było zobowiązanych ok. 400 osób, k. 32^v-33.

Uposażenie parafii, k. 33-33^v.

Proboszcz – Jan Zygmunt Rudowski, od 1786 roku, sam sprawujący duszpasterstwo, k. 33^v.

Jak wypełniono zarządzenia ostatniej wizytacji, k. 33^v-34.

P o d g ó r z

Wizytacja kościoła pw. św. Anny odbyła się 6 X 1786 roku. Kościół drewniany, w mieście Podgórz, mający inkorporowany kościół w Orłowie, od 1584 roku, k. 35.

Opis świątyni i jej wyposażenia. Wystawiona był ona staraniem dawnych proboszczów, Marcina Rudnickiego i Piotra Zabłockiego, w 1651 roku, ponieważ dotychczasowy kościół parafialny, stojący nad samą Wisłą w Dybowie, często zalewany wodami Wisły,

sprawał trudność w sprawowaniu nabożeństw. Konsekrowana przez biskupa sufragana wrocławskiego, Ignacego Bardzińskiego⁵⁷, w 1714 roku. Były cztery bractwa, tu z imienia nie wyliczone. Szpital spalił się wraz z kaplicą św. Stanisława. Miejscowości parafialne: miasto Podgórz i wsie: Majdany, Kępa, Podzamcze, cztery osady młyńskie należące do katolików, Nieszawka Wielka, Nieszawka Mała, Stawki, Rudak, Czerniewice, dwie Kępy, Kozibór, Dulew i Cierpice. Część tych wsi była zamieszkała przez akatolików, k. 35-37.

Sposób sprawowania sakramentów. Do spowiedzi wielkanocnej było zobowiązanych 485 osób, k. 37.

Uposażenie parafii, k. 37^v-38.

Proboszcz – Jan Gwoździkowski, od 1754 roku, [rezydujący w Orłowie]. Zamiast wikariusza, zatrudniał zakonników reformatów z podgórskiego klasztoru, którzy sprawowali duszpasterstwo, k. 38.

Sprawozdanie, jak wypełniono zalecenia poprzedniej wizytacji, k. 38-38^v.

S ę d z i n

Wieś. Kościół drewniany, wystawiony przez kapitułę z Płocka, która była jego kolatorem, k. 39.

Opis świątyni i jej wyposażenia. Bractwo Różańca św. Szkoły i szpitala nie było. Wsie parafialne: Sędzin, Kuczkowo i Wola Bachorna, k. 39-40^v.

Sposób sprawowania sakramentów. Do spowiedzi wielkanocnej było zobowiązanych ok. 300 osób, k. 40^v-41.

Uposażenie parafii, k. 41-42.

Proboszcz – Józef Zurawski, kanonik płocki, od 1776 roku, tu mający wikariusza, Józefa Męcińskiego, który sprawował duszpasterstwo, k. 42-42^v.

Sprawozdanie, jak wypełniono polecenia z ostatniej wizytacji, k. 42^v-43.

S i n i a r z e w o

Wieś z kościołem drewnianym, zbudowanym przez Jana Umińskiego, dziedzica Siniarzewa, w 1642 roku. Prawo patronatu należało do Józefa Rudnickiego, dziedzica Siniarzewa, k. 44.

Opis świątyni i jej wyposażenia. Bractwo Pocieszenia Najświętszej Marii Panny. Szkoły i szpitala nie było. Wsie parafialne: Siniarzewo, Krajewice, Gosławice, Sinki i Ujma Wielka, k. 44-45.

Sposób sprawowania sakramentów. Do spowiedzi wielkanocnej było zobowiązanych ok. 200 osób, k. 45-45^v.

Uposażenie parafii, k. 45^v-46^v.

Proboszcza własnego nie było, a parafią zarządzał wikariusz z Sędzina, Józef Męciński, który, w charakterze kapelanów, zatrudniał tu zakonników z klasztoru w Podgórzu, k. 46^v-47.

Uwaga wizytatora, że taki stan rzeczy, to jest brak proboszcza, grozi upadkiem parafii i jej uposażenia, k. 47.

⁵⁷ Właściwie Wojciech Ignacy Bardziński. Biogram tego biskupa sufragana wrocławskiego zob. Ch o d y n s k i, *Biskupi sufragani*, s. 67-69.

S t r a s z e w o

Kościół parafialny drewniany, pw. św. Marcina, we wsi Straszewo, należącej do kapituły włocławskiej, która była też kolatorem, k. 48-49.

Opis świątyni i jej wyposażenia. Wykaz kilkunastu ksiązek o treści teologicznej. Bractwa nie było, ale w 1784 roku parafianie zawiązali stowarzyszenie, na wzór bractwa przy ołtarzu św. Barbary. Kaplice prywatne we dworze w Poczalkowie i osobno stojąca w Seroczkach. Szkoły i szpitala nie było, ale organista mógłby uczyć dzieci zimą, gdyby byli chętni. Wsie parafialne: Straszewo, Poczalkowo, Seroczki i dwie karczmy, leżące przy trakcie toruńskim, zwane Zamara, k. 49-51^v.

Sposób sprawowania sakramentów. Do spowiedzi wielkanocnej było zobowiązanych 550 osób, k. 51^v-52^v.

Uposażenie parafii, k. 52^v-54.

Proboszcz – Stanisław Cichocki, od 1782 roku, w parafii rezydujący, k. 54-54^v.

Sprawozdanie z wykonania dekretu reformacyjnego z poprzedniej wizytacji i wykaz nowych nabytków dla kościoła i gospodarstwa proboszcza, k. 55-55^v.

62

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ABKP. Wiz. 62.**

[2. Tytuł nadany] Wizytacja dekanatu wolborskiego z 1787 roku.

[3. Daty krańc.] **1787.**

[4. Opis zewn.] Łac. Pol. 2° (31,0 × 19,0 cm). Stan zachowania dobry. Oprawa stara w półskórek, ze śladami uszkodzenia przez owady. Kart zapisanych liczbowanych 6. Kart niezapisanych i nieliczbowanych 22.

[5. Uwagi] Jest to wizytacja dziekańska, przeprowadzona przez dziekana wolborskiego Jakuba Miszewskiego w miesiącu lutym i marcu 1787 roku. Zasadniczo polegała ona na sprawdzeniu, jak wypełniono polecenia dekretów reformacyjnych z poprzedniej wizytacji i co pozostało jeszcze do zrobienia w sprawach utrzymania świątyni i beneficjum parafialnego. Była to zatem wizytacja czysto zewnętrzna. Ponieważ treść odnosiła się do spraw natury gospodarczej, nie relacjonowano jej w repertorium, poprzestając na podaniu parafii i daty wizytacji. Niekiedy wizytowano dwie parafie w jednym dniu. Pod każdym zapisem podpis dziekana.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Wykaz parafii dekanatu wolborskiego z podaniem daty wizytacji, k. 1.

C z a r n o c i n, dnia 12 II 1787 roku, k. 2-2^v.

Ł ó d ź, dnia 13 II 1787 roku, k. 2^v-3.

N i e s u l k ó w, dnia 14 II 1787 roku, k. 3-3^v.

G a ł k ó w, dnia 14 II 1787 roku, k. 3^v-4.

Ł a z n ó w e, dnia 15 II 1787 roku, k. 4^v.

S m a r d z e w i c e, dnia 23 II 1787 roku, k. 4^v.

C h o r z ę c i n, dnia 1 III 1787 roku, k. 5.

Na zakończenie wizytacji dziekan wyraził swoje zdanie o proboszczach dekanatu, nieraz bardzo krytyczne, ale nazwisk nie notował. Imiennie wymienił Stanisława Rychłowskiego, kanonika sieradzkiego, który mieszkał na terenie parafii wolborskiej w swoich dobrach dziedzicznych Lubiatów i Zakrzew, prowadząc bardziej życie świeckie, niż osoby duchownej. Uwagi te spisał dziekan dnia 6 III 21787 roku, k. 5-6^v.

63

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ABKP. Wiz. 63.**

[2. Tytuł nadany] Wizytacja dekanatu brzesko-kujawskiego w 1788 roku.

Na karcie 1 jest zapisany tytuł: „wizytacja dekanalna dekanatu brzeskiego kujawskiego, przez [...] Xiędza Jana Wiconowskiego, dziekana tegoż dekanatu, w roku 1788”.

[3. Daty krańc.] **1788.**

[4. Opis zewn.] Pol. 2° (36,5 × 22,0 cm). Stan zachowania dobry. Oprawa w półpłótno, nowa. Pismo czytelne, jedną ręką. Kart liczbowanych 6.

[5. Uwagi] Wizytacja dziekańska. Dziekan zaznaczył na początku, że w poprzednich wizytacjach były szczegółowo opisane kościoły, teraz wizytowane, dlatego pozostaje teraz dodać to co zaszło nowego. Odwoływał się do wykazów tabelarycznych z dokładnymi danymi o parafiach, ale czy miał na myśli dawne tablice, czy też nowe sam sporządzał, trudno powiedzieć. W tych protokółach tablic nie było. Dlatego to protokoły dekanatu zajęły tylko 6 kart, tyle co poprzednio jedna parafia. Niewiele powiedziano i innych kościołach, czy kaplicach. Wizytatora interesowała głównie parafia.

K ł o b i a. Nie było świątyni, która spaliła się, a tylko kaplica. Proboszcz – Jakub Golemowski, k. 1-1^v.

B o n i e w o. Proboszcz – Paweł Lesikowski, k. 1^v-2.

L u b o m i n. Proboszcz – Franciszek Leniecki, kanonik regularny z klasztoru lubranieckiego, k. 2-2^v.

Z g ł o w i ą c z k a. Proboszcz – Stanisław Wandkowski, prepoz. z Lubrańca. Ponieważ z powodu wieku nie był w stanie sprostać swoim obowiązkom, dostał pomocnika w osobie Kajetana Grochowickiego, zakonnika z klasztoru w Trzemesznie. Z polecenia tego ostatniego, w Zgłowiączce duszpasterstwo prowadził Augustyn Lesikowski z klasztoru w Lubrańcu, k. 2^v-3.

L u b r a n i e c. Miasteczko. Parafie prowadzili zakonnicy kanonicy regularni. Proboszcz – Stanisław Wandkowski i jego zastępca, Kajetan Grochowicki, jak to powiedziano wyżej. Duszpasterstwo sprawowane było przy pomocy zakonników klasztoru, k. 3-3^v.

D ą b i e [Kujawskie]. Proboszcz – Andrzej Lassota, k. 3^v-4.

O s i ę c i n y. Proboszcz – Jan Osiński, k. 4-4^v.

K o ś c i e l n a W i e ś. Proboszcz – Józef Szczygielski, k. 4^v.

B r z e ś ć K u j a w s k i. Proboszcz – Feliks Lewiński, kanonik włocławski, tu nierezydujący, który z pomocą wyświęconego (pewnie z jego prowizji) na to beneficjum księdza „Gręcę”, księdza Piotra Kapuścińskiego i zakonników z brzeskiego klasztoru dominikanów, sprawował duszpasterstwo, k. 5.

- W i e n i e c.** Proboszcz – Ignacy Józef Mierosławski, kanonik wrocławski, który duszpasterstwo sprawował przez wyświęconego (pewnie z jego prowizji) na to beneficjum ks. Rocha Korpusińskiego, k. 5-5^v.
- W ł o c ł a w e k.** Wspomniano o zmniejszeniu się uposażenia proboszcza wrocławskiego w następstwie czynności przeprowadzonych przez Komisję Dobrego Porządku z 1787 roku. Proboszczem był Kajetan Nowicki, wikariusz katedralny wrocławski, od 1788 roku, a jego wikariusz – Wojciech Podleski. W klasztorze franciszkanów reformatów we Wrocławku było 24 zakonników, k. 5^v-6.
- W i s t k a** [Szlachecka]. Nie było stałego proboszcza. Kolator Zboiński na niedziele i święta zapraszał kapłana, który także udzielał sakramentów. W razie potrzeby wierni udawali się do Wrocławka lub Dobrzynia n. Wisłą, k. 6.
- W tym miejscu dziekan Wiconowski zakończył swoje czynności i podpisał własnoręcznie księgę, k. 6.
- K r u s z y n.** Proboszcz – Jan Wiconowski, dziekan wrocławski, k. 6^v.
- Wizytację parafii dziekańskiej Kruszyń przeprowadził Jan Miszewski i własnoręcznie protokół podpisał, k. 6^v.

64

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ABKP. Wiz. 62.**

[2. Tytuł oryg.] *Wizyta dekanatu nieszawskiego w roku 1788.*

[3. Daty krańc.] **1788.**

[4. Opis zewn.] Pol. 2° (35,0 × 20,5 cm). Stan zachowania dobry. Oprawa nowa w półpłótno. Pismo niezbyt staranne. Kart liczbowanych 5.

[5. Uwagi] Z pewnością także wizytacja dziekańska, ale mało dokładna, odwołująca się do poprzedniej, obszernej wizytacji. Nie podano nigdzie nazwiska dziekana wizytującego.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

N i e s z a w a

Miasteczko. Opis świątyni. Prebenda „Krzywdów”, którą posiadał Wojciech Romanowicz i prebenda „Panków”, na której był Andrzej Rejer. Bractwo Różańcowe i św. Barbary. Dwa szpitale: Krzywdów przy kościele i Bieńków przy kaplicy św. Wojciecha. Duszpasterstwo sprawował Andrzej Rejer z pomocą franciszkanów konwentualnych z Nieszawy. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych ok. 800 osób. Proboszcz – Antoni Dembowski, archidiacon wrocławski, od 1786 roku. Uwaga o tym, że nie wykonano punktów z ostatniej wizytacji generalnej, czyli zaleceń dekretu reformacyjnego, k. 1-1^v.

R a c i ą ż e k

Miasteczko należące do dóbr stołowych biskupów wrocławskich. Opis świątyni. Bractwo Najświętszej Marii Panny Różańcowej. Do spowiedzi wielkanocnej, było zo-

bowiązanych ok. 900 osób. Sakramenty sprawował zarządca Jan Schultz z pomocą reformatów z Podgórze. Uposażenie parafii. Proboszcz – Ignacy Nagórczewski [pewnie tu nie rezydujący], a parafią zarządzał Jan Schultz, od 1776 roku. Zarządzenia wizyty generalnej tylko częściowo wypełniono, k. 3-3^v.

S ł o Ń s k

Wieś król. Świątynię, wybudowaną przez biskupa Krzysztofa Szembeka, w 1788 roku rzeka Wisła, która wylała, przez płynącą krę kościół tak dalece uszkodziła, że trzeba było z ocalałego drewna, zbudować tymczasowa kaplicę. Część wyposażenia kościoła, z polecenia ostatniej wizyty generalnej, przechowywano w Raciążku, ponieważ niedawno była tu kradzież. Uposażenie parafii. Proboszcz, sędziwego wieku, Chrystian Bytner (ur. 1700), k. 4-4^v.

Z b r a c h l i n

Wieś kapituły wrocławskiej, która była też kolatorem parafii. Do spowiedzi wielkocnocej było zobowiązanych 238 osób. Uposażenie parafii. Proboszcz – Jan Tabaczyński, od 1768 roku. Zarządzeń wizytacji generalnej nie wypełniono, k. 4^v-5.

L u b a n i e⁵⁸

Wieś kapituły wrocławskiej, która była też kolatorem parafii. Opis świątyni Bractwo Aniołów Stróżów. Szpital, wystawiony przez obecnego proboszcza. Wiernych zobowiązanych do spowiedzi wielk, było ok. 800 osób. Uposażenie parafii. Proboszcz – Józef Sławiński, od 1772 roku zarządzenia poprzedniej wizytacji wypełniono we wszystkich punktach, k. 5-5^v.

65

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ABKP. Wiz. 65.**

[2. Tytuł oryg.] *Visitatio decanalıs ecclesiarum decanatus radziejoviensis 1788.*

[3. Daty krańc.] **1788-1789.**

[4. Opis zewn.] Łac. Pol. 2° (35,5 × 21,5 cm). Stan zachowania dobry. Oprawa nowa w półpłótno. Pismo staranne. Kart liczbowanych 4. Karty puste: 1^v, 3^v.

[5. Uwagi] Ta wizytacja dziekańska odwołuje się do poprzedniej i podaje tylko nowe sprawy. Nie podano nawet nazwisk proboszczów.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Tytuł, taki jak wyżej, k. 1.

P i o t r k ó w [Kujawski]. Wszystko, jak w poprzedniej wizytacji dziekańskiej. Na polach proboszcza wystawiono browar i młyn wietrzny, czyli wiatrak, k. 2.

⁵⁸ W rękopisie nazwę tę zapisano: „Lubań”.

- K a c z e w o. W 1788 roku spłonęły zabudowania parafialne, w tym i księgi metryk. Proboszcz zdołał już odbudować dom, w którym już zamieszkał, k. 2.
- P o ł a j e w o. Dotychczasowy proboszcz połajewski zmarł w święto św. Marcina (11 XI) 1788 roku, k. 2.
- R a d z i e j ó w. Miasteczko. Trwały przygotowania do gruntownego remonty świątyni. Urządzono cegielnię i przygotowano drewno, k. 2-2^v.
- B y c z y n a. Kościół parafialny w bardzo złym stanie, k. 2^v.
- B y t o ń. Na świątyni dach uszkodzony i powybijane okna. Organisty nie było. tylko bakałarz, czyli kantor, k. 2^v.
- W i t o w o. Wszystko zgadzało się z poprzednia wizytacją, k. 2^v.
- K r z y w o s ą d z. Świątynia w ostatnim roku znacznie poprawiona przez kolatora, ale prac jeszcze nie ukończono. Plebania wymaga nowych przyciesi. Innych zabudowań parafialnych nie było. Przy parafii był kapelan z klasztoru zakrzewskiego i organista, k. 2^v-3.
- B r o n i e w o. W prezbiterium świątyni należy dać nowa podłogę. Ówczesny proboszcz poprawił urządzenie cmentarza i zaczął stawiać nową dzwonnice. Należy zbudować nową plebanie, k. 3.
- S a d l n o. W ostatnim roku dano nową dachówkę na świątyni, wewnątrz wymalowano, sprawiono nowe ławki i wyremontowano pozytyw, k. 3.
- Tabela dochodów z dóbr duchownych w dekanacie radziejowskim z 1789 roku, k. 4.

66

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ABKP. Wiz. 66.**

[2. Tytuł nadany] Wizytacja dekanatu służewskiego w 1788 roku.

[3. Daty krańc.] **1788.**

[4. Opis zewn.] Pol. 2° (36,0 × 22,0 cm). Stan zachowania dobry. Księga zszyta ze składek różniących się formatem i pisanych różną ręką. Oprawa nowa w półpłótno. Kart liczbowanych 37. Karty puste: 6^v, 22^v, 32^v. Pismo czytelne.

[5. Uwagi] Protokoły zawarte w tej księdze, to odpowiedzi proboszczów na przesłane im uprzednio pytania, złożone przez biskupa wrocławskiego, Józefa Rybińskiego. Niektórzy z nich owo „sprawozdanie” ze stanu parafii podpisali własnoręcznie. Wizytował zapewne Michał Majewski, dziekan służewski i proboszcz z Konecka, jak to wynika z zapisów przy niektórych parafiach, np. Łowiczka.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

B ą d k o w o

Wizyta miała miejsce 12 XI 1788 roku. Odpowiedzi na ustalone przez biskupa wrocławskiego pytania. Wieś Bądkowo. Kościół murowany. Prawo patronatu należało przeemiennie w pewne miesiące do kapituły wrocławskiej, a w inne do Stolicy Apostolskiej, k. 1.

Opis świątyni i jej wyposażenia. Bractwo św. Anny z dokumentem założenia. Szkoły

i szpitala nie było. Wsie parafialne: Bądkowo, Słupy, Wysocin, Wysocinek, Kałęczyn, Bachórka, Kalinowiec, wsie opuszczone Gawrony i Dąbrówka, Toporzyszczewo, k. 1-2.

Sposób sprawowania sakramentów. Do spowiedzi wielkanocnej było zobowiązanych 665 osób, k. 2.

Uposażenie parafii, k. 2^v-3.

Proboszcz – Franciszek Sobiechowski, od 1783 roku, w parafii rezydował i sam sprawujący duszpasterstwo, k. 3-3^v. Przypomniano polecenia z wizytacji z 1781 roku oraz podano, co nowego sprawiono do kościoła w roku poprzednim, k. 3^v.

Protokół podpisał proboszcz Franciszek Sabiechowski, proboszcz bądkowski, k. 3^v.

G r a b i e

Wieś dziedziczna Stanisława Hrabiego na Lubrańcu Dąbskiego, wojewody brzesko-kujawskiego. Kościół murowany, patronatu miejscowego dziedzica, k. 4. Opis świątyni i jej wyposażenia. Bractwa nie było. Kaplica w Borku Grabskim, drewniana, dla pustelnika, bez wyposażenia i uposażenia, z domkiem, w którym mieszkał pustelnik, ale jego imienia nie podano. Kaplica prywatna w Ośnieszczewie, osobno stojąca w ogrodzie, bez wyposażenia i zezwolenia na nabożeństwa, już bardzo zniszczona. Szpital dobry, zbudowany staraniem proboszcza, z pewnym uposażeniem, a w nim 5 ubogich. Wsie parafialne: Grabie, Opoki, Wilkostowo, Opoczki, Ośnieszczewo, Kawęczyn, Starograbie, Maciejewo, Brzczecka i nowoutworzone Hołędry Rumunkowe, k. 4-5.

Sposób sprawowania sakramentów. Do spowiedzi wielkanocnej było zobowiązanych ok. 600 osób, k. 5.

Uposażenie parafii, k. 5^v-6.

Proboszcz – Piotr Stefan z Markowic Markowski, od 1766 roku, rezyd. w parafii, niemający wikariusza, ale na większe święta zwykł sprowadzać do pomocy zakonnika z Podgórzca, k. 6.

K o b i e l i c e

Wieś. Kościół drewniany, wystawiony przez Andrzeja Ruszkowskiego w 1658 roku. Prawo patronatu należało do Antoniego Niemojewskiego, kanonika wrocławskiego i poznańskiego⁵⁹, dziedzica Kobielic i Michałowa, k. 7.

Opis świątyni i jej wyposażenia. Bractwa, kaplic, szpitala i szkoły nie było. Wsie parafialne: Kobielice, Michałowo i Konary, ale ta ostatnia wieś należała już do Prus, k. 7-7^v.

Sposób sprawowania sakramentów. Do spowiedzi wielkanocnej było zobowiązanych 290 osób, k. 8.

Uposażenie parafii, k. 8-8^v.

Proboszcza własnego nie była, a parafią zarządzał Ambroży Dzikkiewicz, proboszcz z Pierania, od 1786 roku, ale tu utrzymywał zakonnika franciszkanina, k. 8^v.

Według dawnych poleceń, plebania, która spaliła się, została odbudowana i gospodarstwo ulepszone, k. 8^v.

K o n e c k

Wieś dziedziczna Stanisława hrabiego na Lubrańcu Dąbskiego. Kościół drewniany, wystawiony przez Helenę z Walewskich Zakrzewską i Józefa Grabskiego, jej syna

⁵⁹ Biogram tego kanonika zob. C h o d y ń s k i, *Katalog*, s. 667-668.

z pierwszego małżeństwa w roku 1728, pw. św. Prokopa. Prawo patronatu należało do dziedziców Konecka, k. 9.

Opis świątyni i jej wyposażenia. Bractwo Aniołów Stróżów. Kaplic nie było. dzieci uczył organista, jeżeli byli chętni. Szpitala nie było. Wsie parafialne: Koneck, Chomowola, Święte, Kamieniec, Parchowo i Gęsin, k. 9.

Sposób sprawowania sakramentów. Do spowiedzi wielkanocnej było zobowiązanych 713 osób, k. 9^v.

Uposażenie parafii, k. 9^v-10.

Proboszcz – Michał Majewski, [dziekan służewski], od 1782 roku, sam sprawujący duszpasterstwo, k. 10.

Polecenia poprzedniej wizytacji wypełniono. Omówienie tego, co nowego zrobiono dla polepszenia stanu beneficjum, k. 10-10^v.

Ł o w i c z e k

Wieś. Kościół częściowo murowany, częściowo drewniany, stary, po pożarze, został odbudowany przez Chryzostoma Słubickiego, dziedzica dóbr Łowiczek, w 1711 roku. Konsekrowany w 1754 roku przez biskupa sufragana włocławskiego, Franciszka Kanirowskiego. Prawo patronatu należało do Józefa Kanirowskiego, dziedzica tych dóbr oraz do Słubickich, sukcesorów Michała Słubickiego, który sprzedając dobra Łowickowskie, zastrzegł sobie to prawo, z racji powiększenia uposażenia parafii i wybudowania kościoła przez jego ojca w 1711 roku, k. 11.

Opis świątyni i jej wyposażenia. Arcybractwo Różańca św., Najświętszego Imienia Jezus i Najświętszej Marii Panny, zaprowadzone w 1774 roku przez Józefa Kanirowskiego i innych dobrodziejów, z zapisem uposażenia, za obowiązek śpiewania różańca w niedzielę i święta i mszy w soboty raz w miesiącu. Kaplic i szpitala nie było. Organista uczył dzieci, ale było ich niewiele. Wsie parafialne: Łowiczek i Łowkowie, k. 11-11^v.

Sposób sprawowania sakramentów. Do spowiedzi wielkanocnej było zobowiązanych ok. 250 osób, k. 11^v.

Uposażenie parafii, k. 12.

Proboszcz – Andrzej Skomerski, od 1764 roku, sam sprawujący duszpasterstwo, k. 12^v.

Zarządzenia poprzedniej wizytacji zostały wykonane, k. 12^v.

O s t r o w ą s

Wieś z kościołem drewnianym, w 1631 roku wystawionym przez prepozyta norbertanek z Płocka, Słuckiego, patronatu tychże norbertanek, k. 13.

Opis świątyni i jej wyposażenia. Prebend, kaplic, szkoły, szpitala i bractw nie było. Wsie parafialne: Ostrowąs, Słomkowo, Brzeźno, dwie wsie Kruszyn, Brudnowo z Zamyślinem i innymi Rumunkami, k. 13-14.

Sposób sprawowania sakramentów. Do spowiedzi wielkanocnej było zobowiązanych ok. 400 osób, k. 14^v.

Uposażenie parafii, k. 14^v-15^v.

Proboszcz – Zygmunt Jan Rudowski, od 1786 roku, nie posiadający innego beneficjum, ale mieszkający na folwarku, zaś przy kościele zatrudniał jednego z zakonników reformatów z Podgórze, k. 15^v-16.

Celem wypełnienia zarządzenia reformacyjnego, w którym polecono wybudować nową świątynię, zarządca dóbr kolatora [norbertanek] założył cegielnię, celem wypalenia

cegły na kościół murowany i zaczął zwozić drewno. Część zabudowań parafialnych albo już odbudowano, albo wkrótce to nastąpi. k. 16-16^v.

Podgórz

Miasto królewskie. Kościół drewniany, zbudowany z ofiar pobożnych wiernych, staraniem poprzednich proboszczów: Marcina Rudnickiego i Piotra Zablockiego w 1651 roku. Chociaż wówczas był murowany kościół parafialny, stojący nad samą Wisłą, w Dybowie, to z powodu wylewów rzeki, często nie mogli się doń dostać. Zresztą świątynia ta była zalewana często przez wodę, tak iż podczas wizytacji wnoszono prośbę, aby można było ten zrujnowany kościół rozebrać, a cegłę i pozostały budulec zwieźć do świątyni na Podgórzu, k. 17-17^v.

Opis świątyni parafialnej i jej wyposażenia. Były cztery bractwa, nie wymienione z nazwy. Kaplica św. Anny, pewnie przy świątyni, ostatnio naprawiana przez rządzącego i niektórych parafian. Dawniej był szpital przy kaplicy św. Stanisława, ale podczas pożaru spalił się wraz z kaplicą. Miał on pewne uposażenie, ale niewystarczające, jednak z tego tytułu były pewne zobowiązania tak dla ubogich w nim przebywających, jak i dla opiekującego się nim proboszcza. Miejscowości parafialne: miasto Podgórz, Piaski, Majdany, Kępa, Podzamcze i cztery osady młyńskie. Wsie Nieszawka Wielka, Nieszawka Mała, Stawki, Rudak, Czerniewice, dwie Kępy, Kozi Bór, Dulew i Cierpice były zamieszkałe przez akatolików, którzy oderwali się od parafii, k. 17^v-20.

Sposób sprawowania sakramentów. Do spowiedzi wielkanocnej było zobowiązanych 485 osób, k. 20-20^v.

Uposażenie parafii, k. 20^v-21.

Proboszcz – Jan Gwoździkowski, od 1754 roku, ma afiliowany od 1584 roku kościół w Orłowie [tu rezydował]. W Podgórzu, zamiast wikariusza, zatrudniał franciszkanów reformatów z miejscowego klasztoru, którzy sprawowali duszpasterstwo, k. 21-22.

Sędzin

Wieś z kościołem drewnianym, fundowanym ok. 1756 roku przez kapit. płocką, która była właścicielem Sędzina i kolatorem kościoła, k. 23.

Opis świątyni i jej wyposażenia. Bractwo Różańca św. i Najśłodszego Imienia Jezus. Kaplic, szkoły i szpitala nie było. Wsie parafialne: Sędzin, Kuczkowo i Wola Bachorna, k. 23-24^v.

Sposób sprawowania sakramentów. Do spowiedzi wielkanocnej było zobowiązanych ok. 300 osób, k. 24^v-25.

Uposażenie parafii, k. 25-26^v.

Proboszcz – Józef Gorawski, kanonik płocki, od 1776 roku, tu nierezydujący, ale utrzymujący wikariusza, Józefa Mączyńskiego (Męciński), k. 26^v-27.

Sprawozdanie, co wykonano z dekretu reformacyjnego ostatniej wizytacji i co pozostało do wykonania, k. 27-27^v.

Siniarzewo

Wieś z kościołem drewnianym, fundowanym w 1642 roku przez Józefa Umińskiego, ówczesnego dziedzica Siniarzewa, konsekrowany w 1676 roku przez [Stanisława]

z Lubrańca Dąbskiego, biskupa chełmskiego⁶⁰, nominata łuckiego. Prawo patronatu miał Józef Rudnicki, k. 28.

Opis świątyni i jej wyposażenia. Bractwo Pocieszenia Najświętszej Marii Panny. Kaplic i szkoły nie było, ale był szpital. Wsie parafialne: Siniarzewo, Krajewice, Gosławice, Sinki i Ujma Wielka, k. 28-28^v.

Sposób sprawowania sakramentów. Do spowiedzi wielkanocnej było zobowiązanych ok. 300 osób, k. 29^v-30.

Uposażenie parafii, k. 30-31.

Proboszcz – Józef Męciński, wikariusz z Sędzina, jako zarządca, w Siniarzewie utrzymujący, w charakterze kapelana, jednego spośród karmelitów z Zakrzewa, k. 31^v.

Dekret reformacyjny poprzedniej wizytacji był dany proboszczowi „kaczkowskiemu”⁶¹ i zarządcy siniarzewskiemu, Chorzewskiemu. Niektóre z zarządzeń zostały już wypełnione, k. 31^v-32.

Straszewo

Wieś dziedziczna kapituły wrocławskiej. Kościół drewniany, pw. św. Marcina, wystawiony w 1781 roku, patronatu tejeże kapit., k. 34.

Opis świątyni i jej wyposażenia. Bractwa i szpitala nie było. Organista uczył dzieci w porze zimowej. Kaplice prywatne we dworze w Poczalkowie i osobno stojąca w Seroczkach, należycie utrzymane. Wsie parafialne: Straszewo, Seroczki, Poczalkowo, Przybranówek i dwie karczmy, stojące przy trakcie toruńskim, zwane Zamara, k. 34-35.

Sposób sprawowania sakramentów. Do spowiedzi wielkanocnej było zobowiązanych ok. 560 osób, k. 35-35^v.

Uposażenie parafii, k. 35-36^v.

Proboszcz – Stanisław Cichocki, od 1782 roku, rezydujący na miejscu. Wykaz rzeczy sprawionych przez ówczesnego proboszcza, k. 36^v-37^v.

67

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ABKP. Wiz. 67.**

[2. Tytuł oryg.] Wizyta dekanalna dekanatu brzeskiego kujawskiego w roku 1789 odprawiona.

[3. Daty krańc.] **1789.**

[4. Opis zewn.] Pol. 2° (35,5 × 21,0 cm). Stan zachowania dobry. Oprawa nowa w półpłótno. Pismo czytelne, jedna ręka, ale nie przez Jana Wiconowskiego, dziekana brzeskiego, który podpisał się na k. 4. Kart liczbowanych 4. Karta pusta 1^v.

⁶⁰ W rękopisie napisano „chełmińskiego”, co mogło wprowadzić nieporozumienie. Stanisław Dąbski był biskupem w Chełmie Lubelskim w latach 1673-1676, zaś w latach 1676-1682 biskupem łuckim, potem w latach 1682-1692 biskupem plockim, następnie od 1692 do 1700 roku był ordynariuszem wrocławskim. Z Włocławka w 1700 otrzymał nominację, ale nowej stolicy nie objął, bo zmarł.

⁶¹ Możliwe, że chodziło o proboszcza z Kaczewa.

[5. Uwagi. Wizytacja dziekańska, z krótkimi tylko protokołami, odwołującymi się do poprzedniej wizytacji. Wizytator nie podawał imion proboszczów, nie zawsze pisał, czy chodzi o wszystkich wiernych, czy też tylko tych, co byli zobowiązani do sakramentów wielkanocnych.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Tytuł księgi, jak podano wyżej, k. 1.

- K ł o b i a.** Była tylko tymczasowa kaplica. Wiernych do spowiedzi wielkanocnej było 537, dzieci około 300. Proboszcz, niepodanego imienia, Świątecki, penitencjarz katedralny, po dobrowolnej rezygnacji poprzedniego proboszcza, Józefa Golemowskiego, który z powodu wieku ustąpił, zastrzegając sobie jednak pewien dochód z parafii, k. 2.
- B o n i e w o.** Stan kościoła, taki jak w poprzedniej wizytacji. Katolików było 255 osób⁶². Proboszcz – Paweł Lesikowski, podeszły w latach i z trudnością spełniający powinności kapłańskie, k. 2-2^v.
- L u b o m i n.** Świątynia chyliła się ku upadkowi. Wiernych tylko 70 osób. Stałego proboszcza nie było, a duszpasterstwo sprawował Franciszek Leniecki, kanonik regularny z Lubrańca, k. 2^v.
- Z g ł o w i ą c z k a.** Świątynia tak zniszczona, że grozi niebezpieczeństwem. Wiernych ok. 900 osób. Proboszcz – Jan Zozarski, proboszcz z Lubrańca, k. 2^v.
- L u b r a n i e c.** Stan świątyni, jak w wizytacji poprzedniej. Wiernych ok. 800 osób. Dużo Żydów. Proboszcz – Jan Zozarski (Zorzarski, Zożarski), kanonik regularny, k. 2^v-3.
- D ą b i e.** Nową świątynię wystawił Jan Zagajewski, a tymczasowo nabożeństwa sprawowano w kaplicy. Wiernych 490 osób. Proboszcz – Lassota, k. 3.
- O s i ę c i n y.** Kościół wymagał naprawy. Do spowiedzi wielkanocnej było zobowiązanych 520 osób. Przybywało coraz więcej Żydów. Poprzedni proboszcz, Osiński, zrezygnował z probostwa, ale został jako zarządca. Ziemię parafialną zaś miano podzielić pomiędzy chłopów, k. 3.
- K o ś c i e l n a W i e ś.** Świątynia potrzebowała naprawy. Po śmierci poprzedniego proboszcza, Szczygielskiego, nastął nowy, nazwiskiem Grenca. Kaplica w Ruszkach, gdzie odprawiano nabożeństwa, k. 3-3^v.
- B r z e ś ć K u j a w s k i.** Świątynia wymagała naprawy. Nie podano ilości wiernych. Proboszcz – Feliks Lewiński⁶³, kanclerz wrocławski, za którego duszpasterstwo prowadził wikariusz Czechowicz, k. 3^v.
- W i e n i e c.** Świątynia w dobrym stanie. Do sakramentów wielkanocnych było ok. 700 osób. Proboszcz – Ignacy Mirosławski⁶⁴, kanonik wrocławski, za którego duszpasterstwo sprawował wikariusz Korpusiński, k. 3^v.
- W ł o c ł a w e k** (parafia św. Jana). Świątynia wymagała remontu. Nie podano liczby wiernych. Fundusze parafii zmniejszyły się po zarządzeniach Komisji Dobrego Porządku z 1787 i 1788 roku. Proboszcz – Kajetan Nowicki, mający do pomocy ks. Piątkow-

⁶² Wizytator nie zawsze pisał, czy chodzi o ogół wiernych, czy też o tych, którzy korzystali już z sakramentów wielkanocnych.

⁶³ Biogram tego prałata wrocławskiego zob. C h o d y Ń s k i, *Katalog*, s. 492-505.

⁶⁴ Biogram tego kanonika wrocławskiego zob. C h o d y Ń s k i, *Katalog*, s. 631-632.

skiego. We wsi Wistka był kościół parafialny, nowy, wystawiony przez Zboińskiego, do którego w niedziele i święta dojeżdżał kapłan z Włocławka, albo z Dobrzynia. Podpis dziekana brzeskiego Jana Wiconowskiego⁶⁵, k. 4.

K r u s z y n. Wieś królewska. Kościół murowany. Wiernych 1215. Proboszcz – Jan Wiconowski, dziekan brzeski. W 1788 roku zabudowania parafialne spaliły się, ale zaraz zostały odbudowane, k. 4-4^v.

68

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ABKP. Wiz. 68.**

[2. Tytuł oryg.] Wizyta dekanalna dekanatu brzeskiego kujawskiego w roku 1790 odprawiona.

[3. Daty krańc.] **1790.**

[4. Opis zewn. Pol. 2° (36,0 × 22,0 cm). Stan zachowania dobry. Oprawa w półpłótno nowa. kart liczbowanych 4. Karta pusta 4^v.

[5. Uwagi] Wizytacja podobna do poprzedniej, odwołująca się do dawnych opisów i podająca tylko to, co nowego zaszło.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

K l o b i a. Zamiast świątyni, była jeszcze kaplica. Wiernych było 430 osób. Proboszcz nazwiskiem Świątecki, k. 2.

B o n i e w o. Wieża groziła zawaleniem. Parafię, po śmierci [Pawła] Lesikowskiego, wziął w zarząd proboszcz z Lubrańca, Zorzarski, który przez Lesickiego, zakonnik konwentu z Lubrańca, sprawował duszpasterstwo w Boniewie. Wiernych było ok. 440 osób, k. 2.

L u b o n i n. Kościół tak zniszczony, że do odprawiania nabożeństw nie się nadawał. Wiernych z dziećmi nieco ponad 100 osób. Parafią zarządzał Jan Osiński, k. 2^v.

Z g ł o w i ą c z k a. Świątynia bardzo zniszczona. Parafią zarządzał Kosiński, kanonik regularny z Lubrańca. Wiernych przeszło 900 osób, k. 2^v.

L u b r a n i e c. Kościół murowany, w dobrym stanie. Wiernych ponad 800 osób. Przybywało coraz więcej innowierców i Żydów. Proboszcz – Jan Zorzarski, kanonik regularny, od 1789 roku, po śmierci poprzedniego proboszcza, Wandkowskiego, z innymi zakonnikami sprawował duszpasterstwo, k. 2^v-3.

D ą b i e [K u j a w s k i e]. Kościół nowy, drewniany, wystawiony ostatnio przez kolatora. Wiernych prawie 500 osób. Proboszcz – Andrzej Lassota, k. 3.

O s i ę c i n y. Kościół wymagał naprawy. Wiernych 530 osób. Proboszcza nie było, a kolator zapraszał kapłanów, najczęściej zakonników z Podgórze, aby sprawowali duszpasterstwo, k. 3.

K o ś c i e l n a W i e ś. Kościół stary, którego mury wymagały naprawy. Wiernych około

⁶⁵ Zapewne podpis ten kończył czynności dziekana, bo jego parafię w Kruszynie wizytował ktoś inny, ale nie wiadomo kto.

- 1000 osób. Proboszcz nazwiskiem Grenca. W parafii była kaplica w Ruszkach, dobrze utrzymywana przez miejscowych dziedziców, k. 3.
- B r z e ś ć** [Kujawski]. Kościół murowany, w dawnych wizytacjach dobrze opisany. Wiernych ok. 1500 osób. Proboszcz – Feliks Lewiński, kanonik wrocławski, który miał tu swojego wikariusza nazwiskiem Czechowicz, k. 3^v.
- W i e n i e c**. Kościół należycie utrzymany. Wiernych ok. 800 osób. Proboszcz – Riedt [Jan], kanonik wrocławski, który tego roku (1790) objął probostwo po kanoniku Mięrosławskim. Wikariusz, ten co dawniej, nazwiskiem Korpusiński, k. 3^v.
- W ł o c ł a w e k** (parafia św. Jana). Kościół murowany, dobrze utrzymany. Wiernych około 2000 osób. Proboszcz, Kajetan Nowicki, zatrudniał do pomocy reformatów franciszkanów z klasztoru we Wrocławku. Kościół parafialny w Wistce Szlacheckiej, niedawno odbudowany przez kolatora Zboińskiego, ale ten nie prezentował dotąd proboszcza, k. 3^v-4.
- W tym miejscu podpisał protokoły dziekan Jan Wiconowski.
- K r u s z y n**. Wieś królewska. Kościół murowany w należyтым porządku. Ówczesny proboszcz [Wiconowski] sprawił nowy chór z drewna dębowego. Wiernych do spowiedzi wielkanocnej ok. 1200 osób. Proboszcz, Jan Wiconowski, z pomocą zapraszanych kapłanów sprawował duszpasterstwo. Wizytował parafię i protokół podpisał wizytator Jan Miszewski, [pewnie dziekan kowalski, proboszcz Białotarska i zarządca parafii w Śmiłowicach], k. 4.

69

A. OPIS KSIĘGI

- [1. Sygn. akt.] **ABKP. Wiz. 69.**
- [2. Tytuł oryg.] Wizyta kościołów dekanatu gniewkowskiego uczyniona roku 1790.
- [3. Daty krańc.] **1790.**
- [4. Opis zewn.] Pol. 2° (35,0 × 20,5 cm). Karta 1.
- [5. Uwagi] Protokoły właściwie w szcążkowej formie, odwołujące się do dawnej wizytacji, nie zawsze nawet podające nazwisko proboszcza.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

- G n i e w k o w o**. Kościół przestawiał się jak dawniej. Część uposażenia parafii wypuszczono w dzierżawę, k. 1.
- B r a n n o**. Od dawna bez własnego proboszcza. Kolator sprowadzał różnych kapłanów dla opieki duszpasterskiej, k. 1.
- O s t r o w o** [koło Gniewkowa]. Proboszcz – Wawrzyniec Śmietkiewicz, od 1790 roku. Nie dawał dobrego przykładu, k. 1.
- M u r z y n n o**. Zarządca parafii, Kazimierz Ostrowski, wystawił nową plebanię, ale nie miał jeszcze instytucji na proboszcza, ponieważ spodziewał się kanonii kruszwicki, k. 1.
- C h ł e w i s k a**. Zarządca parafii, Antoni Rojewski, dotąd nie posiadający kanonicznej instytucji, k. 1.

- Szadłowice. Proboszcz, Jan Wochelski, norbertanin, wystawił nowa plebanię z gliny, krytą dachówką, k. 1.
- Parchanie⁶⁶. Stan jak dawniej, k. 1.
- Góra. Wyremontowano świątynię nakładem kolatora i proboszcza po połowie, k. 1^v.
- Solec [Kujawski]. Zarządca parafią, Raszewski, wydzierżawił niektóre grunta parafialne. Prowadził niezbyt przykładne życie, k. 1^v.
- Orłowo. Stan jak dawniej, k. 1^v.
- Pieranie. Stan jak dawniej. Ponieważ parafia otrzymała zaległą prowizję z Gocanova, należałoby zwrócić uwagę, aby dobrze fundusz ten wykorzystać.
- Inowrocław. Kościół Najświętszej Marii Panny na przedmieściu otrzymał nowa ścianę za ołtarzem wielkim, która się zapadła. Kościół parafialny w mieście należycie upiększony. Reszta jak dawniej, k. 1^v.

70

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ABKP. Wiz. 70.**

[2. Tytuł nadany] Wizytacja dekanatu kruszwickiego w 1790 roku.

[3. Daty krańc.] **1790⁶⁷.**

[4. Opis zewn.] Pol. 2° (36,5 × 24,0 cm). Stan zachowania dobry. Oprawa nowa w półpłótno. Kart liczbowanych 2.

[5. Uwagi] Wizytacja dziekańska, przez dziekana kruszwickiego Floriana Ostromięckiego przeprowadzona, przy współudziale komisarza wojskowo-cywilnego. Protokoły bardzo zwięzłe, z odwoływaniem się do stanu z poprzedniej wizytacji generalnej. Nie zawsze nawet podawano imiona i nazwiska pracujących kapłanów.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

- Strzelno. Kościół w stanie dobrym. Sakramenty sprawowane, staraniem proboszcza infułata, dobrze. Wybudowano od nowa połowę klasztoru dla zakonnic, a drugą połowę proboszcz miał wybudować na wiosnę przyszłego roku. Proboszczem był Franciszek Wieluński, infułat, mający dotąd dwóch wikariuszy, a obecnie, po odejściu księdza Fryderyka na prepozyturę szpitalną do Żnina, przyjął Wacława Dobrzelewskiego, k. 1.
- Stodolny. Stan jak dawniej. Proboszcz – Józef Karaś, kanonik lateraneński z Trzemeszna, po rezygnacji dotychczasowego proboszcza, Faustyna Chudzyńskiego. Było dużo kolonistów innowierców, którzy mieli swojego nauczyciela, k. 1.
- Ostrowo koło Strzelna. Stan jak dawniej. Wieżę [pewnie budowę nakazana w poprzedniej wizytacji] ukończono. Proboszcz, którego imienia i nazwiska nie podano, dobrze sprawował duszpasterstwo i prowadził gospodarstwo parafialne, k. 1-1^v.
- Rzadkiwn. Stan jak dawniej. Nie było zarzutów pod adresem proboszcza. Ukończył on proces o dziesięć, k. 1^v.

⁶⁶ Pisane jeszcze Parkanie.

⁶⁷ Nie ma pewności, czy ta data jest całkowicie dokładna.

- P i a s k i.** Stan kościoła i parafii dobry. Do pomocy w duszpasterstwie proboszcz zatrudniał jakiegoś kapłana (pewnie zakonnika) z Radziejowa, k. 1^v.
- S l a w s k.** Kościół wymagał natychmiastowej reperacji. Duszpasterstwo prowadzono dobrze. Proboszcz miał dwa procesy w sprawie przywrócenia parafii przysługujących jej dochodów, k. 1^v-2.
- O s t r o w o** nad Gopłem. Kościół murowany, ale wymagał pilnej naprawy. Była jakaś sprawa przeciwko proboszczowi, niepodanego imienia i nazwiska, którą badał dziekan i wyznaczony do pomocy ks. Pilachowski z Rzadkwina, którzy przesłali sprawozdanie do Konsystorza Włocławskiego. Grunta parafialne miał w dzierżawie aktualny dzierżawca wsi Popowa i Ostrowa, który, pewnie pod nieobecność właściwego proboszcza, utrzymywał w Popowie zakonnika, karmelitę, niepodanego imienia i nazwiska, który sprawował duszpasterstwo. Stan beneficjum parafialnego bardzo zły, k. 2.
- C h e ł m c e.** Kościół z ofiar wiernych poprawiony, chociaż stare ściany nie wróżą trwałości. Sporo nowych nabytków w paramentach liturg. Stan gospodarstwa parafialnego dobry, bo ówczesny proboszcz, którego imienia i nazwiska nie podano, wystawił wszystkie budynki nowe, k. 2-2^v.
- R z e c z y c a.** Stan jak dawniej. Parafią zarządzał proboszcz z Chełmc, który przysyłał tu kapłana dla spełniania powinności duszpasterskich, k. 2^v.
- B r u d n i a.** Stan jak dawniej. Proboszcz z Brudni i dziekan, pewnie Florian Ostromięcki, wystawił nowy budynek gospodarczy, k. 2^v.
- P ł o n k o w o.** Stan jak dawniej. Proboszczem był tu pewnie także dziekan miejscowy, który wystawił także i tu nowe zabudowania gospodarcze, k. 2^v.

71

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ABKP. Wiz. 71.**

[2. Tytuł nadany] Wizytacja dekanatu służewskiego w roku 1790.

[3. daty krańc.] **1790.**

[4. Opis zewn.] Pol. – Łac. 2° (36,0 × 22,0 c.). Stan zachowania dobry. Oprawa nowa w półpłótno. Kart liczbowanych 6.

[5. Uwagi] Jest to wizytacja dziekańska, przeprowadzana wg zarządzenia pasterskiego (pewnie biskupa Rybińskiego). Dziekanem był Michał Majewski, proboszcz w Ko-necku. Protokoły pisane były zwięźle, może przez notariusza dekanalnego, proboszcza ze Straszewa, Stanisława Cichockiego.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Informacja o przepisach dotyczących wizytacji wg punktów: Stan kościoła, sprawowanie sakramentów, uposażenie parafii, proboszcz i parafianie oraz uwagi związane z wypełnieniem zarządzeń poprzedniej wizytacji, ze zwróceniem uwagi na to, co nowego przybyło z wyposażenia, k. 1.

- S t r a s z e w o.** Kościół w stanie dobrym. Sakramenty sprawowane należycie. Beneficjum parafialne zarządzane przez proboszcza dobrze. Proboszcz – Stanisław Cichocki, od 1782 roku, gorliwy. W 1790 roku była w kościele straszewskim kradzież dwóch srebrnych kielichów i pateny. Wykaz rzeczy, jakie przybyły do wyposażenia świątyni, k. 1.
- O s t r o w ą s.** Kościół w stanie bliskim zawalenia. Sakramenty sprawowane należycie. Proboszcz sam zarządzał beneficjum parafialnym. Proboszcz – Zygmunt Rudowski, od 1785 roku. Wykaz nowych rzeczy kościelnych i korzystnych posunięć gospodarskich ówczesnego proboszcza, k. 1-2^v.
- K o n e c k.** Kościół w najgorszym stanie, ale trwa palenie cegły i przygotowania do budowy nowej świątyni. Sakramenty sprawowane należycie. Gospodarstwo prowadził sam proboszcz. Proboszcz – Michał Majewski, od 1781 roku, k. 1^v.
- S i n i a r z e w o.** Kościół w stanie nie najgorszym. Sakramenty sprawowane należycie. Gospodarstwo dzierżawił od 15 X 1789 roku ks. Michał Majewski, utrzymując w Siniarzewie zakonnik karmelity z Zakrzewa, który sprawował duszpasterstwo, chociaż sam ks. Majewski często też dojeżdżał. Były kłopoty z odbieraniem niektórych dziesięcin. Staraniem proboszcza i niektórych parafian sprawiono niektóre rzeczy do świątyni i wystawiono nową dzwonicę, k. 1^v-2.
- Ł o w i c z e k.** Kościół w stanie dobrym. Sakramenty sprawowane należycie. Gospodarstwo parafialne prowadził sam proboszcz. Proboszcz – Franciszek Sobiechowski, od 1783 roku. W 1790 roku ukończono nowy budynek o 4 pomieszczeniach, k. 2.
- S ę d z i n.** Kościół w dobrym stanie, ale nie był jeszcze konsekrowany. Sakramenty sprawowane należycie. Gospodarstwo parafialne w dzierżawie, stąd zabudowania zaniedbane. Proboszcz – Józef Zorawski, kanonik plocki, od 1776 roku. W Sędzinie utrzymywał kapelana franciszkanina, który sprawował duszpasterstwo. Sprawiono dwa nowe dzwony, zawieszono do poświęcenia do Włocławka, a także inne jeszcze rzeczy, k. 2^v.
- K o b i e l i c e.** Kościół, dzięki kolatorowi Niemojewskiemu, znacznie podreperowany, upiękaszony i wyposażony. Sakramenty sprawowane starannie. Gospodarstwo prowadził sam proboszcz, którym był Józef Mączyński, od 1789 roku, k. 2^v.
- G r a b i e.** Kościół w dobrym stanie. Sakramenty sprawowane należycie. Proboszczem był Piotr Markowski, od 1766 roku, k. 2^v.
- P o d g ó r z.** Kościół w dosyć dobrym stanie. Sakramenty sprawowane należycie, Gospodarstwa żadnego nie było, bo mało było ziemi. Mieszkanie dla proboszcza dobre i nowe. Proboszcz – Jan Gwoździkowski, od 1754 roku, rezydujący w Orłowie, już w Prusach, a tu sprawujący duszpasterstwo przy pomocy zakonników franciszkanów reformatów z klasztoru w Podgórzu. Wyliczono, co nowego sprawiono do kościoła. Był spór o pozytyw, w 1730 roku pożyczony do klasztoru, który zakonnicy teraz chcieli sprzedać. k. 2^v-3.
- S ł u z e w o.** Kościół i jego urządzenie wymagały znacznej naprawy. Sakramenty sprawowano należycie. Gospodarstwo parafialne prowadził sam proboszcz, którym od 1790 roku był Józef Ciechomski. Polecono, aby wybudować dzwonicę, bo dla bezpieczeństwa dzwony nie powinny być zawieszono w wieży, k. 3-3^v.
- Opis stanu kościoła i beneficjum w Służewie po dobrowolnej rezygnacji z probostwa tego Antoniego z Dembowej Góry Dembowskiiego, archidiacona pomorskiego⁶⁸

⁶⁸ Biogram tego prałata zob. C h o d y ń s k i, *Katalog*, s. 190-191.

i przejścia go przez Ignacego Ciechomskiego, sporządzony w obecności Michała Majewskiego, dziekana służewskiego, Piotra Markowskiego, proboszcza grabskiego i asesora dekanalnego oraz Stanisława Cichockiego, proboszcza straszewskiego, dnia 13 VII 1790 roku. Ten spis „fundi instructi” bardzo dokładny, zawiera opis świątyni i jej wyposażenia, uposażenia parafii, zabudowań parafialnych i inwentarza. Protokół ten podpisały osoby wyżej wymienione i nowy prepozyt służewski Ignacy Ciechomski, k. 4-6^v.

72

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ABKP. Wiz. 72.**

[2. Tytuł oryg.] Wizyta dekanatu brzeskiego kujawskiego w roku 1791 odprawiona.

[3. Daty krańc.] 1791.

[4. Opis zewn.] Pol. 2° (35,0 × 21,0 cm). Stan zachowania księgi dobry. Oprawa w półpłótno, nowa. Kart liczbowanych 3. Karty puste: 1^v, 3^v. Przy oprawie zakleiono brzegi kart z częścią tekstu.

[5. Uwagi] Wizytacja dziekańska, odbyta przez dziekana Jana Wiconowskiego. Pojęcie proboszcz i rządcą stosowano w protokołach często zamiennie. Wizytator nie zwykł podawać imion proboszczów.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Uwaga początkowa, że w dekanacie brzesko-kujawskim było 12 parafii. Ponieważ w dawniejszych wizytacjach podawano wszystkie szczegóły, dlatego teraz notowano tylko to, co było nowego.

K ł o b i a. Wieś królewska. Kościół parafialny, przy którym był proboszczem Świątecki, sam sprawujący duszpasterstwo. Wiernych zobowiązanych do spowiedzi wielkanocnej było 425 osób. Wykaz nowo sprawionych rzeczy, k. 2.

B o n i e w o. Wieś dziedziczna Glińskich. Proboszcza własnego nie było, jedynie zakonnik, kanonik regularny z Lubrańca, sprawował opiekę duszpasterską. Wiernych zobowiązanych do spowiedzi wielkanocnej było 230 osób, k. 2.

L u b o m i n. Wieś duchowna⁶⁹, z kościołem, w którym proboszczem był Jan Osiński. Do spowiedzi wielkanocnej było 96 osób, k. 2.

L u b r a n i e c. Miasteczko dziedziczne Dąbskich. Proboszczem był Jan Zdrzarski, kanonik regularny, mający przy sobie kilku zakonników⁷⁰. Sakramenty sprawowano należycie. Do spowiedzi wielkanocnej było zobowiązanych ok. 800 osób. Coraz więcej przybywało Żydów, k. 2-2^v.

D a b i e [Kujawskie]. Wieś dziedziczna Zagajewskich. Kościół nowy, przy którym proboszczem był Andrzej Lassota. Wiernych do spowiedzi wielk, było ok. 400, k. 2^v.

⁶⁹ Będąca własnością Kościoła.

⁷⁰ Ciekawe, dlaczego nie użyto określenia, że był tam klasztor.

- O s i ę c i n y. Wieś dziedziczna Gzowskich. Proboszcza własnego nie było, tylko kolator sprowadzał zakonniką, aby sprawował duszpasterstwo. Do spowiedzi wielk, było ok. 500 osób. Do Osiecin przybywało coraz więcej Żydów, k. 2^v.
- K o ś c i e l n a W i e ś. Wieś dziedziczna Kanigowskich. Proboszczem był Grenca. Do spowiedzi wielkanocnej było ponad 900 osób. Kościół w dobrym porządku, k. 2^v.
- B r z e ś ć Kujawski. Miasto. Proboszczem był Feliks Lewiński⁷¹, kanclerz włocławski, mający tu wikariuszy Czechowicza i Kapuścińskiego, którzy z pomocą dominikanów sprawowali duszpasterstwo. Do spowiedzi było ok. 1500 osób. Żydów mieszkało tu przeszło 100 osób, k. 2^v.
- W i e n i e c. Wieś duchowna. Proboszczem był Riedt⁷² [Jan – penitencjarz włocławski], który miał tu wikariusza, ale nie podano nazwiska. Do spowiedzi wielk, było ok. 700 osób, k. 2^v-3.
- W ł o c ł a w e k. Miasto duchowne. Proboszcz – Kajetan Nowicki, który sam, z pomocą innych księży, sprawował duszpasterstwo. Do spowiedzi wielkanocnej było około 2000 osób, k. 3.
- W i s t k a [Szlachecka]. Wieś dziedziczna Zboińskich. Osobnego proboszcza jeszcze nie było, k. 3.
- K r u s z y n. Wieś królewska. Proboszcz – Jan Wiconowski, który z pomocą zakonników, może dominikanów z Brześcia, sprawował duszpasterstwo. Do spowiedzi było ok. 1200 osób, k. 3.
- Protokół podpisał własnoręcznie Jan Wiconowski, proboszcz kruszyński, dziekan brzesko-kujawski, k. 3.

73

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ABKP. Wiz. 73.**

[2. Tytuł nadany] Wizytacja dekanatu gniewkowskiego w 1791 roku.

[3. Daty krańc.] **1791.**

[4. Opis zewn.] Pol. 2° (35,0 × 21,0 cm). Stan zachowania dobry. Oprawa nowa w półpłótno. Karta 1.

[5. Uwagi] Protokoły bardziej niż lakoniczne. Trudno nawet tę pozycję nazywać księgą, tyle, że ten protokół stoi w szeregu innych. Wiadomości bardzo mało. Nie podano nawet imienia i nazwiska wizytującego dziekana.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

G n i e w k o w o. Parafia coraz bardziej zaniedbana. Grozi nawet konieczność doniesienia na dziekana i proboszcza gniewkowskiego do władz pruskich o nadużyciach, k. 1.

B r a n n o. Proboszcza w dalszym ciągu nie było. Nowy kolator, który kupił dobra Bran-

⁷¹ Biogram tego pralata włocławskiego, potem sufragana włocławskiego, a następnie biskupa podlaskiego, zob. C h o d y ń s k i, *Biskupi sufragani*, s. 77-78.

⁷² Biogram tego kanonik włocł. zob. C h o d y ń s k i, *Katalog*, s. 783-785.

- no, dawnym zwyczajem utrzymuje tylko kapelanów, ci jednak o sprawy duszpasterkie nie dbają, k. 1.
- O s t r o w o k. Gniewkowa. Stan taki, jak w poprzednich wizytacjach, k. 1.
- M u r z y n n o. Proboszcz, Kazimierz Ostrowski, otrzymawszy kanonię kaznodziei w Kruszwicy, w parafii nie mieszkał, beneficjum zaś wydzierżawił szwagrowi, a w parafii utrzymywał kapelana zakonnika, k. 1.
- C h l e w i s k a. Stan taki jak dawniej. Zarządca parafii, Antoni Rojewski, w dalszym ciągu nie miał kanonicznej instytucji, k. 1.
- S z a w ł o w i c e. Parafia dobrze prowadzona tak co do duszpasterstwa, jak i zarządu beneficjum, k. 1.
- P a r c h a n i e. Stan taki jak dawniej, k. 1.
- G ó r a. Podeszły w latach proboszcz miał coraz mniej sił, ale jeszcze po dawnemu sprawy parafialne były prowadzone, k. 1.
- S o l e c [Kujawski]. Zarządzał parafią Mateusz Raszewski, żyjąc biednie i gospodarstwem się nie trudniąc, k. 1.
- P i e r a n i e. Z prowizji otrzymanej (było o tym w poprzedniej wizytacji), naprawiono dach świątyni. Proboszcz utrzymywał kapelana spośród zakonników karmelitów, z uwagi na napływ pielgrzymów, k. 1.
- I n o w r o c ł a w. Stan taki jak dawniej. W kościele farnym (w mieście) przybywało ozdób na ołtarzach, k. 1^v.

74

A. OPIS KSIĘGI

- [1. Sygn. akt.] **ABKP. Wiz. 74.**
- [2. Tytuł oryg.] Opis kościołów dekanatu kruszwickiego podczas wizyty dekanalnej w roku 1791 odprawionej.
- [3. Daty krańc.] **1791.**
- [4. Opis zewn.] Pol. 2° (36,5 × 25,5 cm). Stan zachowania dobry. oprawa nowa w półpłótno. Kart 3.
- [5. Uwagi] Wizytacja dziekańska przeprowadzona przez dziekana Floriana Ostromięckiego. Dekanat ten leżał już w Prusach.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

- S t r z e l n o. Stan kościoła taki jak w wizytacji poprzedniej. Bractwo Różańcowe odzyskało swoje uposażenie, które odbierał jego promotor Wacław Dobrzelewski. Infulat, pewnie proboszcz ze Strzelna, Franciszek Wieluński, zapisał do kaplicy św. Restytuta pewną sumę, lokowaną na browarze miejskim, na msze. Ziemię należącą do prebendy Świętego Ducha, proboszcz wydzierżawiał, k. 2.
- O s t r o w o k. Strzelna. Wszystko tak jak dawniej, k. 2.
- R z a d k i n. Naprawiono dach na kościele. Duszpasterstwo i gospodarka w beneficjum dobrze prowadzone, k. 2.
- S t o d o ł y. Kościół w należytym porządku. Sakramenty sprawowane dobrze. Był pro-

blem z dziesięciną pobieraną z niektórych wsi, którą teraz chcieli przejąć protestanci, k. 2-2^v.

Sł a w s k. Stan taki jak dawniej. Pewne problemy z pobieraniem opłat, które teraz przejmowały władze pruskie, k. 2^v.

P i a s k i. Stan taki jak dawniej, Wyremontowano wieżę. Proboszcz sprawił zegar, k. 2^v.

C h e ł m c e. Stan jak dawniej. Proboszcz wystawił niektóre zabudowania. Miał wika-riusza, Tomasza Bielawskiego, k. 3^v.

O s t r o w o n. G o p ł e m. Stan taki jak dawniej. Trwał remont świątyni, ale zatrzymany z powodu zimy. Zabudowania gospodarskie w nienajlepszym stanie, k. 2^v-3.

R z e c z y c a. Stan taki jak dawniej. Był problem odzyskania zapisanej sumy, złożonej w regencji pruskiej. Zarządca parafii, ks. Cieński, zdał duszpasterstwo na proboszcza z Połajewa Onufrego Łyskowskiego, który osobiście, lub z pomocą zakonników, sprawował duszpasterstwo, k. 3.

P ł o n k o w o. Stan taki jak dawniej. Proboszcz, sam mieszkając w Brudni, miał franciszkanina z Inowrocławia, który sprawował duszpasterstwo, k. 3.

B r u d n i a. Stan parafii i beneficjum dobry. Proboszcz sam sprawował wszystkie obo-wiązki, k. 3.

Na zakończenie protokółów, podpisał je własnoręcznie dziekan, Florian Ostromięcki, k. 3.

75

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ABKP. Wiz. 75.**

[2. Tytuł nadany] Wizytacja dekanatu niezawskiego w 1791 roku.

[3. Daty krańc.] **1791.**

[4. Opis zewn.] Łac. 2° (34,5 × 21,5 cm). Stan zachowania dobry. Wprawa nowa w półpłótno. Kart liczbowanych 2. Karta pusta 2^v.

[5. Uwagi] Wizytacja dziekańska przeprowadzona przez Józefa Nałęcz Sławińskiego, kanonika kruszwickiego, dziekana niezawskiego, proboszcza w Lubaniu, dnia 8 X 1791 roku.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

N i e s z a w a. Miasto królewskie i kościół patronatu król. Opis świątyni. Proboszcz – Antoni Dembowski⁷³, scholastyk wrocławski, od 1789 roku, tu nierezydujący. Kościół w P r z y p u ś c i e, dawniej parafialny. Parafią zarządzał i jednocześnie miał prebendę Panków Andrzej Rejer. Natomiast prebendę Krzywdów miał Wojciech Romanowicz, k. 1.

R a c i ą ż e k. Miasto biskupa wrocławskiego. Opis świątyni. Proboszczem był Mikołaj

⁷³ Biogram tego scholastyka wrocławskiego i archidiacona pomorskiego zob. C h o d y ń s k i, *Katalog*, s. 190-191.

Chomętowski⁷⁴, kanonik wrocławski, od 1790 roku, rezydujący przy katedrze. Parafią zarządzał Antoni Plecki, k. 1-1^v.

Z b r a c h l i n. Wieś kapituły wrocławskiej. Opis świątyni murowanej. Proboszcz – Jan Tabaczyński, od lat 20-tu był w tej parafii, k. 1^v.

S ł o Ń s k. Wieś król. Po zniszczeniu kościoła przez wylew Wisły, była tylko kaplica drewniana. Proboszcz – Andrzej Miszewski, k. 1^v-2.

L u b a n i e. Wieś kapituły wrocławskiej. Opis świątyni, która wymagała większej opieki ze strony kolatorów. Proboszcz – Józef Nałęcz Sławiński, kanonik kruszewicki, dziekan nieszawski, od 1771 roku, k. 2.

76

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ABKP. Wiz. 76.**

[2. Tytuł nadany] Wizytacja dekanatu radziejowskiego w 1791 roku.

[3. Daty krańc.] **1791.**

[4. Opis zewn.] Łac. Pol. 2° (35,5 × 21,0 cm). Stan zachowania dobry. Oprawa w półpłótno, nowa. Kart liczbowanych 4.

[5. Uwagi] Wizytacja dziekańska. Protokoły rozpoczynają się od opisu położenia parafii. Odwoływano się do wizytacji poprzednich. Podawano tu też wiadomość, czy prowadzono księgi metryk.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

B y c z y n a. Świątynia wymagała odbudowy od podstaw. Nie było nowych zakupów do niej. Był organista. Sakramenty sprawowane należycie. Gospodarstwo parafialne prowadził sam proboszcz, którym był Florian Pajerski, tu rezydujący, chociaż miał prałaturę scholasterię w Kruszwicy. Pozostałe sprawy, jak dawniej, k. 1.

W i t o w o. Kościół drewniany, w stanie dobrym. Nie było nowych zakupów do świątyni. Dziedzic dóbr Samszyce Gzowski i Aleksander Kisielewski, dziedzic Powąlkowic, nie byli w tym roku u spowiedzi wielkanocnej i proboszcz nie wiedział, czy byli gdzie indziej. Proboszcz – Marcin Bezuchocki, rektor Seminarium Wrocławskiego, mieszkający we Wrocławku. W Witowie, jako wikariusz, był Walenty Mazurkiewicz. Pozostałe sprawy, jak w wizytacjach poprzednich, k. 1-1^v.

P o ł a j e w o. Kościół drewniany, którego reperacja ma nastąpić. Kolator zakupił dwa ornaty, a proboszcz patenę do noszenia wiatyku chorym. Sprawowanie sakramentów należyte. Gospodarstwo prowadził sam proboszcz, którym był od 1790 roku. Onufry Łykowski, mieszkający w Połajewie, Pozostałe sprawy, jak dawniej, k. 1^v.

P i o t r k o w [Kujawski]. Wieś, z kościołem murowanym, wymagającym naprawy, do czego został zobowiązany proboszcz. Były nowe nabytki wyposażenia świątyni. Sakramenty sprawowane odpowiednio. Gospodarstwo prowadził proboszcz, wysta-

⁷⁴ Biogram tego kanonika wrocławskiego zob. C h o d y Ń s k i, *Katalog*, s. 122-123.

- wiając niektóre zabudowania. Proboszczem był Michał Lenczowski⁷⁵, kanonik włocławski, częścią we Włocławku, częścią w parafii mieszkający. Wikariuszem był Jan Drabikowski. Pozostałe sprawy, jak w poprzednich wizytacjach, k. 1^v-2^v.
- B y t o ń.** Kościół drewniany wymagał niektórych remontów. W tym roku naprawiono pozytyw, ale organista, twierdząc, że nie był opłacany, nie chciał dalej pracować. Przybyły niektóre rzeczy do wyposażenia świątyni. Sakramenty sprawowano należycie. Beneficjum kościelnym zarządzał Jan Nepomucen Zdziarski, prepozyt z Lubrańca, będący i tu proboszczem. Natomiast zarządcą parafii był Franciszek Leniecki, tak jak i proboszcz wywodzący się z kanoników regularnych z Lubrańca, k. 2^v-3.
- K a c z e w o.** Kościół drewniany, wymagający naprawy, zwłaszcza wieżyczka, która mogłaby zawalić świątynię. Wyposażenie kościoła, tak jak to opisano w wizytach poprzednich. Sakramenty sprawowano należycie. Gospodarstwo parafialne prowadził sam proboszcz. Był nim Bartłomiej Beliński, tu mieszkający, k. 3-3^v.
- R a d z i e j ó w.** Miasto Radziejów. Kościół wymagał gruntownej naprawy w murach. Sakramenty sprawowano należycie. Beneficjum parafialnym zarządzał superior zakonu pijarów. Był nim, a także proboszczem parafii, Jakub Gołaski. Duszpasterstwo zaś sprawował także zakonnik z klasztoru pijarów, Franciszek Salezy Kossowski, k. 3^v-4.
- B r o n i e w o.** Kościół drewniany, będący w bardzo dobrym stanie. Nowe paramenty liturgiczne sprawione staraniem z Karnkowskich Bratoszewskiej. Sakramenty sprawowano należycie. Beneficjum parafialne użytkował sam proboszcz, którym był Antoni Chrzanowski, mieszkający w Broniewie. Przygotowywał on materiał na nowa plebanię, k. 4.
- K r z y w o s ą d z.** Kościół drewniany, nowy, ale dachówka wymagała podrzucenia wapnem. Nie było stałego proboszcza, a beneficjum parafialne uprawiał kołator. Parafią zarządzał proboszcz z Buczyni, Florian Pajerski, zaś kapelanem, spełniającym duszpasterstwo był niejaki ks. Grabski, k. 4^v.
- S a d l n o.** Kościół w części murowany, a w części drewniany. Kaplica prywatna w Ziemięcinie. Był organista. Inne sprawy, jak w wizytacji poprzedniej, k. 4^v.

A. OPIS KSIĘGI

- [1. Sygn. akt.] **ABKP. Wiz. 77.**
- [2. Tytuł nadany] Wizytacja dekanatu służewskiego z 1791 roku.
- [3. Daty krańc.] **1791.**
- [4. Opis zewn.] Pol. 2° (35,0 × 22,0 cm). Stan zachowania dobry. Oprawa nowa w półpłótno. Kart liczbowanych 3.
- [5. Uwagi] Wizytacja dziekańska. Nie podano nazwiska dziekana, ale wiadomo, że był nim Michał Majewski, proboszcz z Konecka. Przeprowadzana była według czterech punktów podanych z rozporządzeniu pasterskim. Dziekan zdaje się, że głębiej nie wni-

⁷⁵ Biogram tego kanonika, a potem kustosa włocławskiego zob. C h o d y ń s k i, *Katalog*, s. 487, 489.

kał w problemy parafii, bo wszędzie widział tylko dobre strony. Ciekawe, że nikomu nie przypisał tytułu *proboszcz*, a tylko *rządca*. Te terminy z pewnością były stosowane zamiennie.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

- Ł o w i c z e k. Świątynia w stanie dobrym. Sakramenty sprawowane należycie. Gospodarstwo beneficjalne prowadził sam zarządca parafii, którym był Jerzy Skomerski, asesor dekanatu, k. 1.
- B a d k o w o. Świątynia utrzymana dobrze. Sakramenty sprawowane należycie. Gospodarstwo prowadził sam zarządca parafii, którym był Franciszek Sobiechowski, k. 1.
- S i n i a r z e w o. Świątynia w dobrym stanie. Sakramenty sprawowane należycie., Gospodarstwo beneficjalne było w dzierżawie, przez co zabudowania niszczały. Zarządcą parafii był Michał Majewski, który obowiązki duszpasterskie sprawował przez swojego kapelana spośród zakonników karmelitów z Zakrzewa. Były problemy z oddawaniem dziesięcin, przez co trudno będzie utrzymać tu osobnego proboszcza, k. 1-1^v.
- S ę d z i n. Świątynia w dobrym stanie, ale nie była konsekrowana. Sakramenty sprawowane należycie. Gospodarstwo znajdowało się w dzierżawie, ale zabudowania były w dobrym stanie. Zarządcą parafii był Józef Zurawski, kanonik płocki, który w parafii miał kapelana, zakonnika franciszkanina, k. 1^v.
- K o b i e l i c e. Świątynia ostatnio naprawiana. Sakramenty sprawowane należycie. Gospodarstwo uprawiał sam zarządca parafii, a był nim Józef Mączyński. W nocie na zakończenie tego protokołu podano szczegóły związane z gruntowną naprawą świątyni. Została ona przeprowadzona staraniem kolatora, Antoniego Niemojewskiego⁷⁶, kanonika wrocławskiego, dziedzica Michałowa i Kobielic. Podano też opis świątyni i jej wyposażenia, k. 1^v-2^v.
- G r a b i e. Świątynia w stanie dobrym. Sakramenty sprawowane należycie. Gospodarstwo prowadzone przez zarządcę parafii, Piotra Markowskiego, k. 2^v.
- P o d g ó r z. Świątynia w dosyć dobrym stanie. Sakramenty sprawowano należycie. Gospodarstwa beneficjalnego nie prowadzono, raz że mało było gruntu, a po drugie, proboszcz Jan Gwoździkowski nie mieszkał w tej parafii, a w Orłowie, parafii inkorporowanej do Podgórze. Obowiązki duszpasterskie spełniał za pośrednictwem zakonników franciszkanów reformatów z Podgórze. Był dawny problem z pozytywnym, pożyczonym w 1730 roku zakonnikom oraz z dziesięcinami z Podgórze, k. 2^v.
- S ł u z e w o. Świątynia murowana, wymagała remontu i uzupełnienia wewnętrznego wystroju. Braki spowodowane były pożarem. Sakramenty sprawowano należycie. Gospodarstwo prowadził zarządca parafii, Ignacy Ciechomski, który wraz z wikariuszem, Szymonem Kowalkowskim, prowadził duszpasterstwo, k. 3.
- O s t r o w a s. Zaczęto budowę nowej świątyni murowanej, ale szła ona z oporem. Sakramenty sprawowano należycie. Gospodarstwo prowadził sam zarządca parafii, który z pomocą utrzymywanego kapelana zakonnika, prowadził duszpasterstwo, k. 3.
- S t r a s z e w o. Świątynia w przyzwoitym stanie, ale niekonsekrowana. Sakramenty sprawowane należycie. Gospodarstwo beneficjalne prowadzone przez zarządcę parafii, Stanisława Cichockiego, który osobiście sprawował duszpasterstwo, k. 3-3^v.

⁷⁶ Biogram tego kanonika wrocławskiego zob. C h o d y Ń s k i, *Katalog*, s. 667-668.

K o n e c k. Świątynia bardzo zniszczona, ale kolator zbierał materiał na nową i to murowaną. Sakramenty sprawowano należycie. Gospodarstwo prowadził sam zarządca parafii, a był nim Michał Majewski, dziekan służewski, k. 3^v.

78

A.OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ABKP. Wiz. 78(385).**

[2. Tytuł oryg.] Wizyta dziekańska brzeskiego dekanatu 1816 roku odbyta.

[3. Daty krańc.] **1816.**

[4. Opis zewn.] Pol. 2° (36,0 × 23,5 cm). Stan zachowania dobry. Oprawa nowa w półpłótno. Stron liczbowanych cyframi rzymskimi V, cyframi zaś arabskimi 71. Strona pusta: V^v.

[5. Uwagi] Wizytacja dziekańska przeprowadzona po wstąpieniu na stolicę diecezji wrocławskiej biskupa Franciszka Skarbek Malczewskiego. Przeprowadzona była w miesiącu styczniu i lutym 1816 roku przez dziekana brzeskiego Jana Świąteckiego. Nie zawsze zachowywano kolejność pytań i odpowiedzi, jak to było z zarządzeniu biskupa. Pierwszy raz notowano nazwiska prowizorów, jeżeli byli, których obowiązkiem było zbieranie pokładnego, płaconego przy pogrzebach. Przedmiotem zainteresowania był także stan bibliotek parafialnych, a nawet własnych bibliotek proboszczów, stąd w niektórych przypadkach podano ich katalogi. Uwagi te odnoszą się do wszystkich wizytacji z 1816 roku.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Karta tytułowa z tytułem, takim jak podano wyżej, a pod nim indeks parafii sporządzony przez ks. Stanisława Chodyńskiego, s. I.

Punkty do wizytacji dziekańskiej, opracowane zapewne albo przez biskupa Malczewskiego, albo przez Konsystorz Wrocławski. Było ich 34, s. II-V

Wyjaśnienie z jakiej okazji była ta wizytacja, s. I.

B o n i e w o

Proboszczem był Balcer Siramski, kanonik lateraneński z Lubrańca, od lat 15, s.1

Opis drewnianej świątyni pw. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny i jej wyposażenia. Prawo patronatu należało do Glińskich. Prowizorów nie było, bo parafia mała i nie było wiele tzw. akcydensu. Nie było uposażenia na organistę, ani na szkołę, której też nie było, s. 1-3.

Uposażenie parafii i inwentarz. Wyliczono osoby mieszkające z proboszczem i zatrudnione w gospodarstwie. Osobnego cmentarza jeszcze nie było. Nie było szpitala. Wsie parafialne: Boniewo, Wola Paruszevska, Arciszewo, Osiecz Wielki, Łąkie Wielkie, Łąkie Zwiastowe, karczmy Dziewczeraja i Zabawa oraz osady młyńskiej „Czartolenia”⁷⁷. Wiernych ogółem było dusz ok. 400, s. 3-5.

⁷⁷ Lekcja niepewna.

Uwaga, że w dekanacie trzy parafie nie miały proboszczów, tylko zarządców, a to Lubomin, Osiećciny i Kościelna Wieś. Proboszcz z Boniewa miał w zarządzie parafię Lubomin, ponieważ nikt z kapłanów nie chciał tej parafii objąć z powodu szczupłego dochodu, s. 5.

Nie było innych kościołów. Nie było bractwa. Uwaga, że dawniej było łatwiej o pomoc zakonników, s. 5.

Uwaga osobista dziekana Świąteckiego, że rządcą tego kościoła był dobrym duszpasterzem i czystych obyczajów, s. 5.

L u b o m i n

Zarządzał parafią Balcer Siramski, proboszcz z Boniewa, s. 6.

Opis drewnianej świątyni pw. Świętej Trójcy, fundowanej przez biskupa sufragana wrocławskiego, Marcina Chyczewskiego⁷⁸, i jej wyposażenia. Prawo patronatu należało do sufraganów wrocławskich. Prowizorów i szkoły nie było, s. 6-7.

Uposażenie parafii i inwentarz. Osobnego cmentarza jeszcze nie było. Parafia liczyła tylko 110 dusz i składała się tylko ze wsi Lubomin i Rumunku, bez nazwy, gdzie dwie rodziny mieszkały, s. 7-9.

Z g ł o w i ą c z k a

Duszpasterzem, jako wikariusz, był Mateusz Wesołowski, kanonik regularny z Lubrańca. Opis świątyni murowanej, pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny i jej wyposażenia. Parafia inkorporowana kanonikom regularnym lateraneńskim z Lubrańca i do nich należało prawo patronatu. Prowizorów i szkoły nie było, s. 9-11.

Uposażenie parafii. Gospodarstwa wikariusz nie prowadził. Osobnego cmentarza grzebalnego jeszcze nie było. Szpitala nie było. Wsie parafialne: Żydowo, Żydówek, Janiszewek, Janiszewo, Wola Sosnowa, Holendry Wolskie, gdzie był pastor innowierczy, Nizin, Zaborowo Holendry, gdzie był także pastor innowierczy, Siemnowek, Siemnowo, Grójec, Grójczyk, gdzie także był pastor innowierczy, osada młyńska Klawisz, Sułkówek, Smogorzewo, Smółkowo, Krowice, Kwilno, Nizinek, Borek, Skowronkowo i Zgłowiączka. Wiernych było 1060 dusz. Był opuszczony już kościółek pw. Świętego Krzyża w Grójcu. Bractwa żadnego nie było, s. 11-13.

Uwaga wizytatora zawierająca pochwałę dla duszpasterza, s. 13.

L u b r a n i e c

Proboszczem był Wojciech Jasiński, kanonik regularny, a jego zastępcą Walenty Jurkiewicz, także z tego zakonu, s. 13.

Opis murowanego kościoła pw. św. Jana Chrzciciela, dawniej tylko parafialnego, a od 1499 roku także klasztornego kanoników regularnych lateraneńskich, którzy wybierali ze swego grona proboszcza, ustanawianego następnie przez biskupa wrocławskiego. Zatem prawo patronatu należało do tego zakonu. Opis wyposażenia świątyni. Szkoły parafialnej nie było, ale w mieście była Szkoła Elementarna, gdzie nauczycielem był Tobiasz Kryger. Zastępca proboszcza często odwiedzał szkołę, mając wgląd w to, czego uczono, a niedziele miewał z dziatwą naukę religii. Nauczyciela utrzymywano ze składem mieszczan i włościan pobliskich wiosek, s. 13-16.

⁷⁸ Biogram tego sufragana wrocławskiego zob. Ch o d y ń s k i, *Biskupi sufragani*, s. 75-77.

Uposażenie parafii i inwentarz. Był już oddzielny cmentarz grzebalny, położony za miastem. Miejscowości parafialne: miasto Lubraniec i wsie: Piaski, Dobieżyn, Lubrańczyk, Siarczyce, Biernatki, Ossowo, folwark Turowo, Kazanie wieś, folwark Bielawy, Krowice, Kalny Redecz, Korzeszynek oraz dwa młyny wodne i dwa wiatraki. Wiernych ok. 1800 dusz. Były bractwa: Szkaplerza św., św. Anny i św. Józefa, s. 16-19.

Uwaga pozytywna dziekana o gorliwości duszpasterskiej zastępcy proboszcza, Walentego Jurkiewicza, s. 19.

Dąb i e [Kujawskie]

Proboszcz – Augustyn Gembicki, s. 19.

Opis świątyni drewnianej, pw. Wszystkich Świętych, patronatu Józefa Zagajewskiego. Opis świątyni i jej wyposażenia. Szkoły nie było, s. 19-21.

Uposażenie parafii i inwentarz. Osobnego cmentarza grzebalnego jeszcze nie było. Był szpital, niedawno przez kolatora wystawiony. Do parafii należały wsie: Dąbie, Borucin, Redecz Krukowy, Wola Kąkowa, i Stok. Wiernych było ok. 450 dusz. Było bractwo Świętej Trójcy, s. 21-22.

Uwaga pozytywna dziekana o proboszczu z Dąbia, s. 22.

Osięciny

Zarządcą był Ignacy Giziński, prezentowany przez kolatora, w 1814 roku, ale tenże kolator zażądał, aby nie był instytuowany na proboszcza, dla jakiego powodu, dziekan nie wiedział, s. 23.

Opis świątyni drewnianej pw. św. Prokopa, bardzo zniszczonej. Prawo patronatu należało do Gzowskiego. Opis wyposażenia świątyni. Prowizorów nie było. Nie było też szkoły, s. 23-25.

Uposażenie parafii i inwentarz. Nie było jeszcze osobnego cmentarza do grzebania zmarłych. Szpitala nie było. Na placu, gdzie stał poprzednio, zarządca parafii chciał postawić dom dla szkoły, jednak kolator chciał ten plac zabrać, celem wystawienia oberży. Wsie parafialne: Osięciny, Borucimek, Jarantowice, Jarantowiczki, Bauszewa, Wola Skarbkowa, Zbłąg i karczma zwana Wygoda. Wiernych było ok. 800 osób, s. 25-26.

Kościelna Wieś

Parafią zarządzał, jako kapelan, na rok zatrudniony przez kolatora, Andrzej Kamrowski, od 1815 roku, s. 27.

Kościół murowany, którego kolatorem był Wróblewski, dożywotni dzierżawca dóbr właścicieli Kościelnej Wsi i dóbr kościelnych, Opis świątyni i jej wyposażenia. Prowizorami, odbierającymi pokładne byli gospodarze z Kościelnej Wsi: Marcin Głowacki i Paweł Ziółkowski. Szkoły nie było, s. 27-29.

Uposażenie parafii i inwentarz. Dochód z probostwa, po śmierci ostatniego proboszcza, przywłaszczył sobie kolator. Był plac wyznaczony na cmentarz za wsią, ale nikt tam nie był jeszcze pochowany. Wsie parafialne: Kościelna Wieś, Bodzanówek, Poczeryn, Bilno, Mała Ujma, Ruszki z karczma Dunaj, Krotoszyn, Sęczkowo, Bartłomiejowice z rumunkiem Kopani nazwanym, Zagajewice, Żakowice, Lekarzewice, Konary, Osłonki, Ozdoba. Wiernych ok. 1200 dusz. Kaplica publiczna we wsi Ruszki (Rożki), będącej własnością Umińskich. Było bractwo Opatrzności Bożej, s. 29-31.

Uwaga dziekana o zarządcy, że będąc krótko, jeszcze nie dał dowodów gorliwości, ale nic zdrożnego o jego zachowaniu nie było słyhać, s. 31.

R u s z k i⁷⁹

Kaplica publiczna w parafii Kościelna Wieś. Kapelanem był Franciszek Leniecki, kanonik regularny z Lubrańca, od lat 12. Kaplica drewniana, fundowana przez Umińskich. Opis kaplicy drewnianej, wymagającej remontu i jej wyposażenia. Miała indult na odprawianie nabożeństw, ale wymagał przedłużenia na następne lata. Uwaga dziekana o kapelanie, który był już bardzo podeszły w latach i należytego porządku nie mógł utrzymać, także gdy chodziło o nabożeństwa, s. 31-33.

W i e n i e c.

Proboszczem był Jan Wierciński⁸⁰, kanonik kaznodzieja wrocławski, od lat kilkunastu. W Wieńcu miał wikariusza, k. 33.

Opis świątyni drewnianej, pw. św. Mikołaja, którego kołatorem był biskup wrocławski. Opis wyposażenia. Nie było prowizorów i pokładne odbierał wikariusz, a był nim jeden z franciszkanów (pewnie z Włocławka). Szkoły nie było, tylko organista z własnej chęci uczył kilku chłopców, s. 33-36.

Uposażenie parafii i zabudowań parafialnych. Inwentarza nie było, gdyż ziemię zabrał rząd pruski. Osobnego cmentarza nie było. Szpital dla ubogich wystawił ostatnio proboszcz. Do parafii należały wsie: Wieniec, folwark Dziadowo, folwark Mazurowo, młyn Zawada, folwark Polowa Karczma, rumunek Brzeskim zwany, Kąty, Nowy Młyn, Siedlmin, Wolica, rumunek Gustorzyn, Jaranowo, Jaranówek, folwark Dubielewo, Wiernych ok. 900 dusz, s. 36-38.

Uwaga dziekana o wikariuszu, że był pilny w duszpasterstwie i obyczajów nienagannych, s. 38.

K r u s z y n.

Proboszcz – Antoni Lewiński⁸¹, kanonik wrocławski, od lat 12 [w Kruszynie miał swojego wikariusza], s. 38.

Opis świątyni murowanej, pw. świętego Krzyża. Prawo patronatu dawniej należało do monarchy, a teraz do dziedzica wsi Jana Kantego Sokołowskiego. Opis wyposażenia. Wikariuszowi płacił proboszcz. Nie było prowizorów, a pokładne odbierał wikariusz. Szkoły nie było, tylko organista uczył dzieci, s. 38-41.

Uposażenie parafii, zabudowania i inwentarz. Osobnego cmentarza grzebalnego nie było. Nie było też szpitala. Wsie parafialne: Kruszyn, Kruszynek, Dębice, Łagiewniki, Nakonowo, Łopatki, folwark Lijewo, młyn Diabełek, Poddębice, Świętosław, Gróbcce, karczma Jagiełło, karczma Gróbczyki, Humlin, Koszanowo, Sokołowo, folwark Sokołówek, młyn Sokołowski, rumunek Sokołowski, Markowo Holendry, Sykuła, nowa wieś Smólsk, rumunek Potok, gościniec i młyn Utrata, folwark Michałowo, Smołarnia. Parafia liczyła około 1500 dusz. Była kaplica pw. św. M a r k a przy młynie jagielniku, zwanym Diabełek, w którym msza była odprawiana w dzień patrona, gdy udawała się tam procesja z Kruszyna. Wierni, zwłaszcza podczas suszy, prosili, aby tam odprawiać mszę. Było bractwo Opatrzności Boskiej, s. 41-42.

⁷⁹ Nazwa ta wówczas została zapisana jako „Rożki”.

⁸⁰ Biogram tego kanonika wrocławskiego zob. C h o d y Ń s k i, *Katalog*, s.990-993.

⁸¹ Biogram tego kanonika wrocławskiego, a potem scholastyka zob. C h o d y Ń s k i, *Katalog*, s. 490-492.

Dziekan wydał pozytywną opinię o wikariuszu, którego imienia jednak nie podano, s. 42.

W ł o c ł a w e k

Proboszcz – Kajetan Nowicki, od lat 28, [mając do pomocy wikariusza], s. 42.

Opis kościoła murowanego, pw. św. Jana, patronatu wikariuszy wrocławskich, i jego wyposażenia. Szkoły nie było, ale proboszcz i wikariusz uczyli dzieci. Dziewczęta, w liczbie 16, uczyły się pisać, czytać i robót praktycznych, pod kierunkiem nauczycielki, niejkiej Rajskiej, mieszkającej w domu szpitalnym. Proboszcz tę szkołę dla dziewcząt częściej odwiedzał, s. 42-46.

Uposażenie parafii, zabudowania parafialne i inwentarz. Był osobny cmentarz grzebalny. Szpital parafialny o 4 pomieszczeniach, fundowany przez Floriana Lachowicza⁸², kanonika wrocławskiego w 1753 roku. Miejscowości parafialne: miasto Włocławek i wsie: Zazamcze, Korabniki Holendry, młyn Świech, młyn Kapitulka, młyn Słodowy, Łęg, Józefowo rumunki, Modzerowo, Warząchewka rumunki, Wistka Królewska. Parafia liczyła ok. 2100 dusz. Bractwa św. Trójcy, Najświętszej Marii Panny Szkaplerznej, św. Anny, Aniołów Stróżów, św. Barbary, s. 46-49.

Klasztor franciszkanów reformatów. Justynian From – gwardian, Tomasz Sędlewski – prefekt szkół świeckich i profesor języka francuskiego, Filip Białkowski – penitencjarz katedralny, Gwalbert Ciechmiński – penitencjarz domowy, Polikarp Żebrowski – kaznodzieja katedralny, Henryk Pawłowski – kaznodzieja domowy, Ludwik Montowski, profesor retoryki, poetyki i syntax, Cyryl Słoszewski – profesor studentów zakonnych, Nazary Stromski – profesor języka niemieckiego, Jakub Siwicki – profesor gramatyki. Klerycy zakonnici: Wawrzyniec Zakrzewski, Jacek Chojnacki, Januarej Nadratowski, Franciszek Trawicki. Bracie zakonnici: Zefiryń Zdrojewski, Zozyn Wąsowski, Tomasz Korzeniewski, k. 49-50.

Opinia dziekana o proboszczu była pozytywna, s. 50.

B r z e ś ć [Kujawski]

Proboszcz – Feliks Lewiński⁸³, sufragana wrocławski, od 1785 roku, s. 50.

Opis świątyni murowanej, starej, będącej prawa patronatu kapituły wrocławskiej, która była proboszczem tej parafii. Świątynia była tak zniszczona, że została przeznaczona na magazyn, zaś nabożeństwa odbywały się w małym kościółku drewnianym, przed pięćmioma laty wystawionym. Opis wyposażenia w paramenty liturgiczne. Obowiązki parafialne sprawowali Stanisław Mączyński i przeor dominikanów z Brześcia. Byli prowizorowie w osobach niejkich Mętlewicz i Jędraszewicz, obywateli miasta. Po ich śmierci miano naznaczyć nowych. Przeor dominikanów Grabowski, uczył dzieci, ale szkoły według obowiązujących wówczas zasad, jeszcze nie utworzono, s. 50-54.

Uposażenie parafii. Zabudowań gospodarskich nie było, bo rząd pruski zabrał ziemię. Było tylko mieszkanie dla wikariusza. Cmentarz grzebalny był przy niedawno wystawionym kościółku drewnianym, z wydzieloną częścią dla akatolików. Był szpital wystawiony przez obecnego rządzącego parafią. Miejscowości parafialne: Brześć miasto i wsie: Rzadka Wola, Jądrowice, Miechowice, Kuczyna, Falborz, Falborek, Stary Brześć, Pikutkowo,

⁸² Biogram tego kanonika wrocławskiego zob. Ch o d y Ń s k i, *Katalog*, s. 469-472.

⁸³ Biogram tego sufragana wrocławskiego, a potem biskupa podlaskiego, zob. Ch o d y Ń s k i, *Biskupi sufragani*, s. 77-78.

Guzlin, Popowiczki, Piaski Młyn, Młyn Starowiejski. Liczba wiernych wynosiła ok. 1500 dusz. Było bractwo św. Anny, s. 54-56.

Opinia dziekana, dosyć dobra, o wikariuszu tej parafii, s. 56.

Klasztor dominikanów, w którym Dominik Grabowski był przeorem, Benedykt Zawleski kaznodzieją, Hilary Lange, promotorem bractwa. Ponadto dwaj bracia zakonnicy: Antoni i Grzegorz. Opis uposażenia tego klasztoru, s. 56.

W i s t k a [Szlachecka]

Zarządca Jan Dziecielski, z zakonu karmelitańskiego, od trzech lat (ok. 1813), s. 57.

Opis świątyni drewnianej, pw. św. Bartłomieja, patronatu Stefana Zboińskiego, miejscowego dziedzica. Opis wyposażenia. Szkoły nie było, s. 57-59.

Uposażenie parafii, z którego korzysta kolator, opłacając zarządcę. Osobnego cmentarza nie było. Szpitala nie było. Wsie parafialne: Wistka Szlachecka, Wistka Królewski, Przerzytka rumunek, Dąb Polski, Dobiegniewo. Wsie: Dąb Niemiecki, Mostki, Ładne, Młyn Ruda, były zamieszkałe przez Niemców. Parafia liczyło ok. 300 dusz. Dla niedostatecznego funduszu, świątynia ta, po odbudowaniu, nie miała jeszcze stałego proboszcza, tylko kapelanów lub zarządców, s. 59-61.

Zarządca tej parafii wyraził opinię, że jest niezdatnym do tych obowiązków z powodu podeszłego wieku, s. 61.

D u n i n o w o⁸⁴

Proboszcz – Walenty Słupecki, od ok. 1814 roku, s. 61.

Świątynia stara, zniszczona, ale jeszcze nie zagraża niebezpieczeństwem, pw. św. Mikołaja. Prawo patronatu należało do wikariuszy płockich. Przed kilkoma laty spłonęła plebania, a z nią wiele z wyposażenia liturgicznego. Opis wyposażenia. Była szkółka, w której uczyło się 32 dzieci, obojga płci, s. 61-64.

Uposażenie parafii. Osobnego cmentarza nie było. Szpital, fundowany przez dawniejszego proboszcza, Zajferta. W pożarze zniszczone zostały dawne metryki. Wsie parafialne: Duninowo, Wólka, Środoń, Nowa Wieś, Osiek, Skoki. Parafia liczyło ok. 700 dusz, s. 64-66.

Pozytywna opinia dziekana o proboszczu z Duninowa, s. 66.

K ł o b i a

Proboszcz – Jan Świątecki, od 26 lat, s. 67.

Świątynia stawiana w tzw. pruski mur, po spaleniu się w 1782 roku dawnego kościoła. Ta świątynia miała mieć charakter tymczasowy, ale obecny proboszcz dokonał znacznych ulepszeń i pewne części dobudował. Opis wyposażenia. Proboszcz utrzymywał do pomocy drugiego kapłana. Szkoły parafialnej nie było, s. 67-70.

Uposażenie parafii i zabudowania gospodarcze oraz inwentarz. Osobnego cmentarza nie było. Szpitala nie było. Wsie parafialne: Kłobia, Młyn Kłobia, Gołębin, Świątniki, Kaniewo, Jerzmanowo, Mikołajki, karczma Paruszki, karczma Krajętki, Otmianowo, karczma Chojny. Parafia liczyła wiernych 566 dusz, s. 70-72.

Ten protokół spisał sam dziekan i proboszcz z Kłobii, bo jak zanotował, nie doczekał się żadnego wizytatora i ma nadzieję, że takowego pasterz diecezji wyznaczy, s. 72.

⁸⁴ Parafia ta należała do diecezji włocławskiej w latach 1800-1925. Przedtem i obecnie, należy do diecezji płockiej.

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ABKP. Wiz. 79(389).**

[2. Tytuł nadany] Wizytacja dekanatu kruszwickiego w 1816 roku.

[3. Daty krańc.] **1816.**

[4. Opis zewn.] Pol. Łac. 2° (35,5 × 22.0 cm). Stan zachowania dobry. Oprawa stara, w półskórek. Kart liczbowanych cyframi rzymskimi II, stron liczbowanych cyframi arabskimi 52. Karty puste: I. II^v.

[5. Uwagi] Wizytacja dziekańska z wyraźnego polecenia ordynariusza wrocławskiego, przeprowadzona bardzo dokładnie i starannie. Opinię o proboszczu napisał sam dziekan, w języku łacińskim, chociaż całe protokoły pisane były po polsku.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Adres Józefa Karasia, proboszcza parafii Stodoły i dziekana kruszwicki, do biskupa wrocławskiego, Franciszka Skarbek Malczewskiego, o wypełnieniu jego polecenia, wydanego w Warszawie dnia 10 I 1816 roku, nakazującego przeprowadzenie wizytacji w dekanacie kruszw. Pismo to dziekan otrzymał 22 I 1816 roku. Specjalnym okólnikiem powiadomił o tym rządców kościołów parafialnych dekanatu i rozpoczął wizytacje 5 II 1816 roku. Spisane protokoły, podpisane w Stodołach dnia 1 III 1816 roku, przesłał biskupowi wrocławskiemu, k. I.

Wstęp do wizytacji dziekańskiej, z wyliczeniem parafii dekanatu kruszwickiego, leżącego w dekanacie kruszw., Wielkim Księstwie Poznańskim i departamencie bydgoskim, powiecie inowrocławskim. Dekanat liczył 11 parafii, z tym, że parafię dziekańską Stodoły wizytował dziekan inowrocławski, Maciej Węsierski i w aktach tego dziekana protokół tej wizytacji się znajdował. Kościoła kolegiackiego w Kruszwicy, jako wyjątego spod władzy wizytacji dziekana, nie wizytowano. Nie było też wizytacji parafii Rzeczycza, w której świątynia parafialna spłonęła od pioruna i w następstwie tego wsie tej parafii podzielono pomiędzy parafie sąsiednie. Na dekanat objęty wizytacją składały się parafie: Miasto Strzelno miało kościół pw. Świętej Trójcy, a proboszczem był Fryderyk Bielecki; Rządkwini z kościołem pw. Imienia Jezus i proboszczem, Ksawerym Białaszewiczem; Polanowice z kościołem pw. św. Klemensa i proboszczem, Wojciechem Frydrychowskim; Piaski z kościołem pw. Ścięcia św. Jana Chrzciciela i proboszczem, Józefem Wypijewskim, Ostrowo nad Gopłem z kościołem pw. św. Mateusza Ap. i proboszczem, Feliksem Komorskim; Chełmce z kościołem pw. św. Katarzyny i zarządcą Benonem Pawlikowskim; Sławsk Wielki z kościołem pw. św. Bartłomieja i zarządcą Florianem Żorawskim; Kościeszki z kościołem pw. św. Anny i zarządcą Antonim Pogodzińskim; Ostrowo k. Strzelna z kościołem pw. Serca Pana Jezusa i proboszczem, Wilhelmem Jurkiewiczem, k. II.

Strzelno⁸⁵

Miasto. Proboszcz – Fryderyk Bielecki, z tytułem infulata, kanonik regularny za-

⁸⁵ Wizytacja dotyczyła samej parafii, a nie klasztoru norbertanek.

konu norbertańskiego, którego macierzystym był klasztor w Witowie koło Piotrkowa [Trybunalskiego]. Był on proboszczem od 1809 roku, zarazem przełożonym klasztoru norbertanek w Strzelnie. Zakonnice miały prawo wybierania proboszcza, którego potem ustanawiał biskup wrocławski, s. 1.

Opis kościoła parafialnego pw. Świętej Trójcy i jego, bardzo bogatego, wyposażenia. Wykaz ksiąg w bibliotece, obejmujący ogółem 413 pozycji. księgozbiór ten wymagał uporządkowania, do czego zobowiązał się proboszcz, s. 1-15.

Wikariusz – Walenty Chądziński i zakonnik franciszkanin z Radziejowa, Dominik Kozniewicz. Nie było dla nich osobnego uposażenia i byli wynagradzani z kompetencji przysługującej klasztorowi i proboszczowi od rządu pruskiego, który dobra kościelne w Strzelnie zabrał. Prowizorowie, których imion i nazwisk nie podano, zbierali pokładne na utrzymanie cmentarza. Nie było funduszu na utrzymanie organisty i zakrystianina. Szkoła parafialna i miejska była do 1811 roku. W 1816 roku nie było jej, ponieważ mieszczan i parafian nie było stać na utrzymanie nauczyciela, a funduszu na to nie było, s. 15-16.

Uposażenie parafii, ale które zabrane przez rząd, z czego była wypłacana kompetencja. Inne zapisane fundusze. Zbudowania parafialne i inwentarz gospodarski, sprawiony przez ówczesnego proboszcza, infulata Bieleckiego, który zapisał go parafii z zastrzeżeniem, aby jego następcy w niedziele i święta wspominali jego duszę i dusze jego rodziców, Sebastiana i Elżbietę, a także świadczyli pewne posługi zakonnicom w klasztorze. Zapis ten został potwierdzony przez Konsystorz Wrocławski, s. 16-18.

Inwentarz rzeczy w rezydencji proboszcza, które przejął on 12 IV 1809 roku, obejmując urząd, s. 18-20.

Był osobny cmentarz grzebalny. Szpital parafialny miał na uposażenie ziemię, uprawianą przez proboszcza, który dawał za to na utrzymanie ubogich, s. 20.

Parafia liczyła ok. 1820 dusz, s. 20.

Dawniej były dwie prebendy: prebenda Świętego Ducha i prebenda Świętego Krzyża, ale ich kościółki już przestały istnieć, a po zabraniu uposażenia ani proboszcz ani klasztor norbertanek, nie byli w możności ich odbudowania. Pozostały jednak zobowiązania odprawiania nabożeństw, o redukcje których zwrócono się do Konsystorza Wrocławskiego, s. 20-21.

Arcybractwo św. Anny, zaprowadzone w 1593 roku i bractwo różańcowe, posiadające jeszcze pewne uposażenie, s. 21.

Klasztor sióstr norbertanek liczył 19 zakonnice, utrzymujących się z kompetencji płaconych przez rząd pruski za zabrane majątki, s. 21.

Opinia, pozytywna, wystawiona proboszczowi ze Strzelna. Proboszcz wyraził pragnienie, aby władza diecezjalna przysłała mu drugiego wikariusza spośród duchowieństwa diecezjalnego, s. 22.

R z a d k w i n

Proboszcz – Franciszek Ksawery Białasiewicz, od ok. 1810 roku, s. 22.

Prawo patronatu należało do proboszcza i zakonnice norbertanek ze Strzelna. Opis świątyni drewnianej i jej wyposażenia, s. 22-24.

Uposażenie parafii, zbudowania parafialne i inwentarz gospodarski, s. 24-25.

Parafia liczyła 406 dusz, s. 25.

Opinia dziekana o proboszczu, s. 23.

P o l a n o w i c e

Proboszcz – Wojciech Frydrychowski, od ok. 1810 roku, s. 26.

Kościół nie było tylko „chałupa”, czyli kaplica drewniana, pod strzechą. Prawo patronatu należało do Teodora Roźnieckiego, miejsc. dziedzica. Opis „kaplicy” i jej wyposażenia, które w części było przechowywane na plebani, s. 26-27.

Poprzednio we wsi Słabęcín była szkoła, w której uczył nauczyciel Jan Sieg, ale teraz fundusz na utrzymanie tej szkoły został zabrany przez władze pruskie, s. 28.

Uposażenie parafii, s. 28.

Cmentarz grzebalny był na miejscu starego kościoła. Na ogrodzenie cmentarza były przeznaczone pieniądze ze sprzedaży, za zgodą władzy kościelnej, starego kościoła w Polanowicach i także starego i do użytku niezdatnego kościoła w Cykowie, ale przemarsze wojsk i czas wojenny realizacji tego opóźniły, s. 28-29.

Parafia liczyła 896 dusz, s. 29.

We wsi Rechta znajdował się mały kościółek pw. św. Barbary, należący do właściciela dóbr Sukowy, Kakowskiego. Były tu urządzone odpusty. Nabożeństwa odprawiał proboszcz. We wsi Cykowo była prebenda św. Katarzyny, z kościółkiem pod tym wezwaniem, należąca do kolegiaty w Kruszwicy. Władza kościelna zezwoliła na jego rozebranie, s. 29.

Opinia dziekana o proboszczu, s. 29.

P i a s k i

Proboszcz – Józef Wypijewski, od ok. 1800 roku, s. 30.

Kościół drewniany, prawa patronatu Józefa Wolskiego, dziedzica wsi Piaski. Wyposażenie tej świątyni, s. 30-31.

Dawniej była szkoła we wsi Bachorce, ale teraz nie ma na nią funduszu, s. 32.

Uposażenie parafii, zabudowania parafialne i inwentarz gospodarski, s. 32-33.

Parafia liczyła 647 dusz, s. 33, s. 33.

Opinia dziekana o proboszczu, s. 24.

O s t r o w o n a d G o p l e m

Proboszcz – Feliks Komorski, kanonik kruszwicki, od ok. 1800 roku, s. 34.

Kościół murowany, prawo patronatu należało do Józefa Trzecińskiego. Wyposażenie w paramenty liturgiczne, s. 34-35.

Uposażenie parafii, zabudowania parafialne i inwentarz gospodarski, s. 35-36.

Parafia liczyła tylko 416 dusz. Ponieważ spalił się od pioruna kościół w Rzeczycy, parafii sąsiedniej, stąd uczęszczali do kościoła w Ostrowie także mieszkańcy wsi Brześć (nad Gopłem), s. 37.

Bractwo św. Józefa, założone w 1746 roku, s. 37.

Opinia dziekana o proboszczu, s. 37.

C h e ł m c e

Zarządcą parafii był od ok. 1814 roku Benon Pawlikowski, s. 37.

Kościół drewniany. Do tej pory prawo patronatu należało do biskupa włocławskiego. Świątynia zniszczona i nie nadająca się do reperacji. Wyposażenie w paramenty liturgiczne, s. 37-39.

Była szkoła parafialna, w której uczył niejaki Ignacy Chojnicki. Dawniej był fundusz

na jej utrzymanie, teraz zaś sami parafianie składali się na wynagrodzenie dla nauczyciela, s. 39.

Uposażenie parafii i zabudowania parafialne, s. 39-40.

Parafia nie była rozległa, jednak parafianie, zwłaszcza podczas wiatrów, bali się, żeby świątynia się nie zawaliła. Do parafii Chełmce zostały włączone z parafii Rzeczyca wsie: Karsk, Kobylnica Królewska i Kobylnica Szlachecka. Parafia liczyła 1027 dusz, s. 40.

Opinia dziekana o proboszczu, s. 41.

S ł a w s k W i e l k i

Zarządcą parafii był Florian Żorawski, zakonnik kanoników regularnych lateraneńskich, od ok. 1812 roku, s. 41.

Kościół murowany, patronatu biskupa włocławskiego. Wyposażenie w paramenty liturgiczne, s. 41-43.

Był fundusz dla mansjonarza, ale takowego nie było, a dochód pobierał zarządca. Organista miał też własny fundusz na utrzymanie, s. 43.

Uposażenie parafii, zabudowania parafialne i inwentarz gospodarski, s. 43-44.

Parafia liczyła 876 dusz. Trzy wioski w okresie wiosennym miały utrudniony dostęp do kościoła parafialnego i uczęszczały do kościoła klasztornego w Markowicach, s. 44.

Opinia o proboszczu, s. 45.

K o ś c i e s z k i

Zarządca Antoni Pogodziński, od ok. 1814 roku, s. 45.

Kościół drewniany, prawa patronatu Andrzeja Rudnickiego, dziedzica wsi Kościeszki. Wyposażenie w paramenty liturgiczne, s. 45-47.

Uposażenie parafii i zabudowania parafialne, s. 47.

Wiernych zobowiązanych do spowiedzi wielkanocnej było 1183 osoby, s. 47.

Podano, iż przyczyną braku proboszcza i że parafia miała tylko zarządcę, był brak należytego uposażenia, s. 47-48.

We wsi Mierosławice, w ogrodzie dworskim, był kościółek, w którym dawniej odprawiano, za zgodą władzy kościelnej, nabożeństwa, ale od pięciu lat stał opuszczony, s. 48.

Opinia dziekana o proboszczu, s. 48.

O s t r o w o koło Strzelna

Zarządca był Wilhelm Jurkiewicz, z zakonu kanoników regularnych premonstratensów z Witowa, od ok. 1802 roku.

Kościół drewniany, który jest prawa patronatu należącego do prepozyta klasztoru w Strzelnie. Wyposażenie w paramenty liturgiczne, s. 48-50.

Uposażenie parafii, zabudowania parafialne i inwentarz gospodarski, s. 51-52.

Parafia liczyła 384 osoby, s. 52.

Przyczyna tego, że był tu tylko zarządca, a nie stały proboszcz, leżała w niedostatecznym uposażeniu. Staraniem obecnego zarządcy, stan ten uległ poprawie, s. 52.

Opinia dziekana o proboszczu, s. 52.

A. OPIS KSIĘGI

[1. sygn. akt.] **ABKP. Wiz. 80(539).**

[2. Tytuł nadany] Wizytacja dekanatu niezawskiego w 1816 roku.

[3. Daty krańc.] **1816.**

[4. Opis zewn.] Łac. Pol. 2° (35,0 × 23,0 cm). Stan zachowania dobry. Księga zszyta ze składek sporządzonych z różnego papieru i pisana różną ręką. Oprawa nowa w półpłótno. Kart liczbowanych 64. Karty puste: 9^v, 10^v, 15^v, 16^v, 20^v, 21^v, 45^v, 46, 47^v, 53, 63^v, 64. Na karcie 1 nieliczbowanej indeks parafii sporządzony przez ks. Stanisława Chodyńskiego.

[5. Uwagi] Wizytacja dziekańska, na polecenie biskupa Franciszka Skarbek Malczewskiego, przeprowadzona przez dziekana niezawskiego i proboszcza w Lubaniu, Józefa Nostycz w 1816 roku. Zawarte są dosyć dokładne wiadomości o duszpasterzach. Wizytyacje przeprowadzano wg pytań, ustalonych przez biskupa włocławskiego.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Ciechocin⁸⁶

Wizytacja przeprowadzona 30 IV 1816 roku. Proboszcz – Tomasz Hersztópski⁸⁷, przedtem przez 31 lat proboszcz w Bobrownikach, przez następne 8 lat zarządca w Ciechocinie, a od 9 III 1816 roku proboszcz tamże, k. 1.

Opis, bardzo dokładny, świątyni z jej urządzeniem i wyposażeniem. Podano, że proboszcz miał ponad 100 własnych książek, których kilkunastu tytuły zostały przytoczone. Dawniejszymi czasy proboszcz utrzymywał z własnych dochodów wikariusza, ale teraz dochody były zbyt małe. Nie było jeszcze ustanowionych prowizorów, a pokładne szło na bieżące sprawy związane z utrzymaniem parafii, k. 1-5^v.

Uposażenie parafii. W 1804 roku rząd pruski dokonał zajęcia ziemi, z której utrzymywali się organista i proboszcz, na której stała szkoła i szpital. Teraz na utrzymanie organisty nic nie zostawiono i proboszcz z własnych funduszy go opłacał. Ziemia, z której utrzymywał się nauczyciel też została zabrana, a nawet w szpitalu nie można było dać miejsca ubogim, którzyby posługiwali w kościele. Proboszcz, który dawniej miał w użytkowaniu ok. 5 włók, miary chełmińskiej, ziemi, teraz miał jej znacznie mniej. Opis zabudowań i gospodarstwa, k. 6^v-6^v.

Cmentarz oddzielny, ale sąsiadujący z cmentarzem kościelnym. Był szpital o 4 izbach, gdzie dawniej w jednej mieszkał nauczyciel, w drugiej uczył dzieci, a dwie były dla dziada kościelnego. Teraz „naddzierżawca”, pewnie dóbr zabranych parafii, zgłaszał pretensje do dwóch izb. Księgi metryk były. Proboszcz, który był dziekanem, brał udział w kongregacjach dekanalnych, bo je sam zwoływał, k. 6^v-7.

Do spowiedzi wielkanocnej było zobowiązanych blisko 1000 osób, pozostałych zaś około 500. Ewangelików było 160, a Żydów 70, k. 7.

⁸⁶ Ponieważ była to parafia dziekańska w dekanacie bobrownickim, wizytacje zlecono dziekanowi niezawskiemu, dlatego tu ten protokół został zamieszczony.

⁸⁷ Nazwisko to pisano różnie: Hersztupski i Hersztopski, Hersztópski.

Uwaga, że w dekanacie bobrownickim były trzy parafie mające tylko zarządców, a to w Bobrownikach, dla szczupłego dochodu, w Ostrowitem, gdzie kolator Karwisiński ociążał się z prezentowaniem proboszcza i w Zadusznikach, gdzie prezentowany zarządca chciał innej placówki i tej nie przyjął, k. 7.

Kaplica, po Jezuitach, we wsi Młyniec, k. 7

Bractwo Adoracji Najświętszego Sakramentu z odpustami, k. 7.

Młyniec – kościół po Jezuitach, drewniany, wybud. w 1750 roku, pw. św. Ignacego Lojoli. Opis świątyni i jej wyposażenia. Nie powiedziano, czy był przy nim jakiś kapłan, k. 7^v-9.

Podpis dziekana Józefa Nostycza, z dnia 30 IV 1816 roku, k. 9.

S ł o Ń s k

Wizytacja miała miejsce 9 II 1816 roku. Zarządcą parafii był Jan Filipowski, od lat 8, k. 10-11.

Opis kaplicy tymczasowej, zbudowanej po zniszczeniu przez wody Wisły dawnego kościoła. Była już zniszczona i zachodziła konieczność budowy nowego kościoła. Prawo patronatu należało do monarchy. Opis wyposażenia kaplicy. Szkoły nie było, k. 11-13.

Uposażenie zarządcy składało się z 45 mórg miary chełmińskiej i dziesięcin. Opis zabudowań parafialnych, k. 13-13^v.

Cmentarz grzebalny był przy kaplicy. Do parafii należały wsie: Słońsk, Ciechocinek, Ciechocinek Nowy, Wołuszewo, Wygoda, Otłoczyn. Wiernych przyjmujących komunię było ok. 400 osób. Wylewy rzeki często utrudniały dostęp do kaplicy parafialnej, często też wierni w dni świąteczne i niedzielne udawali się do Służewa, czy Nieszawy, gdzie w te dni urządzano jarmarki, k. 13^v.

Wyjaśnienie, dlaczego w Słońsku był tylko zarządca – dla zbyt małego dochodu i szkód wyrządzanych gospodarstwu proboszcza przez Wisłę, k. 13^v-15.

Wizytacja miała miejsce 1 III 1816 roku. Uwaga dziekana, że rządcą parafii ks. Filipowski, byłby dobrym duszpasterzem, gdyby nie brał udziału w jarmarkach. Inną ręką dopisano, że o tym wykroczeniu, należy donieść do Konsystorza, k. 15.

N i e s z a w a

Wizytacja kościoła klasztornego w Nieszawie, na polecenie biskupa ordynariusza wrocławskiego, w dniu 6 II 1816 roku. Wizytator przeprowadził ją wg punktów dostarczonych przez władzę kościelną. Gwardianem był Walenty Napolewski, przełożony od 1815 roku, k.11-17.

Opis świątyni klasztornej i jej wyposażenia, k. 17-19.

Uposażenie konwentu, k. 19-19^v.

Opis klasztoru. Gwardian Walenty Napolewski, Juwenalis Nowakowski kaznodzieja, Franciszek Sieński, kapelan w Raciążku oraz bracia: Bonawentura i Tomasz. Opis pozostałych zabudowań należących do klasztoru, k. 19^v-20.

Bractwa Różańca św. i Szkaplerza św., bez uposażenia, k., 20.

Zakonnicy chętnie pomagali w pracy duszpasterskiej. Wizytator zrobił uwagę, że z braku dobrego przełożonego, konwent był zaniedbany, a należące doń pole, nieobsiane, k. 20.

Protokół podpisany przez wizytatora Józefa Nostycza, k. 20.

Nieszawa

Wizytacja kościoła parafialnego i innych, przeprowadzona w dniach 3-5 II 1816 roku. Wykaz 34 punktów podanych do wizytacji⁸⁸. k. 21-23.

Proboszcz – Florian Sebastian Widera, przedtem przez lat 4 proboszcz w Bronisławiu, a od lat 6 w Nieszawie, k. 23-23^v.

Opis (dokładny) świątyni parafialnej, będącej patronatu monarszego, k. 23^v-26.

Opis wyposażenia świątyni parafialnej, z uwzględnieniem wyposażenia kaplicy Zwiastowania Najświętszej Marii Panny oraz ołtarz św. Barbary, utrzymywanego przez bractwo i ołtarz św. Jana Nepomucena, utrzymywanego przez cechy, a także ołtarz św. Fabiana i Sebastiana, utrzymywanego przez zdunów, k. 26-34.

Opis świątyni św. Marii Magdaleny, filialnej, w Przypuście oraz jej wyposażenia, k. 34-36.

Opis świątyni szpitalnej św. Wojciecha i jego wyposażenia, k. 36-37.

Znajdował się zbiór ksiąg należących do parafii, ale zaniedbany i zawilgocony. Proboszcz zobowiązał się go uporządkować. Dokumenty dotyczące uposażenia parafii. Ofiary na kościół proboszcz zapisywał. Było też dwóch, nie wymienionych z imienia i nazwiska, prowizorów. Był pewne uposażenie dla organisty, ale ówczesnie tylko jeden ogród mógł on uprawiać. Szkoły i nauczyciela nie było, k. 37-38.

Uposażenie proboszcza. Zabudowania parafialne. W dawnym folwarku należącym do parafii, zwanym Plebanka, nie było żadnego inwentarza gospodarskiego tylko ziemia, teraz wydzierżawiona, k. 38-39^v.

Osobnego cmentarza nie było. Szpital przy kościele parafialnym, „Krzywdów”, dla ubogich z miasta Nieszawy. Drugi szpital „Bieńków” przy kościele św. Wojciecha. Obydwa wymagały naprawy. Opiekę nad nimi sprawował proboszcz, ponieważ aktualnie nie posiadały już swoich kapelanów, k. 39^v-40.

Parafia składała się z następujących miejscowości: miasteczko Nieszawa i wieś: folwark, zwany wójtostwo, inaczej starostwa nieszawskiego o nazwie Dymiec, Przypust, osady młyńskiej Olszak, Plebanka, Wólne, oraz wsie znajdujące się po drugiej stronie rzeki Wisły: Dąbrówka, składająca się z dwóch kolonii i wsie zamieszkałe głównie przez akatolików: Starkowiec, Dzierżączka, Rybitwy i Mniszek. Katolicy tam zamieszkali koczowali z posług w parafii Bobrowniki, do której mieli bliżej i nie musieli przeprować się przez Wisłę. Były już propozycje włączenia tych wsi do parafii w Bobrownikach, k. 40-40^v.

Kościółem św. Wojciecha opiekował się ks. Romanowicz. Ta świątynia powinna być prawa patronatu mieszczan nieszawskich. Kaplic prywatnych nie było. Bractwo Matki Boskiej Różańcowej i św. Barbary. Poza, wyżej opisanym konwentem franciszkańskim w Nieszawie, nie było innych klasztorów, tak w Nieszawie, jak i w całym dekanacie, k. 41-41^v.

Uwagi wizytatora o: dawnych dochodach parafii, według dokumentów w parafii się znajdujących; o pracach przeprowadzonych przez ówczesnego proboszcza; o tym, co należy jeszcze zrobić, k. 42-45.

Uwaga wizytatora, że proboszcz z Nieszawy należycie pracował w parafii. Protokół spisany i podpisany przez Józefa Nostycz w Lubaniu, dnia 1 III 1816 roku, k. 45.

⁸⁸ Punkty te podano osobno na wstępie do wizytacji, a potem dopiero udzielano na nie odpowiedzi.

Uwaga, zdaje się, że znacznie później spisana i nie wiadomo przez kogo, że cmentarz grzebalny w Nieszawie należałoby przenieść od świątyni parafialnej, do kościoła św. Marii Magdaleny, k. 46^v.

Z b r a c h l i n

Wizytacja została przeprowadzona dnia 21 II 1816 roku. Proboszczem był Wilhelm Frank, od ok. 1803 roku, k. 47-48.

Opis świątyni i jej wyposażenia. Wizytator zapisał, na prośbę proboszcza, że całe wyposażenie on sprawił, jako że w 1803 roku, gdy spisywano spis „fundi instructi”, nic nadającego się do użycia, po poprzednim proboszczu, Janie Tabaczyńskim, nie było. Była biblioteczka zawierająca około 80 książek, różnych autorów, zaś proboszcz miał kilka swoich książek, głównie kaznodziejskich, których tytuły wymieniono, k. 48-50^v.

Wikariusza nie było, proboszcz zaś zapraszał do pomocy zakonników z Nieszawy. Organista miał na swoje utrzymanie rolę. Szkoły nie było, tylko organista uczył dzieci zimą, k. 50^v.

Uposażenie parafii, zabudowania parafialne i inwentarz gospodarski, k. 51-52.

Wsie należące do parafii: Zbrachlin, Waganiec, Niszczewy, Siutkowo, Holendry Waganieckie. Do spowiedzi wielkanocnej było zobowiązanych ok. 260 osób. Złym był zwyczaj udawania się parafian zbrachlińskich na jarmarki do Nieszawy i Służewa, które odbywały się w niedziele i dni świąteczne. Wizytator zapisał, że proboszcz powinien w tym względzie dawać lepszy przykład parafianom, k. 52-52^v.

Protokół ten został podpisany przez wizytatora Józefa Nostycz, w Lubaniu, dnia 1 III 1816 roku.

R a c i ą ż e k

Proboszcz – Mikołaj Chomentowski, kanonik wrocławski⁸⁹, od ok. 1789 roku, k. 54-55.

Opis świątyni parafialnej i jej wyposażenia, w tym także paramentów należących do bractwa różańcowego i św. Józefa. Wykaz kilkunastu książek w bibliotece parafialnej, k. 55^v-58^v.

Nie było już uposażenia dla mansonarzy i altarzystów. Było uposażenie dla wikariusza, ale ówczesnie płacił mu sam proboszcz. Wikariuszem był zakonnik z Nieszawy, Franciszek Sieński, który też zastępował w obowiązkach prowizorów, przedtem wybranych, ale ci okazali się nieuczciwymi. Dawniej, przed zaprowadzeniem szkół rządowych, proboszcz utrzymywał nauczyciela dla dzieci. Teraz żadnej szkoły nie było, tylko wikariusz uczył kilkoro dzieci czytania, pisania i religii, k. 58^v-59.

Uposażenie parafii, zabudowania parafialne i inwentarz gospodarski, k. 59-61^v.

Osobnego cmentarza nie było. Był szpital, ale ok. 1813 roku spłonął. Czterech ubogich przeniosło się do innego domku należącego do parafii. Było pewne uposażenie na szpital. Proboszcz często odwiedzał tych podopiecznych, k. 61^v-62.

Miejscowości parafialne: miasto Raciążek i wsie: Podzamcze, Niestuszewo, Markuszewice, Sierzchowo, Dąbrówka, Turzenko, Turzno, Kuczek, Słonawy, Siarzewo, osada młyńska Kut, Otlóczynek. Jarmarki w miasteczkach okolicznych sprawiały, że wierni często nie byli obecni w kościele parafialnym. Do spowiedzi wielkanocnej było zobowiązanych ok. 1000 osób, k. 62^v.

⁸⁹ Biogram tego kanonika zob. C h o d y ń s k i, *Katalog*, s. 122-123.

Bractwo Różańca św. i św. Józefa, k. 63.

Uwaga wizytatora, że proboszcz, kanonik Chomentowski, prowadząc przykładne życie, mało dbał o świątynię i wygodę parafian, k. 63.

Protokół podpisany przez wizytatora Józefa Nostycz, w Lubaniu, dnia 1 III 1816 roku.

Uwaga, później uczyniona, ale nie wiadomo przez kogo i kiedy, że proboszcz z Raciążka mógłby być na kongregacjach dekanalnych, k. 64^v.

81

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ABKP. Wiz. 81.**

[2. Tytuł nadany] Wizytacja dziekańska dekanatu radziejowskiego z 1816 roku.

[3. Daty krańc.] **1816.**

[4. Opis zewn.] Pol. 2° (33,5 × 21,0 cm). Stan zachowania dobry. Oprawa nowa w półpłótno. Kart liczbowanych 56, ale rozpoczyna się księga od k. 21, a kończy na k. 77. Oznacza to, że została odłączona od innej księgi.

[5. Uwagi] Wizytacja dziekańska przeprowadzona w myśl rozporządzenia biskupa Malczewskiego, wydanego w Warszawie dnia 10 I 1816 roku. Przeprowadził ją dziekan i proboszcz z Radziejowa, Leopold Wnorowski. Czystopis niniejszy protokółów został spisany później, a świadczą o tym daty, nie idące chronologicznie. Księgę kończy protokół wizytacji parafii dziekańskiej w Radziejowie, sporządzony przez dziekana izbickiego Jana Paszkowskiego.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Br on i e w o

Wizytacja przeprowadzona została 28 II 1816 roku. Proboszcz – Bartłomiej Bożycho-
wicz, poprzedni dziekan radziejowski, od 1806 roku, k. 21.

Kościół drewniany Prawo patronatu należało do (niepodanego imienia) Karnkow-
skiego, szambelana królewskiego. Opis świątyni i jej wyposażenia. Wykaz kilkunastu
książek w bibliotece parafialnej, k. 21-23^v.

Ponieważ proboszcz był już słabego zdrowia, korzystał z pomocy franciszkanów
z Radziejowa, jako że swojego wikariusza nie posiadał, k. 23^v.

Nie było szkoły parafialnej, ani funduszu na nią, k. 23^v.

Uposażenie parafii, zabudowania parafialne i inwentarz gospodarski, k. 24-25.

Szpitala nie było, jeżeli nie liczyć domku, o 4 pomieszczeniach, w których mieszkał
organista i 3 starców z żonami, k. 25.

Wszystkie należące do parafii: Broniewo, Szostka i Broniewek. Wiernych do spowiedzi
wielkanocnej było 407 osób, k. 25.

Nie było na terenie parafii innych kościołów, ani kaplic, a także bractwa. Najbliższy
klasztór był w Radziejowie, gdzie było 7 zakonników, żyjących z jałmużny i nieodmawia-
jących pomocy proboszczowi, k. 26-26^v.

Protokół podpisał własnoręcznie dziekan, Leopold Wnorowski, k. 26^v.

Bronisław

Wizytacja przeprowadzona została 19 II 1816 roku. Zarządcą parafii był Paweł Kozerski, od 1810 roku, k. 27.

Kościół drewn. Prawo patronatu, po zabraniu dóbr duchownych, należało do monarchy. Wyposażenie w paramenty liturgiczne, k. 27-28.

Funduszu na wikariusza nie było, ale zarządca, (ponieważ tu nie rezydował), własnym kosztem utrzymywał wikariusza, którym był Ambroży Diczekiewicz. Organista też utrzymywany był przez zarządcę parafii. Szkoły parafialnej nie było, k. 28.

Uposażenie parafii, zabudowania parafialne i inwentarz gospodarski, k. 28-29.

Nie było szpitala, ani funduszu na niego, k. 29^v.

Do parafii należały wsie: Bronisław, Skotniki i Papros. Do spowiedzi wielkanocnej było ok. 300 osób, k. 30.

Nie było innych kościołów, ani kaplic prywatnych, a także bractwa, k. 30-30^v.

Protokół podpisany własnoręcznie przez dziekana Wnorowskiego, k. 30^v.

Byczyna

Wizytacja była przeprowadzona dnia 20 II 1816 roku. Zarządca Paweł Kozerski (ten sam co w Bronisławiu), ale tu rezydujący, od 1808 roku, k. 31.

Kościół drewniany. Prawo patronatu należało do mansjonarzy katedry wrocławskiej. Opis świątyni i jej wyposażenia, k. 31-32.

Szkoły parafialnej nie było, k. 32^v.

Uposażenie parafii, zabudowania parafialne i inwentarz gospodarski, k. 32^v-34.

Był już oddzielny cmentarz grzebalny, ale jeszcze chowano się na cmentarzu przykościelnym. Szpitala nie było, k. 34.

Do parafii należały wsie: Byczyna. Ułomie, Bodzanowo, Nagórki, Szalonki, Pili-chowo, Piolunowo, Kwilno, Kłonówek, Kłonowo, Szczebłotowo, Bieganowo. Wiernych zobowiązanych do spowiedzi było 860 osób, k. 34^v.

Nie było innych świątyń, ani kaplic. Nie było bractwa, k. 35-36.

Protokół podpisał dziekan Wnorowski, k. 35^v.

Bytóż

Wizytacja odbyła się 2 III 1816 roku. Proboszcz – Wojciech Jasiński, kanonik regularny lateraneński, mieszkający w Suszynie pod Piotrkowem Trybunalskim. Wizytator nie miał wiadomości od kiedy był proboszczem, bo nie zastał go w parafii, k. 36.

Kościół drewniany, którego prawo patronatu należało do kanoników regularnych lateraneńskich od 1513 roku, za rządów biskupa wrocławskiego, Macieja [Drzewickiego]. Został inkorporowany do parafii Lubraniec, też przez ten zakon prowadzonej. Przełożony konwentu zakonników z Lubrańca wyznaczał na zarządcę tej parafii kogoś ze swego zakonu, lub nawet spoza niego. Nie podano tu nazwiska zarządcy. Opis świątyni i jej wyposażenia. Nie było mansjonarzy, czy altarzystów. Wikariuszowi płacił proboszcz ze swoich dochodów, a także dawał mu dochody z pokładnego i dzwonnego. Organście płacił wikariusz ze swoich dochodów. Szkoły nie było, s. 36-38^v.

Uposażenie parafii i zabudowania parafialne. Do parafii należały Popowiczki, ale tamtejsze zabudowania gospodarcze wymagały pilnej naprawy, k. 38^v-40.

Nie było osobnego cmentarza, ani szpitala, k. 40-40^v.

Wsie parafialne: Bytóż, Nasilowo, Świesz, Niegibalice, Morzyce, Stróżewo, Dą-

brówka, Głuszyn, Brylewek, Hołędry Bytońskie, Popowiczki i „Trojaczek”. Wiernych do spowiedzi wielkanocnej było 692 osoby, k. 41.

Kaplic publicznych i prywatnych nie było. Dawniej była kaplica publiczna w Świeszu, ale się spaliła. Było poprzednio przewidziane uposażenie dla tej kaplicy, ale po różnych zamianach i innych transakcjach, właściwie upadło i teraz parafia w Bytoniu odbierała z tego tytułu tylko dziesięcinę, k. 41-42.

Nie było żadnego bractwa. Klasztor najbliższy znajdował się w Radziejowie, k. 42-42^v.

Protokół podpisany przez dziekana Wnorowskiego, k. 42^v.

P o ł a j e w o

Wizytacja odbyła się 13 II 1816 roku. Proboszcz – Bartłomiej Borysławski, od 1796 roku, k. 43.

Kościół drewniany, którego kolatorem był dziedzic Połajewa, Wojciech Sokołowski. Opis świątyni i jej wyposażenia, k. 43-44.

Nie było szkoły parafialnej, k. 44.

Uposażenie parafii i zabudowania parafialne, k. 44-45.

Nie było oddzielnego cmentarza. Nie było szpitala, k. 45^v.

Miejscowości parafialne: Połajewo, Połajewek, Nowa Wieś, Przewóz, Rzepiska, Kaczawarta, Łączki i Ruck Wielki. Z tych wsi do spowiedzi było ok. 500 osób. Ponadto, po spaleniu się kościoła w Rzeczycy, do parafii tej przyłączono wsie tej parafii: Rzeczycza, Ruck Mały, Leszcze i Miętlica, z których do spowiedzi było ok. 400 osób, k. 46.

Kościół w Rzeczycy, który spalił się, parafia zaś właściwie została włączona do Połajewa, był patronatu miejscowych dziedziców, a o fundusz tego kościoła trwał proces, k. 46^v.

Nie było żadnych kaplic. Bractwo św. Jana Nepomucena. Najbliższy klasztor znajdował się w Radziejowie, k. 47.

Protokół podpisał dziekan Wnorowski, k. 47.

W i t o w o

Wizytacja została przeprowadzona 21 II 1816 roku. Proboszcz – Józef Różycki, prefekt Seminarium Włocławskiego, od ok. 1815 roku. Prawo patronatu, dawniej należało do biskupa włocławskiego, ale od czasów biskupa Szaniawskiego, w roku 1720, zostało przeniesione na przełożonego Księży Misjonarzy św. Wincentego a Paulo, którzy opiekowali się Seminarium Włocławskim, k. 48.

Opis świątyni drewnianej, i jej wyposażenia. Nie było mansjonarzy ani altarzystów. Duszpasterstwo prowadził wikariusz, którego imienia i nazwiska nie podano. Wikariuszowi płacił proboszcz ze swoich dochodów. Prowizorów nie było, bo wszystkie sprawy załatwiał wikariusz, k. 48-51.

Uposażenie parafii. Ponieważ ta parafia była dana na uposażenie Seminarium, a zdarzały się nieporządki, z polecenia biskupa Józefa Rybińskiego, wyznaczona komisja w osobach biskupa sufragana, Feliksa Lewińskiego, oficjała i prowizora Seminarium, Marcelego Dziecielskiego i Antoniego Lewińskiego, zbadała stan uposażenia, poleciła dokonać pomiaru pól przez geometrę przysięgłego Leopolda Konrad, a potem dokonała zamiany niektórych użytków, celem poprawienia gospodarki w majątku Witowo. Wykaz należnych dziesięcin i zapisów. Opis zabudowań parafialnych, k. 51-53.

Był osobny cmentarz za wsią, z kaplicą. Szpitala jako takiego nie było, ale był domek, tak nazwany, w którym mieszkał dziad usługujący w kościele. Uposażenia na szpital nie było, k. 53^v.

Wsie parafialne: Witowo, Samszyce, Powalkowice, Torzewo, Sadłóg, folwark „Rowina”, gościniec Wygoda, Grodziska, Sadłówek, młyn Zazdrość, Nowa Kolonia Czarnocice, folwark Drwalewo, Faliszewo, Pęcino, Pęcinek, Płowce, Latkowo. Liczba wiernych zobowiązanych do spowiedzi wielkanocnej dochodziła do 1030 osób, k. 54.

Na cmentarzu była kaplica, wystawiona ze składek ludzi. W Płowcach, we dworze, była kaplica prywatna, ale od lat 10-ciu nie było w niej nabożeństw. W tychże Płowcach był dawniej kościół parafialny pw. św. Macieja, fundowany przez bp. Macieja [Gołańczewskiego]⁹⁰, na pamiątkę bitwy pod Płowcami. Parafia ta miała także swoje uposażenie. Od ok. 100 lat parafia ta została włączona do parafii Witowo, a świątynia uległa zniszczeniu. Uposażenie przywłaszczyli sobie dziedzice z Płowiec, zostawiając parafii w Witowie opiekę duszpasterską, k. 54^v-55^v.

Bractwo Świętej Trójcy. Najbliższy klasztor w Radziejowie, k. 55^v-56.

Protokół podpisany przez dziekana Leopolda Wnorowskiego, k. 56.

K r z y w o s ą d z

Wizytacja miała miejsce dnia 21 II 1816 roku. Parafia ta nie miała stałego proboszcza, ani nawet zarządcy, tylko kolator Modliński zapraszał różnych kapłanów, jako kapelanów, aby zadość czynili potrzebom duszpasterskim, k. 56^v.

Opis świątyni i jej wyposażenia, k. 56-57^v.

Uposażenie parafii, według tego, co podał kolator. Zabudowania parafialne stare i zniszczone, 57^v-58^v.

Szpitala nie było, k. 58^v.

Do parafii należały wsie: Krzywosądz, Smarglin, Dobre i Czołpin. Nie podano ilości wiernych zobowiązanych do spowiedzi wielkanocnej, k. 59.

Innych kościołów, kaplic, ani bractwa nie było. Najbliższy klasztor znajdował się w Radziejowie, k. 59^v.

Protokół podpisał dziekan Leopold Wnorowski, k. 59^v.

P i o t r k ó w [Kujawski]

Miasteczko. Wizytacja odbyła się 12 II 1816 roku. Proboszczem był Marceli Dziecielski⁹¹, oficjał wrocławski, zarządzający tą parafią od 1802 roku, a ustanowiony proboszczem w 1806 roku. Prawo patronatu należało przemiennie do dziedziców Piotrkowa i Świesza, k. 60.

Opis świątyni i jej wyposażenia, k. 60-62.

Nie było mansjonarzy, ani altarzystów. Proboszcz utrzymywał jednego wikariusza w Piotrkowie, a drugiego w Kaczewie, płacąc im stosowne wynagrodzenia (nie podano imienia i nazwiska wikariusza w Piotrkowie). Także organista miał roczną pensję od proboszcza. W Piotrkowie był nim Jan Brodziński, k. 62.

Była szkółka, w której uczył organista, a wikariusz często ją wizytował, k. 62^v.

⁹⁰ Był biskupem wrocławskim w latach 1323-1365.

⁹¹ Właściwie Józef Marcelin Dziecielski. Biogram tego pralata wrocławskiego, potem biskupa sufragana, a następnie w latach 1825-1839 biskupa lubelskiego zob. C h o d y ń s k i, *Biskupi sufragani*, s. 77-79.

Uposażenie parafii. Gospodarstwo proboszcza prowadził ekonom, Marcin Tarnawski. Opis zabudowań gospodarczych, k. 62-63^v.

Osobnego cmentarza nie było, ale ten przy kościele należycie utrzymany. Nie było szpitala, ani funduszu dla niego, k. 64-64^v.

Do parafii należały: miasteczko Piotrków i wsie: Palczewo, połowa wsi Świesz, Lubsin, Trojaczek, Hołędry, Kozy, Kózki, gościniec zwany Czarny, Gradowo, Zborowiec, Ustaj, Wójcin, Dębola, Szewce, Jurkowo, gościniec zwany Spie, połowa wsi Wąsewo, i Jezyce, które zostały przyłączone do tej parafii po spaleniu się świątyni w Rzeczycu i podzieleniu jej pomiędzy parafie sąsiednie, k. 65.

Nie było żadnych kaplic. Bractwo Najświętszej Marii Panny, do którego należało 9 mężczyzn i 49 kobiet; św. Józefa składające się z 50 mężczyzn; św. Mikołaja, do którego należało 40 mężczyzn; św. Rozalii, składające się z 19 mężczyzn i 10 kobiet. Bractwa te świadczyły wiele w dziedzinie miłosierdzia chrześcijańskiego. Najbliższy klasztor znajdował się w Radziejowie, k. 65^v-66.

Protokół podpisał dziekan Leopold Wnorowski, k. 66.

K a c z e w o

Z powodu bardzo zniszczonej świątyni, złych zabudowań parafialnych i zbyt małego uposażenia, w 1806 roku parafia ta została inkorp. do parafii w Piotrkowie. Opis uposażenia parafii i wykaz paramentów liturgicznych. Opis zabudowań parafialnych. Ziemię należącą do parafii uprawiał proboszcz z Piotrkowa. Szpitala nie było. Wsie należące do parafii: Kaczewo, połowa wsi Wąsewo, Świątniki, Zagórze, Czarnotka, Rogalin. Było bractwo Najświętszej Marii Panny, k. 66^v-67^v.

R a d z i e j ó w

Miasto. Proboszcz – Leopold Wnorowski, dziekan radziejowski, zakonnik zgromadzenia księży pijarów, którym inkorporowano parafię Radziejów jeszcze w 1728 roku. Prawo patronatu należało do monarchii pruskiej, który też prezentował tego proboszcza w 1803 roku. Ustanowiony przez biskupa Rybińskiego w 1805 roku, k. 68-68^v.

Opis świątyni i jej wyposażenia. k. 68^v-72.

Biblioteki parafialnej nie było. Znajdowało się kilka dokumentów dotyczących dawnej fundacji dla mansonarzy na wsi Biskupice, teraz w użytkowaniu księży pijarów pozostającej i zapis na wikariusza parafii. Wikariuszem był aktualnie Roch Subkowski, k. 72.

Był zapis na utrzymanie organisty. Był nauczyciel świecki, imieniem Adam Wrzeszczyński, którego wynagradzali rodzice dzieci, k. 72^v.

Uposażenie parafii, dosyć znaczne. Zabudowania parafialne. Proboszcz utrzymywał wódcarza do prowadzenia gospodarstwa. Inwentarz gospodarski, k. 72^v-74.

Nie było jeszcze osobnego cmentarza. Był szpital, dawno już fundowany. Obecny dom szpitalny wystawiony przez pijarów. Było też dawniej uposażenie szpitala. Przebywał w nim 4 ubogich, k. 74^v-75.

Do parafii należało miasto Radziejów i wsie: Stary Radziejów, Opatowice, Czołowo, Czołówek, Biskupice, Skibin, Rokitki i Próchnowo. Wiernych do spowiedzi wielkanocnej ok. 1300 osób, k. 75-75^v.

Nie było innych kościołów, czy kaplic publicznych, ani prywatnych, k. 75^v.

Uwaga o dawniej istniejących świątyniach w Radziejowie, a mianowicie św. Jana, stojącym na górze, niedaleko kościoła parafialnego i szpitalnym pw. Świętego Ducha. Pierwszy został zawłaszczony przez innowierców, a ostatecznie spalony podczas wojen

szwedzkich. Kościół Świętego Ducha miał swojego prepozyta, odpowiednio uposażonego. Przy tym kościele był szpital. Także i on został spalony podczas wojen szwedzkich. Pozostałe uposażenie zostało włączone do uposażenia kościoła parafialnego, teraz w posiadaniu księży pijarów, s. 76-76^v.

Bractwo Różańca św. i bractwo św. Anny, s. 76^v.

W Radziejowie znajdował się klasztor franciszkanów, teraz niemający więcej niż 7 zakonników kapłanów. Klasztor miał swoje uposażenie. Księża pijarzy także mieli swój klasztor. Ponieważ zamknięto szkoły prowadzone przez pijarów i zajęto ich wynagrodzenie, otrzymywane poprzednio od Komisji Edukacji Narodowej, a potem od rządu polskiego [Księstwa Warszawskiego], teraz utrzymywali się oni z parafii i własnych funduszy. Franciszkanie byli zawsze chętni do pomocy w parafii, s. 76^v-77.

Protokół spisany został Radziejowie dnia 18 III 1816 roku i podpisany przez dziekana izbickiego, przeprowadzającego wizytację, Jana Paszkowskiego.

**DAS REPERTORIUM DER IM DIÖZESANARCHIV IN WŁOCŁAWEK
AUFBEWAHRTEN VISITATIONSBUCHER
DER DIÖZESE KUJAWIEN-POMMERN.
TEIL 2: DIE VISITATIONEN DES 18. JAHRHUNDERTS.
HEFT 4: DIE VISITATIONEN DER ZWEITEN HÄLFTE
DES 18. JAHRHUNDERTS**

Zusammenfassung

Das präsentierte Repertorium bildet den letzten Teil der Repertorien der im Diözesanarchiv in Włocławek aufbewahrten Visitationsbücher aus dem 18. Jahrhundert für die Diözese Kujawien-Pommern. Die vorherigen Teile sind in den Bänden 71 (Heft 1), 73 (Heft 3) und 76 (Heft 2) des Archivs Kirchlicher Museen und Bibliotheken erschienen.

Im vorliegenden Repertorium wurden die Bücher mit den Signaturen ABKO Wiz. 44-81 beschrieben, von denen die letzten vier schon aus dem 19. Jahrhundert (1816) stammen.

Das Buch 44 enthält mit der Kathedrale von Włocławek verbundene Fragen und Antworten, die im Zusammenhang mit dem Ingreß von Bischof Ignacy Rybiński vorbereitet wurden. Es enthält viele Informationen über die Kathedrale selbst sowie über das Domkapitel von Włocławek.

Die Bücher 45-48 enthalten Reformationsdekrete für die Kathedrale von Włocławek (Buch 45), das Dekanat Nieszawa (Buch 46), das Dekanat Radziejów (Buch 47) und das Dekanat Służewo (Buch 48).

Die übrigen Bücher enthalten die Akten der Dekanatsvisitationen in folgenden Dekanaten:

Brześć (Brest) – von 1783, 1786, 1788, 1789, 1790, 1791 und 1816 (die Bücher 50, 55, 63, 67, 68, 72 und 78);

Gniewkowo – von 1784, 1786, 1790 und 1791 (die Bücher 54, 56, 69 und 73);

Inowrocław – von 1783 (Buch 51);

Izbica – von 1782 und 1786 (die Bücher 49 und 57);

Kowal – von 1783 und 1786 (die Bücher 52 und 58);

Kruszwica – von 1782, 1790, 1791 und 1816 (die Bücher 53, 70, 74 und 79);
Nieszawa – von 1786, 1788, 1791 und 1816 (die Bücher 59, 64, 75 und 80);
Radziejów – von 1786, 1788, 1791 und 1816 (die Bücher 60, 65, 76 und 81);
Służewo – von 1786, 1788, 1790 und 1791 (die Bücher 61, 66, 71 und 77);
Wolbórz – von 1787 (Buch 62).

Włodzimierz Bielak

Aus dem Polnischen übersetzt von Herbert Ulrich